G. POPA-LISSEANU

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

FONTES
HISTORIAE DACO-ROMANORUM

FASCICULUS XIII

AMMIANI MARCELLINI, [BELLUM GOTHICUM]

EDIDIT

G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «BUCOVINA», I. E. TOROUȚIU
1939

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

VOLUMUL XIII

AMMIAN MARCELLIN [RĂZBOIUL CU GOȚII]

TEXT, TRADUCERE ȘI COMENTARII DE

G. POPA-LISSEANU

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA «BUCOVINA», I. E. TOROUȚIU
1939

Amico dilecto

Georgio Cioriceanu

Rerum historicarum amantissimo

d. d. d.

PREFAȚA

Cu volumul al XIV-lea se încheie colecția noastră de «Izvoare ale Istoriei Românilor». Avem satisfacția, o mărturisim cu mulțumire, de a fi izbutit, cu enorme sacrificii, mai ales de timp și de muncă, și împotriva tuturor adversităților descurajătoare, să dăm la lumină principalele izvoare ale istoriei noastre naționale.

O lucrare atât de vastă, ca cea întreprinsă de noi, nu poate, evident, să fie așa de ușor terminată; ea nu poate să fie opera unui singur om, ci, mai de grabă, opera unei întregi generații de istorici. Ne mângăiem însă că ceea ce, la început, nici măcar nu îndrăzneam să nădăjduim, astăzi se vede înfiripat, rămânând ca alții, în urma noastră, să continuie lucrarea și să o desăvârșească.

Noi însă, dacă ne vor mai ajuta puterile — Horatius râde cu mult humor de cei ce caută să-și clădească palate în preajma apusului vieții lor:

Tu secanda marmora
locas sub ipsum funus et sepulcri
Immemor struis domos[1] —

și dacă vom mai avea, ca și în trecut, sprijinul material necesar, nu vom continua să publicăm aceste izvoare în cadrul tras până aci, adecă de a publica operile autorilor în întregimea lor, ci pe viitor ne vom mulțumi să publicăm numai pasagiile privitoare la istoria Românilor[2].

1) Horatius. Od. II, 18.

2) O mică parte din acestea le-am publicat mai de mult în manualele noastre de limba latină, de oarece am avut totdeauna convingerea că pentru

Am dori, în special, să publicăm într'un volum tot ce au scris autorii clasici, Ovidius, Horatius etc. despre ţara noastră şi despre popoarele cari au trăit în ţara noastră [1]. *Apoi, în alt volum, sau în alte două volume, să tipărim izvoarele bizantine, căci din acestea, până acum, n'am publicat decât «Ambasadele» lui Priscus, ca avand o mai mare importanţă pentru istoria noastră medievală. Un Procopius, Theophanes, Theophilactus, Zonaras, Zosimus, Nicetas Choniates, Porphyrogenitus, Anna Comnena, Cedrenus etc. vor forma cuprinsul unuia sau unor volume viitoare.*

Lucrarea noastră de căpetenie nu stă, o repetăm, în «Introducerile» pe cari le-am găsit necesare să le publicăm la începutul volumelor noastre spre a scoate în evidenţă părţile mai importante ce se desprind din cuprinsul textelor, ci ea constă, în primul rând, în publicarea chiar a acestor texte pe cari le punem la îndemâna marelui public, ele fiind de obiceiu rare, şi, în al doilea rând, în traducerea acestor texte, ca o uşurare pentru cetitor.

Iar dacă, pe ici pe colea, vom fi izbutit să arătăm puncte noi, nesemnalate de alţii înaintea noastră, sau dacă le vom fi dat o nouă interpretare, deosebită de aceea care va fi fost dată de alţii, pentru aceasta nimenea n'ar trebui să şi-o ia asupra-şi, ca şi când am fi călcat într'o grădină străină.

Căci adevărul, chiar dacă nu ni-ar fi pe plac, trebuie spus întotdeauna fără înconjur, fiindcă el, fără de voia noastră, iese la iveală şi cu cât va fi fost mai curând spus, cu atâta şi serviciul ce va fi adus istoricul va fi fost mai mare.

Şi serviciul pe care noi l-am adus, publicând aceste texte sau relevând anumite idei ce se desprind din ele, avem convingerea că este real, fiindcă, în afară de rare

---

învăţământul nostru naţional autorii postclasici cari se ocupă cu împrejurările din ţara noastră au pentru noi aproape aceeaşi însemnătate pe care o au pentru ţările din Occident un Caesar sau un Tacit.

1) Corespondenţa lui Plinius cu împăratul Traian, creatorul romanităţii din Dacia, ar putea fi socotită şi ea ca făcând parte din izvoarele istoriei noastre primitive.

excepţii, istoricii noştri şi profesorii de istorie au folosit izvoarele istorice numai din mâna a doua şi numai din interpretarea ce au dat-o faptelor cercetătorii străini, iar nu mergând ei înşişi la izvoare. Şi se ştie doar că apa este limpede numai la izvor şi că ea se turbură de obiceiu când este scoasă şi uneori ia gustul vasului în care se pune, mai ales dacă se întâmplă ca acest vas să nu fie destul de curat.

Căci, ca să vorbim pe şleau, câţi dintre istoricii noştri ar putea să spună că au cetit în original pe un Anonymus sau pe un Rogerius, pe un Nestor sau pe un Priscus, pe un Vopiscus sau pe un Jordanes? Ei s'ar putea număra pe degetele dela o singură mână. Şi, cu toate acestea, ce lectură minunată şi plină de învăţăminte nu găsim la un Ammian Marcellin ori în Cronica pictată dela Viena, lectură instructivă şi recreativă nu numai pentru un istoric, dar chiar şi pentru un simplu cetitor!

G. POPA-LISSEANU

AMMIANI MARCELLINI [BELLUM GOTHICUM]

INTRODUCERE

Vieața sa. Ammian Marcellin s'a născut dintr'o familie grecească, la Antiochia, pe la anul 330 d. Chr. [1]). Informațiunile ce avem asupra vieții sale le scoatem din opera ce ne-a lăsat. El ne spune că mai tot timpul a fost soldat în armata romană, trăind mai întâi în suita generalului Ursicinus, care era magister equitum pentru Orient, apoi făcând parte din corpul de elită al Impăratului Iulian, și și-a câștigat în luptele cu dușmanii Romei merite de războiu la Rin, la Dunăre și în Persia.

La anul 353 pleacă, fiind adiutant al lui Ursicinus, în Colonia și în Galia, unde generalul roman avea să reprime revolta lui Silvanus, iar la 357 însoțind pe Ursicinus îl găsim la Sirmium și de aci este trimis în Orient și anume în Mesopotamia, împotriva Perșilor. La anul 359 Ammian a fost trimis împreună cu un centurion, la satrapul din Corduena, ca observator și pe când se întorcea la Ursicinus cu informațiunile sale, a fost atacat de dușmani și a fost silit să se despartă de comandantul său și să se refugieze în cetatea Amida, din Armenia Majoră. Aci a luat parte la apărarea cetății, luptând vitejește, iar, după ce a căzut cetatea, s'a refugiat la Mitilene, de unde s'a întors apoi în Antiochia, în patria sa. In tot acest timp, Ammian a contribuit la succesele generalului său Ursicinus.

După ce Ursicinus a ieșit din arena politică, Ammian

1) Fiind *ingenuus* însemnează că era dintr'o familie nobilă. Opera sa, intitulată *Res gestae* se termină cu următoarele vorbe: haec ut miles quondam et Graecus... explicavi.

Marcellin pare să se fi retras şi el în vieaţa privată. Dar, în curând, în anul 363, îl vedem între «protectores domestici» ai împăratului Iulian, adecă în corpul de gardă imperială, în războiul acestuia împotriva Perşilor. Din faptul chiar că Ammian făcea parte dintre protectores domestici, rezultă că el era din clasa nobililor, căci în domesticatus nu puteau să intre decât fiii de comandanţi, fiii comiţilor şi ai magistraţilor militari. In acest domesticatus au fost între alţii, coleg cu Ammian, Jovian, viitorul împărat, şi Gaudentius, tatăl lui Aetius, ajuns mai târziu magister equitum. Unii dintre domestici protectores ajungeau în comitatu pentru paza împăratului, iar alţii erau trimişi, cum a fost mai înainte Ammian, cu magister militum în diferitele provincii ale imperiului. Ammian Marcellin a avut ambele roluri, fiind şi în suita generalului şi în suita împăratului.

In anul 371 Ammian se găsea în Antiochia, unde a asistat la un faimos proces de trădare şi unde a rămas până în timpul catastrofei lui Valens din 378 când, după cum ne spune, a auzit strigându-se: «Vivus ardeat Valens». In acest răstimp însă a făcut călătorii în Egipt, în Grecia şi în Tracia. Aci, în Tracia, a vizitat locul dezastrului lui Valens, căci ne spune: ut indicat nunc usque albentes ossibus campi [1]).

Ultimii ani ai vieţii sale Ammian şi i-a petrecut la Roma, unde a fost chemat, poate de împăratul Gratian, şi unde s'a dedicat cu totul artelor şi literilor, aflându-se în prietenia celor mai de seamă personalităţi romane.

Aci şi-a compus opera sa din care a făcut lecturi publice ce au fost mult gustate şi aplaudate. Asupra vieţii sale dela Roma nu se ştie precis, decât doar că a fost nemulţumit, şi că a criticat moravurile si obiceiurile societăţii romane. Şi, deşi se susţine că ar fi fost senator, totuş, din faptul că nu s'a bucurat de clarissumat, se deduce că n'a avut nici odată la Roma această demnitate. De altfel, în timpul foametei din 383 Ammian Marcellin a fost con-

2) Amm. Marcell. *Res gest.* XXXI, 7.

siderat ca străin şi a fost atins ca atare de rigorile luate împotriva străinilor.

Nu se ştie cand a murit; probabil în preajma anului 400.

Opera sa. Informaţiunile destul de precise ce avem asupra vieţii lui Ammian ne arată că autorul se găsea în situaţie să cunoască exact evenimentele istorice ce descrie şi la cari a luat parte în persoană. Căci, războiul cu Goţii, descris cu amănunte de autorul nostru şi care face obiectul acestui volum, s'a petrecut în timpul vieţii lui Ammian Marcellin.

Voind să continue opera lui Tacit, Ammian a reluat firul istoriei dela moartea lui Domiţian (96) şi în «Res Gestae» ale sale a descris istoria imperiului până la anul 378, moartea lui Valens, în 31 de cărţi, dintre cari primele 13 s'au pierdut. Ni s'a păstrat numai partea a doua a operei sale, cuprinzând anii 353—378, adecă evenimentele petrecute subt împăraţii Constantiu, Julian, Jovian, Valentinian II şi Valens. Şi, întru cât în cele 18 cărţi ce ne-au rămas se descriu întâmplările istorice din 25 ani, urmează ca în cele 13 cărţi dispărute să se fi tratat numai în mod sumar cele petrecute în timp de 257 de ani, subt împăraţii precedenţi. Şi, în vreme ce în fiecare din cărţile rămase se tratează evenimentele petrecute cam într'un an şi jumătate, în cele pierdute urmează să se fi tratat, în fiecare carte, evenimentele petrecute în timp de 20 de ani. In acelaşi timp, fiindcă Ammian caută să continue pe Tacit, titlul scrierii sale pare să fi fost, «Rerum Gestarum a fine Corneli Taciti libri» [3]).

In compunerea acestei istorii, cea mai importantă din întreaga litearatură latină, după cea a lui Tacit, autorul a suferit două influenţe : cea a predecesorului şi modelului său, Tacit, şi cea a contimporanilor săi: analişti şi biografi. Căci, pe deoparte, Ammian voeşte să scrie o istorie a imperiului roman, iar, pe de altă parte, să compue biografiile împăraţilor, după schema ce predomina pe acele vre-

3) Opera lui Ammian este urmată de obiceiu de opera lui Anonymus Valesius.

muri. In primul înțeles găsim în opera lui Ammian expunerea evenimentelor și soarta provinciilor în urma invaziilor barbare, iar, în al doilea înțeles, avem caracterizările împăraților: origine, familie, virtuți, defecte etc.

Izvoarele lui Ammian. Ele se reduc la cele cetite și cele văzute — *lecta et visa*. In partea întâia a operei sale ce ni s'a păstrat, precum și în cele treisprezece cărți pierdute, Ammian își tratează materia în mod cronologic și după izvoarele sale scrise. Dela cartea XXVI începând însă, și până la sfârșit, Ammian nu mai are nevoie de izvoare scrise, lucrurile cunoscându-le personal.

Ammian, deși foarte rar citează izvoarele sale de inspirație — voind prin aceasta să arate că el totdeauna este bine informat — se folosește de cei mai mulți autori clasici și de contimporanii săi. Dar, întrucât el în cărțile în cari ne vorbește despre războiul cu Goții, — războiu cu care ne ocupăm în acest volum al nostru, — Ammian Marcellin face apel mai ales la cunoștințele sale personale și foarte puțin la izvoare scrise, le vom lăsa pe acestea la o parte, trimițând pe cetitorul ce ar dori să cunoască mai deaproape și izvoarele scrise ale lui Ammian, la studiul lui Seeck [4]).

Limba și stilul lui Ammian. Fiind grec din naștere și învățând limba latină în Antiochia, Ammian nu cunoaște bine limba latină și nici nu are simțul acestei limbi; în același timp, istoria sa este plină de elenisme. Dorind să apară ca mare scriitor, el se străduește pe căi nenaturale, recurgând la expresii căutate în autorii vechi, în Plaut, Terentiu, Vergiliu, Cicero etc., să ne dea în stilul său o exprimare aleasă, dar care ne prezintă toate caracterele stilului epocii sale: inversiuni silite, flori retorice, fraze de efect. El are o limbă încurcată și nu totdeauna corectă. Intrebuințează în stilul său comparativul în loc de positiv, quod în loc de ac., cu inf. și o consecutio temporum neregulată. De aceea, Ammian este și greu de cetit, «eine Qual der Leser», cum se exprimă un critic literar.

---

4) Seeck, in Pauly-Wissowa, *Real-Encyc.* sub voce.

Concepţia sa istorică. Ammian este nepărtinitor, nu denaturează adevărul şi se ţine departe de ceea ce el numeşte *silentium* et *mendacium* [5]), cu alte vorbe, el nu trece cu vederea evenimentele din consideraţiuni pentru persoane şi nici nu inventează lucruri ce n'ar fi existat în realitate; este cam ceea ce, subt o altă formă mai lapidară, spune Tacit: «sine ira et studio».

De un simţ moral foarte desvoltat, de o suficientă pătrundere a evenimentelor, Ammian are o judecată sănătoasă, bazată pe informaţiuni personale, câştigate în lungile sale călătorii. Scrisul său îl animează din când în când prin episoade şi cunoştinţe geografice şi de ştiinţe naturale. Nu abuzează de discursuri ca ceilalţi contimporani ai săi.

Luptele religioase ce s'au deslănţuit în timpul vieţii sale pe Ammian nu-l ating, iar relaţiile sale personale nu-l abat dela credinţa sa. Şi, deşi trăieşte în societatea împăratului Julian Apostatul, el rămâne imparţial faţă de creştini şi indiferent faţă de dogme. Ca toţi învăţaţii din acele vremuri, Ammian era şi el un filosof, în sensul în care se înţelegea filosofia în acel timp şi, deşi era politeist, el are vorbe bune pentru creştini şi admiraţie pentru martiri.

Ammian este însă un superstiţios, care, deşi cunoştea cauzele evenimentelor, le considera ca prevestiri împlinite. El credea că lumea este condusă de puteri supranaturale, de un «numen caeleste», el credea în fatum, în fortuna, în auspicii şi în augurii.

Textul lui Ammian se bazează pe manuscrisul unui învăţat din sec. X-lea, Hersfelder. O copie s'a făcut pentru biblioteca mânăstirii dela Fulda; ea a trecut în urmă în Italia şi se află acum în Vatican. Există astăzi mai multe codice ale lui Ammian. Noi am luat de bază textul critic al lui Ch. Upson Clark [6]).

Valoarea operii lui Ammian, cu defectele şi calităţile ei, nimeni n'a caracterizat-o aşa de bine ca marele istoric german Mommsen : «Nichts destoweniger bleibt uns Ammianus auf seinem eigentlichen Gebiet was er uns war, ein

---

5) Amm. Marcell. *Res gestae,* XXXI, 16: Opus veritatem professum numquam sciens silentio ausus corrumpere vel mendacio.

6) Carolus Upson Clark. *Ammiani Marcellini. Rerum gestarum libri qui supersunt*, 1915

ehrenhafter frei und hoch denkender Mann und ein scharfer und dennoch liebevoller Kündiger des menschlichen Herzens, besser geeignet höfische Nichtswürdigkeit zu durchschauen, aber mit allen seinen nicht geringen Unzulänglichkeiten und Fehlern dennoch weitaus der beste Geschichtschreiber einer ebenso tief versunkenen wie höchst bedeutsamen Epoche der Weltgeschichte [7]).

Ammian Marcellin ca izvor al istoriei Românilor. N'avem pretenția ca în aceste mici studii introductive la Izvoarele Istoriei Românilor să resolvăm noi înși-ne problemele cele mari ale istoriei noastre naționale; avem însă datoria, după cum am mai spus-o și altă dată, să semnalăm pasagiile cari pun aceste probleme și să ne dăm câteodată și noi părerea.

Iată în rezumat ceeace ne spune Ammian Marcellin despre popoarele de la Nordul Dunării și cum, o întreagă serie de chestiuni privind istoria Românilor, se desprinde din arătările și în legătură cu arătările acestui scriitor.

In cartea a XXVII ni se spune că generalul roman Procopius care pretindea că se trage din sângele împărătesc al lui Constantin cel Mare, pornește în anul 363 cu războ u împotriva împăratului Valens, cu ajutorul lui Athanaric, regele Visigoților, din tribul Tervingilor, aliat mai înainte cu Romanii. Dupăce însă răscoala a fost înăbușită, Valens cere socoteală lui Athanaric pentru trădarea lui și scuzele ce i s'au adus, negăsindu-le justificate, pleacă în fruntea unei armate puternice să pedepsească pe Goți. Expediția a ținut trei ani.

In primăvara anului întâi (367) — ne spune Ammian Marcellin — Valens vine la Dunăre, în regiunea de astăzi a Turtucaei — Transmarisca, — din fața gurii Argeșului. De aci trece la Daphne peste Dunăre, unde împăratul Constantin refăcuse vechia cetate, ca un cap de pod, la Nordul marelui fluviu.

Goții îngroziți se retrag spre munții Serrilor, înalți și și prăpăstioși, în cari nu puteau pătrunde de cât cei ce îi cunoșteau — ad montes Serrorum arduos et inaccessos

7) Mommsen, *Hermes*, XVI, pag. 635.

nisi perquam gnaris —. Impăratul, neputându-i urmări aci, şi-a trimis cavaleria cu cete de jefuitori — cum praedatoriis globis — ca să prădeze tot ce ar găsi în calea lor. Cu acest rezultat se sfârşi campania de războiu din primul an şi împăratul se întoarse acasă.

In anul următor (368) campania n'a fost mai fericită în rezultate, căci dupăce împăratul a ajuns la Dunăre, în apropiere de satul Carpilor — prope vicum Carporum — a fost silit să rămână pe loc, în tabără, din pricina revărsării apelor Dunării şi, în urmă, s'a întors în tabăra de iarnă dela Marcianopolis — Devnia de astăzi, din Bulgaria.

In al treilea an — ne spune mai departe Ammian — împăratul a plecat pe alt drum, mai spre Nord — şi vom vedea mai târziu de ce — şi ajunge la Noviodunum — Isaccea de astăzi — şi de aci trece peste Dunăre, pe un pod de corăbii, în teritoriul barbarilor — în Barbaricum — şi după ce a rămas câtva timp în Basarabia, a pus pe fugă pe Athanaric, şeful Tervingilor, — numit iudex potentissimus — şi apoi s'a întors la Marcianopolis, în lagărul său de iarnă.

După expediţia aceasta de trei ani (367—369) a împăratului Valens, fără rezultate apreciabile, Goţii, fiindcă sufereau lipsuri din pricina întreruperii oricărui comerţ şi fiindcă se găseau într'o necontenită teamă de împărat care se afla cantonat în apropierea lor, au trimis de mai multe ori delegaţi la Romani cari să ceară pace. Impăratul, după ce a cumpănit bine lucrurile, a primit să facă pace şi un tratat a fost încheiat între Goţi şi Romani, în mijlocul Dunării, deoarece Athanaric nu voia să vină în teritoriul roman, subt pretextul că s'ar fi legat cândva cu jurământ în faţa tatălui său, că nu va pune nici odată piciorul pe pământul Romanilor. Condiţiunile păcii însă nu le cunoaştem.

Iar în cartea XXXI Ammian Marcellin ne spune că, în urmă cu câţiva ani, (a. 375) se vesteşte cu groază despre sosirea Hunilor, cari, unindu-se cu Alanii şi cu o parte din tribul Greutungilor, al Ostrogoţilor supuşi de Huni, atacă pe neaşteptate pe Athanaric, regele Tervingilor din grupul Visigoţilor şi-l pun pe fugă, silindu-l să se refugieze în munţi — coegerunt ad effugia properare

montium praeruptorum. — Iar întăriturile ce acesta caută să facă în toată graba dela Siret şi până la Dunăre, cuprinzând şi ţara tribului Taifalilor — a superciliis Gerasi fuminis ad usque Danubium Taifalorum terras praestringens — sunt fără de nici un folos, faţă de repeziciunea cu care lucrau Hunii.

Presiunea Hunilor devenind din ce în ce mai mare — continuă mai departe Ammian Marcellin — şefii Visigoţilor, Alavivus şi Fritigern, cer voie dela Romani să se stabilească cu popoarele lor în imperiul roman, dela Sudul Dunării; Athanaric însă, neîndrăznind să ceară şi el aceeaşi permisiune, fiindcă împăratul Valens trebuia să-i păstreze supărare pentru refuzul de a nu călca pe teritoriul roman, s'a retras cu toţi ai săi în munţii de nepătruns şi anume în Caucaland, gonind de aci pe Sarmaţi — quam simultatem veritus, ut adhuc durantem ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.

Din informaţiile ce ni le procură istoricul Ammian Marcellin se desprind câteva probleme de foarte mare importanţă, privind istoria primitivă a Românilor. Le vom examina pe rând cronologiceşte, cum s'au produs ele.

Athanaric, în prima campanie de războiu a lui Valens, s'a retras în munţii Serrilor — montes Serrorum — unde împăratul nu i-a mai urmărit. In realitate însă, după cum a observat-o şi C. Diculescu, această retragere a Goţilor era simulată, ei înşişi lăsând să se răspândească această veste eronată spre a păcăli pe Romani [8]), în realitate ei s'au retras în Moldova. Dovadă despre aceasta sunt înse-şi campaniile din anii următori, cari nu s'au mai făcut pe la Olteniţa, ci mai pe la Nord. In special expediţia din anul al treilea s'a făcut pe la Noviodunum-Isaccea, de unde împăratul a trecut peste Dunăre în Basarabia de astăzi. Aci, dând piept cu Athanaric, l-a pus pe fugă.

Cine sunt aceşti Serri? Geograful Pomponius Mela ne spune că între popoarele ce locuiau în regiunea Caucasului, pe ţărmul Pontului Euxin erau şi Serri [9]), iar Pli-

8) C. Diculescu, *Die Wandalen und die Goten*, pag. 34.

9) Mela. *De situ Orbis*. I. 19. 14. Ediţiile mai noui nu mai cu această indicaţiune.

nius, în Istoria sa Naturală[10]); ne enumeră printre națiunile de pe versantul nordic al Caucasului și pe Serri. Ei sunt Sarmați de rasă iraniană. Sarmații apar în istorie încă din sec. V în. de Chr. și vin în Dacia prin sec. I în. Chr. unde îi întâlnim subt numele de Iazygi, ocupând pusta Ungariei, și sub numele de Roxolani, între Prut și Nistru, și vor fi fost poate și în câmpia Munteniei. Sarmații iau parte alături de Decebal în luptele acestuia împotriva lui Traian și după înfrângerea Dacilor au rămas în locuințele lor, iar după retragerea legiunilor îi găsim între Prut și Nistru și în câmpia Ungariei[11]). Sarmații-Serri din Caucasia, dela marea de Azov, după informațiile din Zosimus, au venit la Dunăre la anul 322 și, trecând peste acest fluviu, au început să jefuiască țara. Impăratul Constantin pleacă însuși în contra lor, îi birue și silește pe regele lor Rausimod să se refugieze peste Dunăre cu o parte din armată. Noua încercare a Sarmaților de a ataca pe Romani a fost repede oprită de împărat care trece Dunărea și îi învinge pe «o colină plină de păduri», omorând între alți mulți, chiar și pe regele lor Rausimod[12]).

Pe la anul 367, în timpul primei expedițiuni a lui Valens împotriva Tervingilor, tribul Sarmaților Serri pare a fi locuit în regiunea Carpaților, în regiunea munților Serrilor, — montes Serrorum — numiți și Caucasus, după cum vom vedea mai târziu.

Vicus Carporum. In campania războinică din anul al doilea, împăratul Valens a fost silit să stea pe malurile Dunării, din cauza revărsării apelor acestui fluviu. El a rămas în apropiere de Vicus Carporum.

Unde va fi fost acest vicus nu se poate preciza.

Carpii — numiți de autorii vechi și Carpidae, Carpiani, Carpodaci și chiar Callipidae — sunt o populațiune tracă numeroasă din Dacia Traiană, nesupusă de Romani. Ei par a fi unul și același popor cu Dacii liberi și au o-

10) Plinius, *Hist. Nat.* VI, 5, 2.

11) C. C. Giurescu, *Ist. Rom.*, I, pag. 180.

12) Zosimus, II, 21, în *Corp. scrip. hist. Byz*, ed Bonn cf. și N. Bănescu, *Bizanțul și Romanitatea* în *An. Ac. Rom.* LXXII, pag. 16.

cupat odinioară, la marginea nordică a provinciei Dacia, un teritoriu foarte extins.

După apariţiunea Goţilor, pentru întâiaş dată la începutul veacului al treilea, subt domnia împăratului Caracala, Carpii au atacat, fie singuri fie în unire cu Goţii, în mai multe rânduri, imperiul roman şi înfrângerea lor a procurat mai multor împăraţi titlul de Carpicus.

Cel mai puternic atac al lor a fost cel din 251, când, în unire cu Goţii, de subt conducerea lui Cniva, au lovit oştirile împăratului Decius care a pierit în lupta dela Abritus, azi Abtat-Calessi, din Dobrogea. In urma acestei bătălii, urmaşul lui Decius, Trebonianus Gallus, a fost silit să le plătească o soldă anuală.

Subt împăraţii Valerian şi Galien, atacurile Carpilor se reînoiesc şi n'au putut fi aduşi la tăcere de cât subt Claudius al II, de către Aurelian care a întreprins o expediţie în contra lor la Nordul Dunării. Victoria asupra Carpilor i-a câştigat lui Aurelian titlul de Carpicus, sau Carpisculus, cu o altă însemnare, cum în glumă îi plăcea să se numească singur.

La anul 368, subt domnia împăratului Valens, întâlnim pe Carpi, după cum am văzut mai sus, la dreapta Dunării, probabil în regiunea Durostorului, sau şi mai la Nord, iar câţiva ani în urmă, subt Diocleţian şi Gallerius, Carpii, fiind din nou bătuţi de legiunile romane, sunt trecuţi la anul 381 peste Dunăre [13]). Totuş Carpii au mai rămas şi la Nordul Dunărei, unde îi întâlnim subt împăratul Theodosiu, subt numirea de Carpodaci [14]).

Nu putem şti sigur, dacă acest vicus Carporum a fost la Sudul sau la Nordul Dunării. Căci, prin faptul că Ammian se înşală cu privire la situaţia cetăţii Daphne, pe care o socoteşte pe malul drept al Dunării, deşi noi ştim precis că cetatea aceasta era pe malul stâng, în vatra satului de

13) Iordanes, *Romana* 299: Carporum gens tunc devicta et in Romanum solum tranlata, cf. şi Aurelius Victor, *Caesares* 39, 43: Carporum natio translata omnis in nostrum solum.

14) Zosimus, *op. cit.* IV, 33 ne spune că uniţi cu Scyrii şi cu Hunii, Carpodacii atacând pe Romani, au fost bătuţi de Theodosiu şi goniţi peste Istru în locuinţele lor.

astăzi Spanţov [15]), s'ar putea ca autorul să se fi înşelat şi în privinţa situaţiei acestui vicus Carporum şi ca el să fie fost în realitate la Nordul Dunării.

După numele acestor Carpi credem noi, împreună cu alţi mulţi, că s'au numit şi munţii Carpaţi.

Numele «Carpaţilor» s'a explicat în diferite chipuri. După unii, am avea în el un vechiu apelativ modificat de fonetica Grecilor, după analogia numelui insulei Karpathos; după alţii ar fi un apelativ slav «chrebet»; după alţii, apoi, ar fi un cuvânt de origine germană «Harbotha»; în sfârşit unii cred că ar proveni din albanezul «Karpete» [16]).

A superciliis Gerasi fluminis. Cu prilejul sosirii Hunilor, Ammian Marcellin ne spune că Visigoţii au căutat să se apere. Regele lor Athanaric pune să se facă de zor întărituri «a superciliis Gerasi fluminis ad usque Danubium Taifalorum terras praestringens».

Pasagiul acesta a fost de obiceiu greşit interpretat de istorici.

S'a crezut anume că «a superciliis Gerasi» ar putea să însemneze dela izvoarele Gerasului. adecă ale Siretului — unii au crezut că ale Prutului — şi s'a căutat să se arate că aceste întărituri s'ar fi făcut din Bucovina şi până la Dunăre. Alţii, plecând tot dela înţelesul greşit dat cuvântului supercilium, au identificat pe acest Gerasus cu afluentul Siretului, cu râul Putna.

Supercilium însă, pe lângă înţelesul său primitiv, mai însemnează şi margine, mal sau ţărm. In acest sens îl găsim de mai multe ori în Ammian. Deci, a supercil'is Gerasi însemnează dela malurile Siretului şi întăriturile făcute de Athanaric ar corespunde cu fortificaţiunile noastre dela Barboşi — Galaţi.

Caucaland, — Caucasus, — Caucoenses. Athanaric, regele Visigoţilor, neputând rezista Hunilor şi neavând nici posibilitatea de a trece în imperiul roman, cum au tre-

---

15) Cf. G. Popa-Lisseanu, *Cetăţi şi oraşe greco-romane în noul teritoriu al Dobrogei*, pag. 65.

16) Vezi N. Drăgan, *Românii în veacurile IX—XIV*, pag. 624.

cut ceilalţi doi şefi ai Visigoţilor, Fritigern şi Alavivus, s'a retras în Caucaland, într'un loc de refugiu, gonind de aci pe Sarmaţi, — ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium cum suis declinavit, Sarmatis inde extrusis.

Numirea de Caucaland, subt forma sa adjectivală de Caucalandensis, o întâlnim numai la Amnian Marcellin. Cuvântul este format, după cum se poate uşor vedea din radicalul Cauca [17]) şi apelativul german Land. Subt forma simplă, Cauca o găsim şi în toponima din Spania. Istoricul Zosimus ne spune că la Cauca din Spania s'a născut împăratul Theodosie.

Unde este Caucalandul? In dibuirea după identificarea acestei localităţi, s'au făcut diferite ipoteze. Unii istorici au identificat Caucalandul cu Ardealul, în întregimea sa, alţii numai cu regiunea Târnavelor, iar alţii numai cu regiunea secuizată dela izvoarele Oltului. Cei mai mulţi au identificat Caucalandul cu regiunea Buzăului; iar alţii în sfârşit, acum în urmă, cu ţinutul Coziei.

Intrucât, pe acele vremuri, în Ardeal locuiau Gepizii, iar nu Sarmaţii, şi întrucât se pare că prin Caucalandensis locus s'ar fi desemnat un loc restrâns [18]), iar nu o ţară întreagă, suntem înclinaţi să credem că prin Caucaland Ammian Marcelln nu s'a putut gândi la Ardealul de astăzi.

In ce priveşte regiunea Târnavelor sau a Oltului superior, identificarea Caucalandului ar fi posibilă, deşi noi nu admitem nici această ipoteză.

De obiceiu, se face apropiere între Cauca şi Kükülö, numele maghiar, şi Kokel, numele german, al Târnavelor. Românii au împrumutat dela Slavi acest nume de Târnava [19]), care este format din radicalul slav «trn», spin sau ghimpe şi sufixul locativ «ova» — afară numai dacă nu va fi existat vorba şi în graiul Dacilor, întrucât sufixa «ova»

17) Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, pag. 17, socoteşte Cauca o vorbă de origină dacă.

18) Vezi I. Conea, *Cercetări geografice în Istoria Românilor*, pag. 20.

19) G. Popa-Lisseanu, *Date privitoare la maghiarizarea Românilor*, pg. 70.

o întâlnim şi în vorbe de origine dacă sau celtică, ca bunăoară «Berzova» [20]).

Ungurii, dând peste o populaţie românească, la venirea lor în Ardeal, au tradus cuvântul de Târnavă prin Küküllö, apa spinilor, iar Saşii, la rândul lor, au împrumutat numirea dela Unguri [21]). Unii istorici cred că Küküllö, kökény, spin, ar putea deriva din Kukul, vorbă de origine cumană, având aceeaşi însemnare de spin sau ghimpe.

Intr'o lucrare mai recentă. d. I. Conea, după ce identifică muntele Caucas cu muntele Coziei şi după ce caută să stabilească cum că numirea de Goţi ne-ar fi dat numirea de «hoţi», în limba noastră, — lotrul este în aceeaşi regiune şi cu aceeaşi însemnare, — crede că această Cauca ar putea să fie aceeaşi cu ţara Loviştei, adecă ţara vânatului de capre, cozia în limbile slave însemnând «capră», după cum Vâlcea ar fi ţara bogată în vânat de lupi.

Nu credem ca regele Athanaric, după înfrângerea sa de la Siret, să fi plecat tocmai în ţara Loviştei spre a se aşeza acolo, în urma izgonirii Sarmaţilor.

Chestiunea identificării Caucalandului [22]) nu se poate separa de soluţionarea altor două chestiuni, cea a muntelui Caucasus şi cea a populaţiunii Caucoensilor şi credem că tocmai deslegarea acestor ultime două chestiuni au pus pe o cale greşită pe cercetătorii problemei Caucalandului.

O inscripţie votivă din Colonia Agrippinensis (Köln) ne vorbeşte despre un legionar roman care ia parte în expediţia lui Traian împotriva Dacilor. Inscripţia are cuprinsul următor: Matronis Aufanib(us) C. Iul(ius) Mansuetus, m(iles) l(egionis) I M(inerviae) p(iae) f(idelis)

---

20) Părerea d-lui Iorga, *Ist. Rom.* I, 2, pag. 107, că încă din timpul lui Decebal s'ar fi vorbit în Dacia şi limba slavă, căci «altfel nu ne-am putea explica pe teritoriul acestei ţări vechile numiri slave cari nu au, ca cele de mai târziu, un sens în limba noastră», ni se pare inadmisibilă. Noi credem că nefiind studiate în de ajuns elementele trace din toponimia românească, s'au lăsat prea multe explicări pe seama limbilor slave.

21) G. Kisch, în *Arhiv des Vereins für siebenb. Landeskunde* 45, pag. 183, crede că Küküllö ar proveni dintr'un vechiu cuvânt ung. kukul, spin şi jó, apă, fără să recunoască în el o traducere a «Târnavei».

22) G. Kisch, *op. cit.* pag. 60 crede că acest Caucaland ar proveni din got. hauha, hoch şi land, Land şi ar însemna Hochland.

v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito) fu(i)t?) ad Alutum flumen secus mont(em) Caucasi. Adecă soldatul C. Julius Mansuetus din legiunea I Minervia consacră, — mai târziu, — matroanelor Aufane, — nişte divintăţi casnice ale apelor, — o inscripţie în amintirea trecerii sale pe lângă fluviul Alutus (Aluta), de lângă muntele Caucas.

Vorba Caucasus, a cărei etimologie nu e sigură. însemnează un munte foarte înalt şi scriitorii romani, Plinius şi Mela, ne vorbesc şi de alţi munţi, purtând acest nume, în afară de munţii Caucasus ce desparte Europa de Asia. Şi, întrucât Sarmaţii s'au pripăşit în ţara noastră, venind din regiunile Caucasului, e de presupus că popularizarea acestui cuvânt, în detrimentul cuvântului de Carpaţi, s'a făcut mai ales de Sarmaţi. Şi, după cum numirea de Alpes desemna, până târziu în evul mediu, munţii Carpaţi, — în documentele din Occident—tot astfel Caucasus însemna, într'o vreme, munţii Carpaţi, munţii Serrilor, de cari am vorbit mai sus [23]). Ad Alutum flumen secus montem Caucas, din inscripţia citată, însemnează la Olt, în munţii Carpaţi, iar nu numai de cât în munţii Coziei.

Apropierea dintre Caucasus şi Cauca este evidentă şi ea a fost constatată acum o jumătate de veac şi de Xenopol [24]). In Caucasus putem deci recunoaşte uşor radicalul lui Cauca şi suntem siguri că Ammian Marcellin a înţeles prin retragerea lui Athanaric în Caucaland, retragerea în munţii Caucasului, adecă ai Carpaţilor.

Această părere a noastră este întărită şi de o informaţie ce ne dă Ptolemeu, din veacul al II-lea d. Chr. Acest geograf enumerând cele cincisprezece seminţii ce locuiau în timpul său în Dacia, ne vorbeşte şi despre Caucoenses [25]), o seminţie dacă, a cărei aşezare nu o precizează, dar care trebuie să fie pusă în legătură cu Caucalandensis locus al lui Ammian Marcellin şi cu Caucasus din inscripţia din Colonia a legionarului Mansuetus.

---

23) Şi cronicarul Nestor, *Izv. Ist. Rom.* VII, pag. 32 numeşte Carpaţii Caucasus.

24) Xenopol, *Ist. Rom.* I, 137.

25 Claudius Ptolemaeus, *Geogr.* III, 8, § 5. Cf. şi Pauly-Wissowa, *Real-Encyc.* sub voce.

Ptolemeu ne citează pe Caucoenses, ca ocupând locul al şaselea în lista sa ce începe cu seminţiile din spre apus ale Daciei, şi sunt fixaţi, de toţi cercetătorii cari fac apropiere între Caucaland şi germ. Kokel-Târnava, în regiunea dela izvoarele Târnavelor [26]). Noi însă credem că aceşti Caucoenses vor fi fost stabiliţi în aceeaşi regiune a Carpaţilor, unde va fi fost şi Caucalandul, adică în regiunea de munte a Buzăului [27]).

Numirea de Cauca se regăseşte şi în Bacaucis (nom. probabil Ba-cauca), o localitate pe care Geograful Ravennat o constată în Dacia, în drumul dintre Viminacium şi Tibiscum, şi anume după oraşul Arcidava şi Potula [28]). Acest Bacauca ar urma sa fie in regiunea Banatului timişan sau în cea a Crişului. Tomaschek crede că în Bacauca avem aceeaşi temă ca şi în Caucoenses, Cauca fiind precedat de prep. ba [29]).

Creştinismul la Visigoţi. Contactul cu lumea romană, în care noua doctrină religioasă a creştinismului se respândea în sec. III cu atâta repeziciune, nu putea să nu influenţeze şi pe barbarii ce căutau prin toate mijloacele să se apropie de Romani, fie ca duşmani şi jefuitori, fie ca prieteni şi admiratori. In special, după catastrofa împăratului Decius, mort în 251 la Abritus din Dobrogea, Goţii într'o sângeroasă invazie prădează subt împăratul Valerian regiunile Asiei Mici, luând de acolo o sumedenie de prizonieri, între cari pe foarte mulţi creştini pe cari i-au trecut apoi, în retragerea lor, la Nordul Dunării.

Dar, mai ales, după edictul împăratului Constantin cel Mare care a deschis, în a. 325, sinodul dela Nicea,

26) Cf. I. Brătescu. *Dacia şi Moesia după Ptolemeu,* în *Bul. Soc. reg. de geogr.* XLII, pag. 15.

27) C. C. Giurescu, *op. cit.*, pag. 96, bănueşte a fi fost fixaţi în aceeaşi regiune. Vezi harta D-sale.

28) Anonymus Ravennas. *Geogr.* IV. 14, pag. 264.

29) Tomaschek. *Die alten Thraker* în *Sitzungsber. d. Akad. der Wiss.* 131. pag. 58. Cf. şi Pârvan. *Get.* pag. 270. Unii istorici, între cari şi Xenopol, *Ist. Rom.* I. pag. 136. cred că trebuie făcută o apropiere şi între Cogaeonum şi Cauca. Cogaeonum era o peşteră în munţi unde se retrăsese Zamolxes şi. în urmă. Deceneu. Tomaschek. *op. cit.* pag. 91. reduce Cogaeonum la acelaşi radical pe care îl întâlnim şi în Caucasus, Caucoenses şi Caucaland.

unde s'a osândit arianismul, s'a deschis creştinismului un larg drum pentru progrese enorme, nu numai în lumea romană, dar şi în lumea barbarilor dela Nordul Dunării. Şi astfel Ulfilas, care, deşi poartă un nume german, în realitate el era un Cappadocian cu o puternică învăţătură greco-latină, ca urmaş al acelor prizonieri luaţi de Goţi la retragerea lor din Asia [30]), a predicat la Goţii dela Dunăre, la stânga acestui fluviu ca şi mai târziu, poate, la Durostor, şi a contribuit mult la răspândirea nouei doctrine a lui Christos şi, traducând cărţile sfinte în limba Goţilor.

Se înţelege dela sine că nu fără de mari lupte şi de convulsiuni interne s'a putut introduce creştinismul şi la Goţi. Astfel, între Athanaric, regele suprem al Visigoţilor şi între ceilalţi şefi ai lor, Fritigern şi Alavivus, s'a produs o primejdioasă ruptură care a degenerat în războiu între fraţi, adecă între cele două jumătăţi desbinate ale Visigoţilor. Fritigern recurse atunci la ajutorul Romanilor cari nu i-l refuză [31]).

Ca şi Romanii, de asemenea şi Goţii, unii erau păgâni, şi alţii creştini, iar aceştia din urmă unii erau catolici, adecă ortodocşi, iar alţii Ariani. Valens era arian şi spre a-i converti la arianism, a îngăduit lui Fritigern şi lui Alavivus să treacă cu oamenii lor în imperiul său şi Athanaric, pe lângă alte motive, va fi avut probabil şi motivul religios de a nu cere dela Valens îngăduinţa de a trece şi el peste Dunăre. Căci Athanaric era păgân şi ca atare pornise o goană cumplită împotriva creştinilor din Dacia; iar la anul 372 a fost ars, martirul Nicetas, cu încă vr'o 27 creştini şi a fost înecat în râul Buzău, martirul Sava Gotul [32]).

Goţii nefiind un popor cu totul sedentar, ci găsindu-se într'o necontenită mişcare a triburilor lor, duceau în războaie şi pe preoţi. Şi dovadă despre aceasta ne dă însuşi Ammian Marcellin care ne spune că Fritigern a trimis la

---

30) Ulfilas, născut în 311, episcop în 341, mort. 383.

31) Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces Danubiennes*, pag. 423.

32) Grecii neavând cosonanta B, cuvântul Buzeu ne este redat prin Mu seu, Cf. şi Tomaschek, *op. cit.* pag. 495. Asupra persecuţiunilor lui Athanaric, vezi şi C. C. Giurescu, *Ist. Rom.* I, pag. 197.

împăratul Valens o solie în care se găsea un episcop creştin — Christiani ritus presbyter. — Iar Sozomen susţine că în delegaţiunea, din a. 376, sosită la împărat să ceară voie de a se stabili Goţii în imperiu, a fost însuşi Ulfilas [33]), care, deşi era catolic, deci ortodox, spre a face pe placul lui Valens, la primit arianismul, el şi Goţii pe cari îi păstorea.

Şi mai târziu chiar, peste un secol şi jumătate, constatăm că Justiniana prima cuprindea şi pe creştinii din Dacia Traiană.

Din toate acestea se poate vedea că Romanii se interesau de populaţiunile creştine dela Nordul Dunării, că le sprijineau la nevoie şi cu toate că nu le mai puteau apăra prin puterea lor armată, le stăpâneau prin superioritatea lor spirituală.

Fuga lui Athanaric — Tezaurul dela Pietroasa. După ce Fritigern şi Alavivus au trecut în anul 376 în imperiul roman şi după dezastrul armatelor imperiale de la Adrianopol şi moartea misterioasă a lui Valens, cetele de Goţi, nenumărate ca număr, cum ne afirmă Ammian Marcellin, au putut să cutreere în voie şi să jefuiască atât în dreapta cât şi în stânga Dunării, acest fluviu ne mai fiind păzit de nimenea şi el ne mai servind ca o barieră de netrecut. Dar, cu venirea la domnie a curajiosului Theodosie, Goţii sunt bătuţi din nou şi reduşi la tăcere.

Fritigern, mai apoi, fiind urmărit de Athanaric, fiindcă era creştin, a fost omorît din ordinul regelui [34]) Cât despre acest rege Athanaric, rămas în teritoriul Daciei şi retras anume în Caucaland nu mai ştim decât doar că a avut să înfrunte o nouă răscoală a oamenilor săi şi că a trebuit să se refugieze în cele din urmă la Constantinopol. Împăratul l-a primit bine, cu toate onorurile ce se cuvenea unui rege [35]), dar că după câtva timp a murit, de o

---

33) Sozomenus, *Hist. Eccles.* IV. 37

34) Cf. Zeiller, *op. cit.*, pag. 513.

35) Vezi la Iordanes; *Getica*. XXVIII, admiraţia lui Athanaric pentru împărat şi pentru oraşul Constantinopol.

moarte naturală, după cum spun unii, sau fiind asasinat, după cum susţin alţii şi că a avut o înmormântare regală [36]).

Cu prilejul refugiului său la Constantinopol, sau poate în vr'o altă împrejurare, Athanaric şi-a ascuns tezaurul său regal, descoperit la Pietroasa, acum o sută de ani, şi cunoscut subt numirea de Cloşca cu puii de aur, tezaur ce se mai găseşte, poate, la Moscova, unde a fost transportat în timpul marelui războiu. Căci, la jumătatea drumului dintre Mizil şi Buzău, în fundul unei văi între cele două sate, Pietroasa de Sus şi Pietroasa de Jos, la poalele muntelui Istriţa [37]) ce predomină în depărtare şesul Bărăganului s'a descoperit, la anul 1838, de nişte ţărani, poate cel mai însemnat tezaur din antichitate.

Compus din 22 bucăţi, dintre cari zece au dispărut din neştiinţa ţăranilor chiar în timpul descoperirii sale, acest tezaur cuprinde obiecte întrebuinţate în solemnităţi religioase şi obiecte de podoabă. După studiile aprofundate ale archeologului Alexandru Odobescu, într'o monumentală operă asupra acestui tezaur [38]), obiectele ce ni s'au păstrat făceau parte dintr'un tezaur regal şi erau întrebuintate, o parte, ca podoabe pentru rege sau pentru şeful religiei [39]).

După părerea lui Odobescu, armele şi obiectele de găteală vor fi fost luate de rege la plecarea sa spre Constantinopol, iar restul tezaurului va fi fost ascuns într'un loc uşor de regăsit. Moartea lui Athanaric — pentru Odobescu nu era nici o îndoială că tezaurul dela Pietroasa n'ar fi aparţinut acestui rege — la făcut ca el să rămână ascuns în sânul pământului, timp de patrusprezece veacuri şi jumătate.

D-l Iorga, considerând tezaurul dela Pietroasa ca cele mai frumoase şi mai bogate manifestări ale artei scito-elenice, nu crede a fi opera unei civilizaţii goto-sarmată, din

---

36) Iordanes, *Getica*, XXVIII, 144. Vezi *ibidem* nota lui Mommsen.

37) La poalele muntelui fusese cândva un castru roman, de sigur ocupat de Goţi.

38) Păcat că ultimele două volume au fost publicate numai în rezumat.

39) Al. Odobesco, *Le trésor de Pétroassa*, pag. 471; cf. şi Pârvan, *Getica*, pag. 437.

sec. IV-lea, ci socoteşte să fie o fabricaţie străină [40]). D-sa poate are dreptate, dar aceasta nu exclude posibilitatea de a fi aparţinut acest tezaur, ori care ar fi originea sa, regelui Athanaric al Visigoţilor.

Faptul că pe un inel din acest tezaur se găseşte în caractere runice o inscripţie de cuprinsul: Gutani ogvi hailag, cum ceteşte Odobescu, sau Gutane Iowi hailag, cum au propus alţi cercetători, adecă consacrat lui Jupiter — Donar al Goţilor — ne dă siguranţa că avem de a face cu un tezaur ce a aparţinut unui neam germanic, fără îndoială neamului Visigoţilor [41]).

Că ţara Caucaland în care s'au retras Visigoţii, neputând rezista invaziei Hunilor corespunde cu regiunea Buzăului, unde s'a găsit şi tezaurul dela Pietroasa, rezultă şi dintr'o altă descoperire arheologică ce s'a făcut la satul Chiojdul Mic, din valea Buzăului, în partea lui muntoasă. Un mormânt germanic ce datează de pe la sfârşitul secolului al IV-lea şi în care s'a găsit o fibulă de argint şi de aur împodobită cu grenate, s'a descoperit acum patru ani în satul sus numit. Mormântul, ca şi fibula găsită în el, sunt de origină visigotă [42]).

Studiind această descoperire d. C. C. Giurescu ajunge la următoarea concluzie:

«Pare probabil că Vizigoţii, în retragerea lor, să fi apucat pe valea Buzăului în sus. Pentru cine vine din Moldova sudică — şi ştim că de acolo veneau Vizigoţii, după ce încercaseră zădarnic să se împotrivească Hunilor — valea Buzăului este prima vale largă care se deschide spre munte. Pentru a scăpa de năvălitori, Vizigoţii aveau două posibilităţi: sau să treacă peste Dunăre, în imperiu, ceea ce o parte însemnată a lor, subt conducerea lui Fritigern şi Alaviv, a şi făcut, în toamna lui 376, probabil pela Durostorum, sau să se retragă în locuri mai depărtate, părăsind

---

40) N. Iorga, *Ist. Rom.* I, 1, pag. 57.

41) In caractere runice, întrebuinţate în antichitate de Germani, sunt şi cele două inscripţii gotice... descoperite acum câţiva ani. la Buneşti. lângă Fălticeni. Vezi I. Bianu. *Inscripţii în limba gotică şi în caractere runice*, în *An. Ac. Rom.* III. V. a 1931, pag. 1.

42) C. C. Giurescu, *Mormântul dela Chiojdu*, în *Rev. Ist. Rom.*, pag. 333.

câmpia cea atât de proprie urmăririlor : este soluţia la care s'a oprit restul Vizigoţilor, sub conducerea lui Athanaric. Ei au apucat deci pe valea Buzăului care se deschide largă spre munte, străjuită spre apus de puternicul masiv, încă în bună parte acoperit de păduri, al Istriţei. Acest masiv, înalt de 744 metri, domină câmpia şi prin înălţimea lui se distinge imediat, ori din ce direcţie ar veni călătorul. Nu-i de mirare prin urmare că posesorul tezaurului descoperit la Pietroasa — mulţi cercetători cred că acesta a fost Athanaric — să fi ales ca ascunzătoare un loc tocmai pe această înălţime uşor de recunoscut în eventualitatea unei înapoieri. Inaintând pe valea Buzăului în sus, era natural ca o parte a Vizigoţilor să fi cercetat şi văile afluenţilor acestui râu, prin urmare şi valea Bâscei, pe care e aşezat, în munte, satul Chiojdu. Aci va fi ajuns moartea pe unul din conducători ; aşa s'ar explica prezenţa acestei fibule luxoase, de argint şi aur şi împodobită cu pietre roşii [43])».

Amintirea Goţilor, despre cari unii istorici români par a fi înclinaţi să creadă că nici n'ar fi fost vr'odată stabiliţi în ţara noastră, ne este atestată de mai multe numiri ca Goteşul, Gotanul [44]), Golta şi altele din jud. Buzău, fără să mai pomenim de alte urme, fie de limbă, fie monumente archeologice. Iar numele de Cauca, din Caucaland, ni s'a păstrat fără îndoială în numele de Coca ce se găseşte aşa de frecvent tocmai în regiunea Buzăului [45]).

In Marele Dicţionar geografic al României întâlnim nu mai puţin de douăzeci de ori această numire de Coca, fie dată unor moşii sau munţi, fie unor ape sau izvoare. Astfel avem Coca vechiul nume al comunei Niculeşti şi al comunei Şarânga, Coca numire dată unor localităţi dintre

---

43) C. C. Giurescu, *Mormântul germanic dela Chiojdu*, în *Rev. Ist. Rom.* pag. 343.

44) Muntele Gotul şi pârâul Gotului, în jud. Alba.

45) Deşi diftongul latin *au* nu se preface în limba română în *o* (din *cauda* avem «coadă», din *laudat*, «laudă»), totuşi chiar în limba Goţilor *au* s'a prefăcut în o. Cf. F. Wrede. *Ulfilas, oder die Denkmäler der gotischen Sprache*, pag. 295 : Wulfila schrieb und las *raup*, der Ostgote schrieb *raup*, las aber *röp*. Augustus în scrierea Ostgoţilor se cetea Ogustus, cf. şi C. Diculescu, *op. cit.* pag. 43.

munţii Bodineşti, Sărăţelul Bercii şi râul Slănic, precum şi în jurul muntelui Istriţa, Coca, moşie în com. Şarânga, Coca, munte, Coca, pădure, Coca Antemirească, cătun în com. Niculeşti, Coca Mereiască, moşie, Coca Mereiască, sfoară de moşie, Coca Vlăhuţii, Coca Furtunescu, Coca Vişanul, Coca Frunză-Verde, Coca Seacă, cătun, Coca Niculeşti, moşie, Coca Plină, izvor, Fundul Cocii, Coca Schei, moşie, Coca Seacă, izvor, Vârful Cocii. Toate aceste numiri le găsim în judeţul Buzău [46]).

Ca încheiere observăm, încă odată, că din cele de mai sus rezultă că Ammian Marcellin este un izvor principal pentru istoria noastră medievală şi că el ne pune o serie întreagă de probleme a căror deslegare aşteaptă pe cercetătorii viitori. Căci din lectura acestui scriitor, uşurată de noi prin traducerea ce dăm acum în româneşte, cetitorul va putea scoate o mulţime de date privind trecutul ţării şi al neamului nostru. Iar dacă acest autor nu ne vorbeşte nimica direct despre autohtoni, aceasta se datoreşte mai ales faptului că pentru barbari averea lor o constituiau, în cea mai parte, robii, adecă oamenii cuceriţi cari, ca şi în antichitatea greo-romană de mai înainte, erau consideraţi ca «mancipia», obiecte, şi cari, în această calitate a lor, le dădeau în acelaşi timp cuceritorilor garanţia aprovizionării cu hrană, în cereale şi în vite. Aceşti autohtoni, oameni simpli şi necăjiţi, având anumite atribuţiuni, de ordin economic, nu aveau nici un rol politic şi ca atari n'aveau ce căuta în consemnările istoricilor.

---

46) D-l M. Burghelea ne atrage atenţia asupra numelui de Dealul Cocanilor, în stânga Intorsurii Buzăului, pe harta militară a Inst. geogr. din Viena.

LIBER XXVII

IV.

Describuntur populi et VI prouinciae Thraciarum singularumque clarae urbes.

1 Dum aguntur antedicta per Gallias et Italiam, noui per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim, ut consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos, ratione iusta permotus, quod auxilia misere Procopio, ciuilia bella coeptanti. Ergo conueniet pauca super harum origine regionum et situ transcurrere, per breuem excessum.

2 Erat Thraciarum descriptio facilis, și ueteres concinerent stili, quorum obscura uarietas, quoniam opus ueritatem professum non iuuat, sufficiet ea, quae uidisse meminimus, expedire. 3. Has terras immensa quondam camporum placiditate aggerumque altitudine fuisse porrectas, Homeri perennis auctoritas docet, aquilonem et zefyrum uentos exinde flare fingentis, quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissime, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum uocabulo censebantur. 4. Et partem earum habitauere Scordisci, longe nunc ab isdem prouinciis disparati, saeui quondam et truces, et (ut antiquitas docet), hostiis captiuorum Bellonae litantes et Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum cauis bibentes auidius, quorum asperitate post multiplices pugnarum aerumnas, saepe res Romana uexata, postremo omnem amisit exercitum, cum rectore.

5. Sed (ut nunc cernimus), eadem loca, formata in cornuti sideris modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cuius in summitate occidentali, montibus praeruptis densetae, [1]) Succorum patescunt angustiae, Thracias dirimentes et Daciam. 6. Partem uero sinistram, arctois obnoxiam stellis, Haemimontanae

1) Alte manuscrise ; densitatae.

celsitudines claudunt, et Hister, qua Romanum caespitem lambit, urbibus multis et castris contiguus et castellis. 7. Per dextrum (quod australe est), latus, scopuli tenduntur Rhodopes, unde eoum iubar exsurgit, finitur in fretum; cui undosius ab Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reciprocis ad Aegaeum, discidium panditur terrarum angustum. 8. Ex angulo tamen orientali, Macedonicis iungitur conlimitiis, per artas praecipitesque uias, quae cognominantur Acontisma: cui proxima Arethusa cursualis est statio, in qua uisitur Euripidis sepulchrum, tragoediarum sublimitate conspicui, et Stagira, ubi Aristotelen, (ut Tullius ait), fundentem aureum flumen, accipimus natum. 9. Haec quoque priscis temporibus loca, barbari tenuere, morum sermonumque uarietate dissimiles. E quibus praeter alios, ut inmaniter efferati timebantur Odrysae, ita humanum fundere sanguinem adsueti, ut cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem et potus, suis uelut alienis corporibus imprimerent ferrum.

10. Verum aucta republica, dum consulare uigeret [1]) imperium, has gentes antehac semper indomitas, uagantesque sine cultu uel legibus, Marcus Didius ingenti destinatione repressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minucius prope amnem Hebrum a celsis Odrysarum montibus defluentem, superatas proelio strauit, post quos residui ab Appio Claudio proconsule sunt infesta concertatione deleti.Oppida enim in Bosporo sita et Propontide, classes optinuere Romanae. 11. Aduenit post hos imperator Lucullus, qui cum durissima gente Bessorum conflixit omnium primus, eodemque impetu Haemimontanos acriter resistentes, oppressit. Quo inminente, Thraciae omnes in dicionem ueterum transiere nostrorum, hocque modo post procinctus ancipites, rei publicae sex prouinciae sunt quaesitae.

12. Inter quas prima ex fronte, quae Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis, Eumolpias uetus et Beroea, amplae ciuitates exornant. Post hanc Hemimontus Hadrianopolim habet (quae dicebatur Uscudama), et Anchialon ciuitates magnas. Dein Mysia, ubi Marcianopolis est, a sorore Traiani principis ita cognominata, et Dorostorus, [2]) et Nicopolis, et Odessus, [3]) iuxtaque Scythia, in qua celebriora sunt aliis oppida Dionysopolis, et Tomi, et Callatia [4]). Europa omnium ultima, praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. 13. Rhodopa huic adnexa, Maximianopolim habet et Maroneam, et Aenum, qua condita et relicta, Aeneas Italiam auspiciorum prosperitate perpetua, post diuturnos occupauit errores.

---

1) Alte manuscrise: uiueret.

2) Alte manuscrise: Dorestorus.

3) Alte manuscrise: Odrisus.

4) Alte manuscrise: Calatis.

14. Constat autem, (ut uulgauere rumores adsidui), omnes paene agrestes, qui per regiones praedictas, montium circumcolunt altitudines, salubritate uirium, et praerogatiua quadam uitae longius propagandae, nos anteire, idque inde contingere arbitrantur, quod conluuione ciborum abstinent... calidis, et perenni uiriditate roris adsperginibus gelidis, corpora constringente, aurae purioris dulcedine potiuntur, radiosque solis, suapte natura uitales, primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. His ita digestis, pedem referamus ad coepta.

V.

Valens Aug. Gothis, qui auxilia Procopio contra ipsum miserant, bellum infert, et post trienium pacem cum eis facit.

1. Procopio superato in Frygia, internarumque dissensionum materia consopita, Victor, magister equitum, ad Gothos est missus, cogniturus aperte, quam ob causam gens amica Romanis, foederibusque longae pacis obstricta, tyranno dederat adminicula, bellum principibus legitimis inferenti. Qui ut factum firma defensione purgarent, litteras eiusdem obtulere Procopii, ut generis Constantiniani propinquo, imperium sibi debitum sumpsisse commemorantis, ueniaque dignum adserentes errorem.

2. Quibus eodem referente Victore, compertis, Valens parui ducens excusationem uanissimam, in eos signa commouit, motus aduentantis iam praescios, et pubiscente uere, quaesito in unum exercitu, prope Dafnen[1]) nomine munimentum, est castra metatus: ponteque contabulato supra nauium foros, flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. 3. Iamque sublatus fiducia, cum ultro citroque discurrens, nullum inueniret, quem superare poterat uel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petiuere Serrorum[2]), arduos et inaccessos nisi perquam gnaris. 4. Ne igitur aestate omni conmsupta, sine ullo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum praedatoriis globis, familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta uenirent et flexuosa, capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat, impetrato, redit cum suis innoxius, nec inlato graui uulnere, nec accepto.

5. Anno secuto, ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubii gurgitibus euagatis impeditus mansit immobilis prope Carporum uicum, statiuis castris ad usque autum-

1) Unele manuscrise: Daphnen.
2) Unele manuscrise: Succorum.

num locatis, emensum. Unde quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit.

6. Simili pertinacia, tertio quoque anno, per Nouidunum nauibus ad transmittendum amnem conexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greuthungos [1]) bellicosam gentem adgressus est, postque leuiora certamina, Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere, cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipseque cum omnibus suis, Marcianopolim rediuit ad hiemem agendam (ut in illis tractibus) habilem.

7. Aderant post diuersos triennii casus, finiendi belli materiae tempestiuae: prima quod ex pricipis diuturna permansione, metus augebatur hostilis; dein quod conmerciis uetitis, ultima necessariorum inopia barbari stringebantur, adeo ut legatos supplices saepe mittentes, uenialem poscerent pacem. 8. Quibus imperator rudis quidem, uerum spectator adhuc aequissimus rerum, antequam adulationum perniciosis inlecebris captus, rem publicam funeribus perpetuo deflendis, adfligeret, in commune consultans, pacem dari oportere decreuit. 9. Missique uicissim Victor et Arintheus, qui tunc equestrem curabant militiam et pedestrem, cum propositis condicionibus adsentiri Gothos docuissent, litteris ueris, praestituitur conponendae paci conueniens locus. Et quoniam adserebat Athanaricus, sub timenda exsecratione iurisiurandi se esse obstrictum, mandatisque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanum, et adigi non poterat, indecorumque erat et uile, ad eum imperatorem transire; recte noscentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quae uehebant cum armigeris principem, gentisque iudicem, inde cum suis, foederari, (ut statutum est) pacem. 10. Hocque conposito et acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus, proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit, et ambitiosis exequiis ritu sepultus est nostro.

LIBER XXXI.

I.

Caedis Valentis Aug. et cladis a Gothis inferendae prodigia.

1. Inter haec Fortunae uolucris rota, aduersa prosperis semper alternans, Bellonam furiis in societatem adscitis, armabat, maestosque transtulit ad Orientem euentus, quos aduentare praesagiorum fides clara monebat et portentorum. 2. Post multa

1) Greuthungos in loc de Theruingos; este o eroare a autorului.

enim, quae uates auguresque praedixere ueridice, resultabanc canes ululantibus lupis, et querulum quoddam nocturnae uolucres tinniebant [1]) et flebile, et squalidi solis exortus hebetabant matutinos diei candores, et Antiochiae per rixas tumultusque uulgares, id in sonsuetudinem uenerat, ut quisquis uim se pati existimaret, *Vivus ardeat Valens,* licentius clamitaret, uocesque praeconum audiebantur adsidue mandantium, congeri ligna ad Valentini lauaori succensionem, studio ipsius principis conditi. 3. Quae hunc illi impendere exitum uitae, modo non aperte loquendo monstrabant. Super his laruale simulacrum Armeniae regis, et miserabiles umbrae paulo ante in negotio Theodori caesorum, per quietem stridendo carmina quaedam neniarum horrenda, multos diris terroribus agitabant. 4. Vagula [2]) gurgulione consecto, exanimis visa est iacens, cuius mors publicorum funerum aerumnas indicabat amplas et peruulgatas. Denique cum Chalcedonos subuerterentur ueteres muri, ut apud Constantinopolim aedificaretur lauacrum, ordine resoluto saxorum, in quadrato lapide, qui structura latebat in media, hi Graeci uersus incisi reperti sunt, futura plene pandentes:

5. 'Αλλ'ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατὰ ἄστυ χορείῃ
Τερπόμεναι στρωφῶνται εὐστεφέας κατ'ἀγυιάς,
Καὶ τεῖΧος λουτροῖο πολύστονον ἔσσεται ἄλκας,
Δὴ τότε μυρία φῦλα πολυσπερέων ἀνθρώπων
Ἴστρον καλλιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώρην καὶ Μυσίδα γαίην,
Παιονίης δ'ἐπιβάντα σὺν ἐλπίσι μαινομένῃσιν
Αὐτοῦ καὶ βιότοιο τέλος καὶ δῆριν ἐφέξει.

II.

De Hunorum et Halanorum aliarumque Scythiae Asiaticae gentium sedibus et moribus.

1. Totius autem sementem exitii, et cladum [1]) originem diuersarum, quas Martius furor incendio insolito miscendo cuncta conciuit, hanc comperimus causam. Hunorum gens monumentis ueteribus leuiter nota, ultra paludes Maeoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. 2. Ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis, infantum ferro sulcantur altius genae, et pilorum uigor tempestiuus emergens, conrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes, absque ulla uenustate,

1) In loc de: gemebant.

2) Alte manuscrise: tragula, aquila, vaccula.

spadonibus similes, conpactis omnes firmisque membris, et opimis ceruicibus, prodigiose deformes et pandi, ut bipedes existimes bestias, uel quales in conmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte. 3. In hominum autem figura, licet insuaui ita uictu sunt asperi, ut neque igni neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium, et semicruda cuiusuis pecoris carne uescantur, quam inter femora sua equorumque terga, subsertam, fotu calefaciunt breui. 4. Aedificiis nullis umquam tecti, sed haec uelut ab usu communi discreta sepulchra, declinant. Nec enim apud eos uel arundine fastigatum repperiri tugurium potest. Sed uagi montes peragrantes et siluas, pruinas famem sitimque perferre ab incunabulis adsuescunt. Peregre tecta (nisi adigente maxima necessitate) non subeunt: nec enim [apud eos] se tutos existimant esse sub tectis... 5. Indumentis operiuntur linteis uel ex pellibus siluestrium murum consarcinatis; nec alia illis domestica uestis est, alia forensis, sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos diffluxerit defrustata. 6. Galeris incuruis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes haedinis, eorumque calcei formulis nullis aptati, uetant incedere gressibus liberis. Qua causa ad pedestres parum adcommodati sunt pugnas, uerum equis prope adfixi, duris quidem sed deformibus, et muliebriter isdem non numquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. Ex ipsis quiuis in hac natione pernox et perdius [1]) emit et vendit, cibumque sumit et potum, et inclinatus ceruici angustae iumenti, în altum soporem ad usque uarietatem effunditur somniorum. 7. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla seueritate regali, set [2]) tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. 8. Et pugnant non numquam lacessiti, sed ineuntes proelia cuneatim, uariis uocibus sonantibus toruum. Utque ad pernicitatem sunt leues et repentini, ita subito de industria dispersi incessunt, ut inconposita acie, cum caede uasta discurrunt, nec inuadentes uallum, nec castra inimica pilantes, prae nimia rapiditate cernuntur. 9. Eoque omnium acerrimos facile dixeris bellatores, quod procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine, arte mira coagmentatis, et distinctis..., comminus ferro sine sui respectu confligunt, hostisque dum mucronum noxias obseruant, contortis laciniis inligant, ut laqueatis resistentium membris, equitandi uel gradiendi adimant facultatem. 10. Nemo apud eos arat nec stiuam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis, absque lare uel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium si-

1) Alte manuscrise: peruius.

2) Alte manuscrise: sed.

miles, cum carpentis in quibus habitant: ubi coniuges taetra illis uestimenta contexunt, et coeunt cum maritis, et pariunt, et ad usque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus natusque procul, et longius educatus. 11. Per indutias infidi et inconstantes, ad omnem auram incidentis spei nouae perquam mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. Inconsultorum animalium ritu, quid honestum inhonestumue sit, penitus ignorantes, flexiloqui et obscuri, nullius religionis uel superstitionis reuerentia aliquando districti, auri cupidine inmensa flagrantes, adeo permutabiles et irasci faciles ut eodem aliquotiens die, a sociis nullo inritante saepe desciscant, itidemque propitientur, nemine leniente.

12. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa praedandi auiditate flagrans inmani, per rapinas finitimorum grassatum et caedes, ad usque Halanos [1] peruenit, ueteres Massagetas, qui unde sint uel quas incolant terras, quoniam huc res prolapsa est, consentaneum est demonstrare, geografica perplexitate monstrata, quae diu multa luda ... et uaria, tandem repperit ueritatis interna ... 13 Abundans aquarum Hister aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas praetermeat, ad usque amnem Tanaim pertinentis, qui Asiam terminat ad Europa. Hoc transito in inmensum extentas Scythiae solitudines Halani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate uictoriarum adtritas, ad gentilitatem sui uocabuli traxerunt (ut Persae). 14. Inter hos Nerui [2]) mediterranea incolunt loca, uicini uerticibus celsis, quos praeruptos geluque torpentes, aquilones astringunt. Post quos Vidini sunt et Geloni, perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus, indumenta sibi equisque tegmina conficiunt bellatoriis. Gelonis Agathyrsi conlimitant, interstincti colore caeruleo corpora simul et crines, et humiles quidem minutis atque raris, nobiles uero latius fucatis et densioribus notis. 15. Post hos Melanchlaenas et Anthropofagos palari accepimus per diuersa, humanis corporibus uictitantes, quibus ob haec alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis orienti aestiuo obiecta, usque dum uenitur ad Seras, inhabitabilis minsit. 16. Parte alia prope Amazonum sedes, Halani sunt orienti adclines diffusi per populosas gentes et amplas, Asiaticos uergentes in tractus, quas dilatari ad usque Gangen accepi, fluuium intersecantem terras Indorum, mareque inundantem australe.

17. Hi bipertiti per utramque mundi plagam Halani, quorum gentes uarias nunc recensere non refert, licet dirempti spatiis longis, per pagos, (ut Nomades) uagantur inmensos,

---

1) Alte manuscrise: Alanos.

2) Alte texte au Neuri.

aeui tamen progressu, ad unum concessere uocabulum, et summatim omnes Halani cognominantur, ob mores et modum efferatum uiuendi, eandemque armaturam. 18. Nec enim ulla sunt illis uel tuguria, aut uersandi uomeris cura, sed carne et copia uictitant lactis, plaustris supersidentes, quae operimentis curuatis corticum per solitudines conferunt, sine fine distentas. Cumque ad graminea uenerint, in orbiculatam figuram locatis sarracis [1]), ferino ritu uescuntur, absumptisque pabulis, uelut carpentis ciuitates impositas uehunt, maresque supra cum feminis coeunt, et nascuntur in his et educuntur infantes, et habitacula sunt haec illis perpetua, et quocumque ierint, illic genuinum existimant larem. 19. Armenta prae se agentes, cum gregibus pascunt, maximeque equini pecoris est eis sollicitior cura. Ibi campi semper herbescunt, intersitis pomiferis locis: atque ideo transeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent, quod efficit umectum solum et crebri fluminum praetermeantium cursus. 20. Omnis igitur aetas et sexus inbellis, circa uehicula ipsa uersatus, muniis distringitur mollibus: iuuentus uero equitandi usu a prima pueritia coaliscens, incedere pedibus existimat uile, et omnes multiplici disciplina prudentes sunt bellatores. Unde etiam Persae, qui sunt originitus Scythae, pugnandi sunt peritissimi.

21. Proceri autem Halani paene sunt omnes et pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorum temperata toruitate terribiles, et armorum leuitate uelores, Hunisque per omnia suppares, uerum uictu mitiores et cultu, latrocinando et uenando ad usque Maeotica stagna, et Cimmerium Bosporum, itidemque Armenios discurrentes, et Mediam. 22. Utque hominibus quietis et placidis, otium est uoluptabile, ita illos pericula iuuant et bella. Iudicatur ibi beatus, qui in proelio profuderit animam, senescentes enim et fortuitis mortibus mundo digressos, ut degeneres et ignauos, conuiciis atrocibus insectantur, nec quicquam est quod elatius iactent, quam homine quolibet occiso, proque exuuiis gloriosis interfectorum auulsis capitibus, detractas pelles pro faleris iumentis accommodant bellatoriis. 23. Nec templum apud eos uisitur aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni usquam potest, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem, regionum quas circumcolunt, praesulem uerecundius colunt. 24. Futura miro praesagiunt modo. Nam rectiores uirgas uimineas colligentes, easque cum incantamentis quibusdam secretis, praestituto tempore discernentes, aperte quid portenditur norunt. 25. Seruitus quid sit ignorant, omnes generoso semine procreati, iudicesque etiam nunc eligunt diuturno bellandi usu spectatos. Sed ad reliqua textus propositi reuertamur.

1) Alte manuscrise: sarriculis.

III.

Huni Halanos Tanaitas armis aut pactis sibi adiungunt Gothosque invandunt ac suis sedibus pellunt.

1. Igitur Huni peruasis Halanorum regionibus, quos Greuthungis confines, Tanaitas consuetudo cognominauit, interfectisque multis et spoliatis, reliquos sibi concordandi fide pacta iunxerunt, eisque adhibitis confidentius Ermenrichi late patentes et uberes pagos repentino impetu perruperunt, bellicosissimi regis, et per multa uariaque fortiter facta, uicinis nationibus formidati. 2. Qui ui subitae procellae perculsus, quamuis manere fundatus et stabilis diu conatus est, inpendentium tamen diritatem augente uulgatius fama, magnorum discriminum metum uoluntaria morte sedauit. 3. Cuius post obitum, rex Vithimiris creatus, restitit aliquantisper Halanis, Hunis aliis fretus, quos mercede sociauerat [1]) partibus suis. Verum post multas quas pertulit clades, animam effudit in proelio, ui superatus armorum. Cuius parui filii Viderichi nomine curam susceptam, Alatheus tuebatur et Safrax, duces exerciti et firmitate pectorum noti, qui cum tempore arto praeuenti, abiecissent fiduciam repugnandi, cautius discedentes, ad amnem Danastium [2]) peruenerunt, inter Histrum et Borysthenem, per camporum ampla spatia diffluentem. 4. Haec ita praeter spem accidisse doctus Athanaricus, Theruingorum iudex, in quem (ut ante relatum est), ob auxilia missa Procopio, dudum Valens commouerat signa, stare gradu fixo temptabat, surrecturus in uires, si ipse quoque lacesseretur, ut ceteri. 5. Castris denique prope Danastii margines a Greuthungorum uallo [3]) longius oportune metatis, Munderichum ducem postea limitis per Arabiam, cum Lagarimano et optimatibus aliis, ad usque uicesimum lapidem misit, hostium speculaturos aduentum, ipse aciem nullo turbante, interim struens. 6. Verum longe aliter quam rebatur, euenit. Huni enim (ut sunt in coniectura sagaces), multitudinem esse longius aliquam suspicati, praetermissis quos uiderant, in quietem tamquam nullo obstante, compositis, rumpente noctis tenebras luna, uado fluminis penetrato, id quod erat potissimum elegerunt, et ueriti ne praecursorius index procul agentes absterreat, Athanaricum ipsum ictu petiuere ueloci. 7. Eumque stupentem ad impetum primum, amissis quibusdam suorum, coegerunt ad effugia properare montium praeruptorum. Qua rei nouitate, maioreque venturi pauore constrictus, a superciliis Gerasi fluminis ad usque Danubium, Taifalorum terras praestringens, muros altius

1) Alte manuscrise : sociauit.

2) Alte texte : Danastrum.

3) Alte manuscrise : Greuthungorum uallem.

erigebat: hac lorica diligentia celeri consummata, in tuto locandam securitatem suam existimans et salutem. 8. Dumque efficax opera suscitatur, Huni passibus eum citis urgebant, et iam oppresserant aduentantes, ni grauati praedarum onere destitissent.

Fama tamen late serpente per Gothorum reliquas gentes, quod inuisitatum antehac hominum genus, ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum, adposita quaeque conuellit et modo ruinae corrumpit: populi pars maior quae Athanaricum attenuata necessariorum paenuria deseruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret sedes, cogitauit Thraciae receptaculum, gemina ratione sibi conueniens, quod et caespitis est feracissimi, et amplitudine fluentorum Histri distinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hocque idem residui uelut mente cogitauere communi.

IV.

Pars maior Gothorum cognomine Theruingorum finibus suis expulsa, permissu Valentis a Romanis transportatur in Thraciam, obsequium et auxilia pollicita. Greuthungi quoque, pars altera Gothorum, furtim ratibus Histrum transeunt.

1. Itaque duce Alauiuo ripas occupauere Danubii, missisque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, et quiete uicturos se pollicentes, et daturos (si res flagitasset) auxilia. 2. Dum aguntur haec in externis, nouos maioresque solitis casus, uersare gentes arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quicquid ad Pontum a Marcomannis praetenditur et Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum, ui subita sedibus pulsam, circa flumen Histrum uagari, cum caritatibus suis disseminantes. 3. Quae res aspernanter a nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quod illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul agentibus consueuerant bella. 4. Verum pubiscente fide gestorum, cui robur [1]) aduentus gentilium addiderat legatorum, precibus et obtestatione petentium citra flumen suscipi plebem extorrem: nagotium laetitiae fuit potius quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam principis extollentibus, quae ex ultimis terris tot tirocinia trahens, ei nec opinanti offerret, ut conlatis in unum suis et alienigenis uiribus, inuictum haberet exercitum, et pro militari supplemento quod prouinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri

1) Alte manuscrise: rumor.

cumulus magnus. 5. Hacque spe mittuntur diuersi, qui cum uehiculis plebem transferant truculentam. Et nauabatur opera diligens, nequi Romanam rem euersurus relinqueretur, uel quassatus morbo letali. Proinde permissu imperatoris, transeundi Danubium copiam, colendique adepti Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes, nauibns ratibuspue et cauatis arborum alueis agminatim inpositi, atque per amnem longe omnium difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, et natare conati, hausti sunt plures.

6. Ita turbido instantium studio, orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sane neque obscurum est neque incertum, infaustos transuehendi barbaram plebem ministros, numerum eius conprehendere calculo saepe temptantes, conquieuisse frustatos,

„quem qui scire uelit"

ut eminentissimus memorat uates,

„Libyci uelit aequoris idem
discere, quam multae zefyro traduntur harenae"

7. Resipiscant tandem memoriae ueteres, Medicas acies ductantes ad Graeciam: quae dum Hallespontiacos pontes, et discidio quodam fabrili, mare sub imo Athonis pede quaesitum exponunt et turmatim apud Doriscum exercitus rcensitos, concordante omni posteritate, ut fabulosae sunt lectae. 8. Nam postquam innumerae gentium multitudines, per prouincias circumfusae, pandentesque se in spatia ampla camporum, regiones omnes et cuncta oppleuere montium iuga, fides quoque uetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alauiuo suscipitur Fritigernus, quibus et alimenta pro tempore, et subigendos agros tribui statuerat imperator.

9. Per idem tempus nostri limitis reseratis obicibus, atque (ut Aetnaeas fauillas armatorum agmina diffundente barbaria), cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos: quasi laeuo quodam numine diligente, in unum quaesiti potestatibus praefuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat et Maximus, alter per Thracias comes, dux alter exitiosus, ambo aemulae temeritatis. 10. Quorum insidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quae memorati uel certe sinentibus isdem, alii perditis rationibus, in commeantis peregrinos adhuc innoxios deliquerunt), illud dicetur, quod nec apud sui periculi iudices, absoluere ulla poterat uenia, triste et inauditum. 11. Cum traducti barbari uictus inopia uexarentur, turpe commercium duces inuisissimi cogitarunt, et quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes, pro singulis dederunt mancipiis, inter quae ducti sunt optimatum....

12. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex cum Alatheo et Safrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnobio, propinquans Histri marginibns, ut simili susciperetur

humanitate, obsecrauit imperatorem legatis propere missis. 13 Quibus (ut communi rei conducere uidebatur), repudiatis, et quid capesserent anxiis, Athanarichus paria pertimescens, abscessit, memor Valentem dudum cum foederaretur concordia despexisse, adfirmantem se religione deuinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hacque causatione [1]), principem firmare pacem in medio flumine coegisse: quam simultatem ueritus, ut adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine siluarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinauit, Sarmatis inde extrusis.

V.

Theruingi fame et inopia pressi ac pessime habiti, Ducibus Alauiuo et Fritigerno a Valente deficiunt, ac Lupicinum cum suis fundunt.

1. At uero Theruingi, iam dudum transire permissi, prope ripas etiam tum uagabantur, duplici impedimento adstricti, quod ducum dissimulatione perniciosa, nec uictui congruis sunt adiuti, et tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciis. 2. Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium uerti mussabant, et Lupicinus ne iam deficerent pertimescens, eos admotis militibus, adigebat ocius proficisci.

3. Id tempus oportunum nancti Greuthungi, cum alibi militibus occupatis, nauigia ultro citroque discurrere solita, transgressum eorum prohibentia quiescere perspexissent, ratibus transiere male contextis, castraque a Fritigerno locauere longissime.

4. At ille genuina praeuidendi sollertia, uenturos muniens casus, ut et imperiis oboediret, et regibus ualidis iungeretur, incidis segnius Marcianopolim tarde peruenit itineribus lentis. Ubi aliud accessit atrocius, quod arsuras in commune exitium, faces furiales accendit. 5. Alauiuo et Fritigerno ad conuiuium conrogatis, Lupicinus ab oppidi moenibus, barbaram plebem, opposito milite, procul arcebat, introire ad comparanda uictui necessaria, ut dicioni nostrae obnoxiam et concordem, per preces adsidue postulantem, ortisque maioribus iurgiis inter habitatores et uetitos, ad usque necessitatem pugnandi est uentum. Efferatique acrius barbari, cum necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum magnam...... 6. Quae accidisse idem Lupicinus, latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus, diu discumbens uino marcebat et somno, futuri coniciens exitum, satellites omnes, qui pro praetorio (honoris et tutelae causa) duces praestolabantur, occidit. 7. Hocque populus qui muros obsidebat dolenter accepto, ad uin-

---

1) Alte manuscrise: occasione.

dictam detentorum regum (ut opinabatur), paulatim augescens, multa minabatur et saeua. Utque erat Fritigernus expediti consilii, ueritus ne teneretur obsidis uice cum ceteris, exclamauit, grauiore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum uulgus sineretur exire cum sociis, quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hocque impetrato, egressi omnes exceptique cum plausu et gaudiis, ascensis equis euolorunt, moturi incitamenta diuersa bellorum. 8. Haec ubi fama, rumorum nutrix maligna, dispersit, urebatur dimicandi studio Theruingorum natio omnis, et inter metuenda multa periculorumque praeuia maximorum, uexillis de more sublatis, auditisque triste sonantibus classicis, iam turmae praedatoriae concursabant, pilando uillas et incendendo, uastisque cladibus quicquid inueniri poterat permiscentes.

9. Aduersus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quam consulte progressus, in nono ab urbe miliario stetit, paratus ad decernendum. Barbarique hoc contemplato, globos inrupere nostrorum incauti[1]), et parmas oppositis corporibus inlidendo, obuios hastis perforabant et gladiis, furoreque urgente cruento, et tribuni et pleraque pars armatorum periere, signis ereptis, praeter ducem infaustum, qui ad id solum intentus, ut confligentibus aliis, proriperet ipse semet in fugam, urbem cursu concito petit. Post quae hostes armis induti Romanis, nullo uetante, par uaria grassabantur.

10. Et quoniam ad has partes post multiplices uentum est actus, id lecturos (siqui erunt umquam), obtestamur, nequis a nobis scrupulose gesta uel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, ueritate nullo uelata mendacio, ipsas rerum digerere summitates, cum explicandae rerum memoriae, ubique debeatur integritas fida. 11. Negant antiquitatum ignari, tantis malorum tenebris offusam aliquando fuisse rem publicam, sed falluntur malorum recentium stupore confixi. Namque si superiores uel recens praeteritae reuoluantur aetates, tales tamque tristes rerum motus saepe contigisse monstrabunt. 12. Inundarunt Italiam ex abditis oceani partibus, Teutones repente cum Cimbris, sed post inflictas rei Romanae clades inmensas, ultimis proeliis per duces amplissimos superati, quid potestas Martia adhibita prudentia ualet, radicitus extirpati, discriminibus didicere supremis. 13. Marco itidem moderante imperium, unum spirando uesania gentium dissonarum, post bellorum fragores inmensos, post aerumnas[2]) urbium captarum et direptarum, et poenas sumptas pro rectoris interitu, partes eorum exiguas reliquisset intactas. 14. Verum mox post calamitosa dispendia, res in integrum sunt restitutae, hac gratia, quod nondum solutioris uitae mollitie, sobria uetustas infecta, nec ambitiosis

1) Alte mansucrise: incautos.

2) Alte texte: miseriam, ruinas, exitus.

mensis nec flagitiosis quaestibus inhiabat, sed unanimanti ardore, summi et infimi inter se congruentes, ad speciosam pro re publica mortem, tamquam ad portum aliquem tranquillum properabant et placidum.

15. Duobus nauium milibus, perrupto Bosporo et litoribus Propontidis, Scythicarum gentium cateruae transgressae, ediderunt quidem acerbas terra marique strages; sed amissa suorum parte maxima reuerterunt. 16. Ceciderunt dimicando cum barbaris imperatores Decii pater et filius. Obsessae Pamphyliae ciuitates, insulae populatae conplures, inflammata Macedonia omnis, diu multitudo Thessalonicam circumsedit itidemque Cyzicum. Anchialos capta et tempore eodem Nicopolis, quam indicium uictoriae contra Dacos, Traianus condidit imperator, 17. Post clades acceptas, inlatasque multas et saeuas, excisa est Filippopolis, centum hominum milibus, nisi fingunt annales, intra moenia iugulatis. Vagati per Epirum Thessaliamque, et omnem Graeciam licentius hostes externi, sed adsumpto in imperium Claudio, glorioso ductore, et eodem honesta morte praerepto, per Aurelianum, acrem uirum, et seuerissimum noxarum ultorem, pulsi per longa saecula siluerunt inmobiles, nisi quod postea latrocinales globi vicina cum sui exitio rarius incursabant. Verum ea persequar unde deuerti.

VI.

Sueridus et Colias Gothorum Optimates, una cum suis prius recepti, cur rebellauerint, et caesis Hadriapolitanis, Fritigerno se adiunxerint, ad diripiendas Thracias conuersi.

1. Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis, Sueridus et Colias (Gothorum optimates) cum populis suis longe ante suscepti, et curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, otiosis animis accidentia cuncta contuebantur. 2. Verum imperatoris litteris repente perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, uiaticum cibos biduique dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod ciuitatis magistratus ferens indigne (suscensebat enim isdem ob rem suam in suburbano uastatam), imam plebem omnem cum Fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam, in eorum armauit exitium, iussisque bellicum canere bucinis, ni abirent ocius (ut statutum est) pericula omnibus minabatur extrema. 3. Quo malo praeter spem Gothi perculsi, et concito quam considerato ciuium adsultu[1]) perterriti, steterunt inmobiles, laceratique ad ultimum detestatione atque conuiciis, et temptati

1) Alte manuscrise: assulto.

missilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam, et caesis plurimis quos impetus deceperat petulantior, auersisque residuis, et telorum uarietate confixis, habitu iam Romano cadaueribus spoliatis armati, uiso propius Fritigerno, iunxerunt semet ut morigeri socii, urbemque clausam obsidionalibus aerumnis urgebant. In qua difficultate diutius positi, passim et promisce[1]) ruebant, eminensque aliquorum audacia peribat inulta, multique sagittis et rotatis per fundas lapidibus interibant. 4. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus conluctari, homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente, abire negotio inperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensque ut populandas opimas regiones et uberes, absque discrimine ullo, uacuas praesidiis etiamtum adorerentur. 5. Laudato regis consilio, quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticiis uel captiuis uicos uberes ostendentibus, eos praecipue, ubi alimentorum repperiri satias dicebatur, eo maxime adiumento, praeter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo..., dudum a mercatoribus uenundati, adiectis plurimis quos primo transgressu necati inedia, uino exili uel panis frustis mutauere uilissimis. 6. Quibus accessere sequendarum auri uenarum periti non pauci, uectigalium perferre posse non sufficientes sarcinas graues, susceptique libenti consensione cunctorum, magno usui isdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta, et latebras hominum, et receptacula secretiora, monstrando. 7. Nec quicquam nisi inaccessum et deuium, praeeuntibus isdem mansit intactum. Sine distantia enim aetatis uel sexus, caedibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant, abstractisque ab ipso uberum suctu paruulis et necatis, raptae sunt matres, et uiduatae maritis coniuges ante oculos caesis, et puberes[2]) adultique pueri, per parentum cadauera tracti sunt. 8. Senes denique multi, ad satietatem uixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis, manibus post terga contortis, defletisque gentilium fauillis, aedium ducebantur extorres.

VII.

Profuturus et Traianus ac Richomeres pugnant aequo Marte cum Gothis.

1. Haec ex Thraciis magno maerore accepta, Valentem principem in sollicitudines uarias distraxerunt. Et confestim Victore magistro equitum misso ad Persas, ut super Armeniae

---

1) Alte manuscrise: promiscue.

2) Alte texte: impuberes.

statu pro captu rerum componeret inpendentium, ipse Antiochia protinus egressurus, ut Constantinopolim interim peteret, Profuturum praemisit et Traianum, ambo rectores, anhelantes quidem altius, sed inbellis. 2. Qui cum ad loca uenissent, ubi particulatim perque furta magis et latrocinia, multitudo minui deberet hostilis, ad id quod erat perniciosum, intempestiue conuersi, legiones ab Armenia ductas, opposuere, uesanum adhuc spirantibus barbaris, opere quidem Martio saepe recte compertas, sed inpares plebi inmensae, quae celsorum iuga montium occuparat et campos. 3. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies ualeret indomita, trusos hostes ultra Haemi montis abscisos scopulos faucibus inpegere praeruptis, ut in barbaros locis et in solis, nusquam repperiens exitum, diuturna consumeret fames, et operirentur ipsi Frigeridum ducem, cum Pannonicis et transalpinis auxiliis aduentantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias his qui ad ultimum uexabantur exitium. 4. Post quem Richomeres, domesticorum tum comes, imperatu eiusdem Gratiani motus e Galliis, properauit ad Thracias, ducians cohortes aliquas nomine tenus, quarum pars pleraque deseruerat, ut iactauere quidam, Merobaudis suasu, ueriti ne destitutae adminiculis Galliae uastarentur licenter, Rheno perrupto. 5. Verum articulorum dolore Frigerido praepedito, uel certe (ut obtrectatores finxere maliuoli,) morbum causante, ne feruentibus proeliis interesset, uniuersos regens ex communi sententia, Richomeres Profuturo sociatur et Traiano, tendentibus prope oppidum Salices, unte haud longo spatio separatum, uulgus inaestimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tamquam intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur et uberiate praedarum.

6. Praeuia igitur spe meliorum, Romani duces (si fors copiam attulisset), ausuri aliquid gloriosum, Gothos quicquid molirentur, sagaciter obseruabant: id scilicest praestruentes, ut si aliorsum castra mouissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti, plures confoderent contis, magnamque spoliorum auerterent partem, 7. Hoc intellecto, hostes uel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu praestricti, aliorumque militum quos affluere iam sperabant: tessera data gentili, per diuersa prope diffusas acciuere uastatorias manus, quae optimatum acceptis... statatimque incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi appellant) aliti uelocitate regressae, incentiuum audendi maiora popularibus addiderunt. 8. Nihil post haec inter partes praeter indutias laxatum est breues. Reversis enim his quos necessitas euocarat, plebs omnis intra saeptorum ambitum etiam tum contrusa inmaniter fremens, nimisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis, qui aderant, renuentibus, cruditate festinabant. Et quoniam haec

sole agebantur extremo, noxque aduentans ad quietem inuitos retinebat et maestos, capto per otium cibo, somni manserunt expertes. 9. Contra Romani, his cognitis, ipsi quoque exsomnes, uerebantur hostes et male sanos eorum ductores, ut rabidas feras: euentum licet anciptem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam, mentibus expectantes inpauidis.

10. Candente [1]) itaque protinus die, signo ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari postquam inter eos ex more iuratum est, tumulosos locos adpetere temptauerunt, quo exinde per procliue rotarum modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hocque uiso, ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens, nec uagabatur nec relictis ordinibus procursabat 11. Ergo ubi utrimque acies cautius incedentes, gressu steterunt immobili toruitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. Et Romani quidem uoce undique Martia concinentes, a minore solita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, uires ualidas erigebant. Barbari uero maiorum laudes clamoribus stridebant inconditis, interque uarios sermonis dissoni strepitus, leuiora proelia temptabantur. 12. Iamque uerrutis et missilibus aliis, utrimque semet eminus lacessentes, ad conferendas coiere minaciter manus, et scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede conlatus est. Barbarique ut reparabiles semper et celeres, ingentes clauas in nostros conicientes ambustas, mucronesque acrius resistentium pectoribus inlidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, e propinquo latere fortiter excitus, haerente iam morte [2]) ceruicibus sustentauit. 13. Ferruente igitur densis caedibus proelio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique uolitantibus telis oppetebat et gladiis et sequebantur equites hinc inde fugientium occipitia lacertis ingentibus [3]) praecidentes et terga, itidemque altrinsecus pedites, lapsorum timore inpeditorum, secando suffragines. 14. Et cum omnia caesorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam semanimes, spem uitae inaniter usurpando, alii glande fundis excussa, uel harundinibus armatis ferro confixi, quorundam capita per medium frontis et uerticis, mucrone distincta, in utrumque umerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum lassatae, aequo Marte partes semet altrinsecus adflitabant, nec de rigore genuino quidquam remittebant, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciua certamina, cedens uespero dies, et cunctis qua quisque potuit, inconposite discedentibus, residui omnes repetunt tentoria tristiores. 16. Humatis denique

1) Alte texte: ca(n)dente.

2) Alte manuscrise: cohorte.

3) Alte texte: uigentibus.

pro locorum et temporis ratione, honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora dirae uolucres consumpserunt, adsuetae illo tempore cadaueribus pasci, ut indicant nunc usque albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minore Romanos, cum copiosa multitudine conluctatos, funerea multa perpessos: non tamen sine deflendis aerumnis, exagitasse barbaram plebem.

VIII.

Clausi intra Haemimontanas Gothi, deinde a Romanis emissi, Thraciam rapinis, caedibus, stupris, incendiisque foedant et Barzimenem Scutariorum Tribunum interficiunt.

1. His casibus proeliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Marcianopoleos petiuere secessus. Gothi intra uehiculorum anfractus, sponte sua contrusi, numquam exinde per dies septem egredi uel uideri sunt ausi, ideoque oportunitatem milites nancti, inmensas alias barbarorum cateruas inter Haemimontanas angustias clauserunt, aggerum obiectu celsorum, hac spe nimirum, ut inter Histrum et solitudines perniciosa hostium multitndo conpacta, nullosque repperiens exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad uiuendum in ciuitates ualidas conportatis, quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, haec et similia machinari penitus ignorantes. 2. Post quae repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem proeliorum fremitum qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Haec Graliano quater et Merobaude consulibus agebantur, anno in autumnum uergente.

3. Inter quae Valens audito lugubri bellorum direptionumque euentu, Saturninum equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traiano ferentem, misit et Profuturo. 4. Forteque isdem diebus per Scythiae regiones et Moesiae, omnibus quae poterant mandi, consumptis, feritate urgente pariter et inopia, erumpere barbari molibus magnis ardebant. Hocque saepe templato, cum obruerentur uigore nostrorum, per asperitates scruposas ualide resistentium, adacti necessitate postrema, Hunorum [1]) et Halanorum aliquos ad societatem spe praedarum ingentium adsciuerunt.

5. Quo cognito Saturninus (iam enim aderat, et praetenturas stationesque disponebat agrarias), paulatim conligens suos, digredi parabat consilio non absurdo: ne subita multitudo, ut amnis inmani [2]) inpulsu undarum obicibus ruptis emissus, conuelleret leui negotio cunctos, suspecta loca acutius [3]) obseruantes. 6. Deinde post reseratas angustias abitumque militis tem-

1) Alte manuscrise: Chunorum.

2) Alte manuscrise: ut inmanis pulsis.

3) Alte manuscrise: diutius, auidius, tutius, cautius.

pestiuum, incomposite, qua quisque clausorum potuit (nullo uetante), turbandis incubuit rebus: et uastabundi omnes per latitundines Thraciae pandebantur impune, ab ipsis tractibus [1]) quos praetermeat Hister [2]), exorsi, ad usque Rhodopen et fretum, quod immensa disterminat maria, rapinis et caedibus, sanguineque et incendiis et liberorum corporum corruptelis, omnia foedissime permiscentes [3]). 7. Tunc erat spectare cum gemitu facta [4]) dicta uisuque praedira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus paruulo s, et puberum audire lamenta, puellarumque nobilium, quarum stringebat fera captivitas manus. 8. Post quae adulta uirginitas, castitasque nuptarum, ore abiecto, flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) praeuenire. Inter quae cum beluae ritu traheretur ingenuus paulo ante diues et liber, de te Fortuna ut inclementi querebatur et caeca, quae eum puncto temporis brevi opibus exutum et dulcedine caritatum, domoque extorrem, quam concidisse uidit in cinerem et ruinas, aut lacerandum membratim, aut seruiturum sub uerberibus et tormentis crudo deuouisti uictori.

9. Barbari tamen, uelut diffractis caueis bestiae, per Thraciarum amplitudines fusius incitati, oppidum petiuere nomine Dibaltum, ubi tribunum Scutariorum Barzimeren inuentum cum suis, Cornutisque [5]) et aliis peditum numeris castra ponentem adsiliunt, eruditum puluere militari rectorem. 10. Qui confestim (ut adigebat necessitas instantis exitii), iussa canere bellicum tuba, lateribus firmatis prorupit, cum promptis adcinctis ad proelium: fortiterque resistendo pari pugnandi sorte discesserat, ni eum equitum adcursus complurium, anhelum circumuenisset et fessum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

IX.

Frigeridus Dux Gratiani Farnobium Optimatem cum multis Gothis et Taifalis caedit: reliquis uita, et agri circa Padum dati.

1. Re in hunc modum peracta, Gothi quid [6]) postea molirentur incerti, quaeritabant Frigeridum, tamquam obicem uali-

---

1) Alte manuscrise: tractatibus.

2) Alte manuscrise: Hisiter, Hyster, Ister.

3) Alte manuscrire: permiscens, permiscebant.

4) Alte manuscrise: factu.

5) Alte manuscrise: cornitisque, comitibusque.

6) Alte manuscrise: quod.

dum, ubi reppererint excisuri: et cultiore uictu somnoque parumper adsumpto, eum sequebantur ut ferae: docti quod Gratiani monitu reuersus in Thracias, et prope Beroeam uallo metato, euentus rerum speculabatur ancipites. 2. Et hi quidem ad patrandum propositum, discursione rapida maturabant. Ille uero regendi conseruandique militis non ignarus, id quod cogitatum est, suspicatus, uel exploratorum relatione [1]), quos miserat, aperte instructus, per montium celsa siluarumque densitates, ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors optulit insperata. 3. Repedando enim congregatosque in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimatem Farnobium, cum uastatoriis globis uagantem licentius, occupauit, ducentemque Taifalos, nuper in societatem adhibitos: qui (si dignum est dici), nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen direpturi uacua defensoribus loca. 4. Eorum cateruis subito uisis, certare comminus dux cautissimus parans, adortusque nationis utriusque grassatores, minantes etiam tum acerbas... trucidassetque omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis post appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio metuendo, antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset, uiuosque omnes circa Mutinam Regiumque et Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminauit. 5. Hanc Taifalorum genten [2])... ac turpem obscenae uitae flagitiis ita accepimus mersam, ut apud eos nefandi concubitus foedere copulentur maribus puberes, aetatis uiriditatem in eorum pollutis usibus consumpturi. Porro siqui iam adultus aprum exceperit solus, uel interemerit ursum immanem, conluuione liberatur incesti.

X.

Lentienses Alamanni a Gratiani Aug. Ducibus proelio superati, Rege Priario etiam interfecto; et post deditionem datis Gratiano tironibus, domum redire permissi.

1. Haec autumno uergente in hiemem, funesti per Thracias turbines conuerrebant [3]). Quae temporum rabies, uelut cuncta cientibus Furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens, late serpebat. 2. Et iam Lentienses Alamannicus populus, tractibus Raetiarum confinis, per fallaces discursus, uiolato foedere dudum concepto, conlimitia nostra templabat, quae clades hinc exitiale primordium sumpsit. 3. Ex hac natione quidam inter principis armigeros militans, poscente negotio reuersus in larem, ut erat in loquendo effusior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet, arcessitu Valentis patrui Gra-

---

1) Alte manuscrise: ratione.

2) Alte manuscrise: Tarphalorum, Thaiphalorum, Trifallorum.

3) Alte manuscrise: concurrebant.

tianum orientem uersus mox signa moturum, ut duplicatis uiribus repellantur plagarum terminalium adcolae, ad Romanarum rerum excidium coniurati. 4. Quibus auide Lentienses acceptis, ipsi quoque haec quasi uicini cernentes, ut sunt ueloces et rapidi, conferti in praedatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario mense.... tendentes prope cum Petulantibus Celtae, non sine sui iactura, adflictos grauiter adultis uiribus auerterunt. 5. Verum retrocedere coacti Germani, atque noscentes exercitus pleramque partem in Illyricum (ut imperatore mox adfuturo), praegressam, exarsere flagrantius: maioraque coeptantes, pagorum omnium incolis in unum conlectis, cum quadraginta armorum milibus uel septuaginta, ut quidam laudes extollendo principis iactitarunt, sublati in superbiam nostra confidentius inruperunt.

6. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus, quas praemiserat in Pannonias, conuocatisque aliis, quas in Galliis retinuerat dispositio prudens, Nannieno negotium dedit, uirtutis sobriae duci: eique Mallobauden iunxit pari potestate conlegam, domesticorum comitem, regemque Francorum, uirum bellicosum et fortem. 7. Nannieno igitur pensante fortunarum uersabiles casus, ideoque cunctandum esse censente, Mallobaudes alta pugnandi cupiditate raptatus (ut consueuerat), ire in hostem, differendi impatiens, agebatur. 8. Proinde horrifico aduersum fragore terrente, ubi primum apud Argentariam signo per cornicines dato, concurri est coeptum, sagittarum uerrutorumque missilium pulsibus, crebriores hinc indeque sternebantur. 9. Sed in ipso proeliorum ardore, infinita hostium multitudine milites uisa, uitantesque aperta discrimina, per calles consitas arboribus et angustas, ut quisque potuit, dispersi, paulo postea stetere fidentius, et splendore conspicui, proculque nitore, fulgentes armorum, imperatorii aduentus iniecere barbaris metum, 10. Qui repente uersi in terga, resistentesque interdum, nequid ultimae rationis omitterent, ita sunt caesi, ut ex praedicto numero non plus quam quinque milia, ut aestimabatur, euaderent, densitate nemorum tecta, inter complures alios audaces et fortes, rege quoque Priario interfecto, exitialium concitore pugnarum.

11. Hac laeti successus fiducia Gratianus erectus, iamque ad partes tendens eoas, laeuorsus flexo itinere, latenter Rheno transito, spe incitatior bona, uniuersam, si id temptanti fors adfuisset, delere statuit malefidam et turbarum auidam gentem. 12. Hocque urgentibus aliis super alios nuntiis cognito, Lentienses[1]) aerumnis populi sui ad internicionem paene deleti, et repentino principis aduentu defixi, quid capesserent ambigentes, cum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi, laxamentum possent inuenire uel breue, impetu celeri obsessos

1) Alte manuscrise: Lensiensis.

petiuerunt inuiis cautibus colles, abruptisque per ambitum rupibus insistentes, rebus caritatibusque suis, quas secum conduxerant, omni uirium robore propugnabant. 13 Qua difficultate perpensa, uelut murorum obicibus opponendi, per legiones singulas quingenteni[1]) leguntur armati, usu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quod uersari inter antesignanos uisebatur acriter princeps, montes scandere nitebantur, tamquam uenaticias praedas, si calcassent editiora, confestim sine certamine ullo rapturi: exorsumque proelium uergente in meridiem die, tenebrae quoque occupauere nocturnae. 14 Quippe magno utriusque partis pugnabatur exitio: caedebant cadebantque nostrorum non pauci, simul arma imperatorii comitatus auro colorumque micantia claritudine, iaculatione ponderum densa confringebantur.

15. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosum apparebat et inritum, contra asperitates aggerum prominentium, intempestiua contendere pertinacia, multis (ut in tali negotio), uariatis sententiis, otioso milite circumuallari placuit barbaros, inedia fatigatos, quia locorum iniquitate defenderentur. 16. Verum cum obstinatione simili renitentes Germani, peritique regionum, petissent alios montes, his quos ante insiderant, altiores: conuersus illuc cum exercitu imperator, eadem qua antea fortitudine, semitas ducentes ad ardua quaeritabat. 17. Quem Lentienses intentum iugulis suis, omni perseuerandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetrauere supplici prece, oblata (ut praeceptum est) iuuentute ualida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt.

18. Hanc uictoriam oportunam et fructuosam, quae gentes hebetauit occiduas, sempiterni numinis nutu, Gratianus incredibile dictu est, quo quantoque uigore, exerta celeritate, aliorsum properans expediuit: praeclarae indolis adulescens, facundus et moderatus et bellicosus et clemens, ad aemulationem lectorum progrediens principum, dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa, ni uergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis, semet ad uana studia Caesaris Commodi conuertisset, licet hic incruentus. 19. Vt enim ille, quia perimere iaculis plurimas feras spectante consueuerat populo, et centum leones in amphitheatrali circulo simul emissos, telorum uario genere, nullo geminato uulnere, contruncauit, ultra hominem exultauit, ita hic quoque, intra saepta quae appellant uiuaria, sagittarum pulsibus crebris, dentatas conficiens bestias, incidentia multa parui ducebat et seria: eo tempore quo etiam si imperium Marcus regeret Antoninus, aegre sine collegis similibus et magna sobrietate consiliorum, lenire luctuosos rei publicae poterat casus.

20. Dispositis igitur, quae pro temporum captu per Gallias

1) Alte manuscrise: quingenti.

res rationesque poscebant, et punito Scutario proditore, qui festinare principem ad Illyricum, barbaris indicarat, Gratianus exinde digressus per castra, quibus Felicis Arboris nomen est, per Lauriacum ad opitulandum oppresae parti porrectis itineribus ire tendebat.

21. Isdemque diebus, Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissime cogitanti, munireque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes et leues, tamquam exaestuare sueti torrentes, per septentrionales prouincias fusius uagarentur, successor Maurus nomine mittitur comes, uenalis ferociae specie, et ad cuncta mobilis et incertus; is est quem praeteritorum textu rettulimus, ambigenti super corona capiti imponenda, Iuliano Caesari, dum inter eius armigeros militaret, adroganti astu fidenter, torquem obtulisse collo abstractam. 22. Remotusque in ipsa uertigine pereuntium rerum, dux cautus et diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet.

XI.

Sebastianus Gothos spoliis onustos apud Beroeam inopinantes concidit: paucos fuga seruauit. Gratianus Aug. ad patruum Valentem properat, ei contra Gothos laturus auxilium.

1. His forte diebus, Valens tandem excitus Antiochia, longitudine uiarum emensa, uenit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies, seditioneque papalarium leui pulsatus Sebastiano paulo ante ab Italia (ut petierat) misso, uigilantiae notae ductori, pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Traianus: ipse ad Melanthiada uillam Caesarianam profectus, militem stipendio fouebat et alimentis, et blanda crebritate sermonum. 2. Unde cum itinere edicto per tesseram Nicen uenisset, quae statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit refertos opima barbaros praeda, a Rhodopes[1]) tractibus prope Hadrianopolim reuertisse: qui motu imperatoris, cum abundanti milite cognito, popularibus iungere se festinant, circa Beroeam et Nicopolim agentibus[2]) praesidiis fixis: atque ilico ut oblatae occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus. 3. Qui itineribus celeratis, conspectus prope Hadrianopolim, obseratis ui portis, iuxta adire prohibebatur: ueritis defensoribus, ne captus ab hoste ueniret et subornatus, atque

1) Alte manuscrise: Rodopeis.

2) Alte texte: ingentibus.

contingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per Actum acciderat comitem, quo per fraudem a Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. 4. Agnitus tamen licet sero Sebastianus, et urbem introire permissus, cibo et quiete curatis pro copia, quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit, uesperaque incedente, Gothorum uastatorios cuneos prope flumen Hebrum subito uisos, paulisper opertus aggeribus et frutectis, obscura nocte suspensis passibus consopitos adgressus est, adeoque prostrauit, ut praeter paucos quos morte uelocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes, praedamque retraxit innumeram, quam nec ciuitas cepit nec planities lata camporum. 5. Qua causa percitus Fritigernus, et extimescens ne dux (ut suepe audierat), impetrabilis, dispersos licenter suorum globos raptuique intentos consumeret, inprouisos adoriens: reuocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito discessit, ut agentes in regionibus patulis, nec inedia nec occultis uexarentur insidiis.

6. Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superauerit Alamannos, pedestri itinere, praemissis impedimentis et sarcinis, ipse cum expeditiore militum manu, permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit, et quadriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus interuallatis adflictus: in quo tractu Halanorum impetu repentino tamptatus, amisit sequentium paucos.

XII.

Valens Aug. ante aduentum Gratiani cum Gothis pugnare constituit.

1. Isdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses compererat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens, facta dictis exaggerabat, e Melanthiade signa commouit, aequiperare facinore quodam egregio, aduliscentem properans filium fratris, cuius uirtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias, nec contemnendas nec segnes, quippe etiam ueteranos isdem iunxerat plurimos, inter quos et honoratiores alii et Traianus recinctus est, paulo ante magister armorum. 2. Et quoniam exploratione sollicita, cognitum est cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, per quae commeatus necessarii portabuntur, occursum est huic conatui competenter, ad retinendas oportunitates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagittariis et equitum turma citius missa. 3. Triduoque proximo, cum barbari gradu incederent leni, et metuentes eruptionem per deuia quindecim milibus passuum a ciuitate discreti, stationem peterent Nicen (incertum quo errore) procursatoribus omnem illam multitudinis partem, quam

uiderant, in numero decem milium esse firmantibus, imperator procaci quodam calore perculsus, isdem occurrere festinabat. 4. Proinde agmine quadrato incedens, prope suburbanum Hadrianupoleos uenit, ubi uallo sudibus fossaque firmato, Gratianum inpatienter operiens, Richomeren comitem domesticorum suscepit, ab eodem imperatore praemissum cum litteris, ipsum quoque uenturum mox indicantibus. 5. Quarum textu oratus, ut praestolaretur paulisper periculorum participem. neue abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus uariis, quid facto opus esset deliberabat. 6. Et cum Sebastiano auctore, quidam protinus eundem ad certamen urgerent, Victor nomine (magister equitum) Sarmata sed cunctator et cautus, eadem sentientibus multis, imperii socium expectari censebat, ut incrementis exercitus Gallicani adscitis, opprimeretur lenius tumor barbaricus flammans. 7. Vicit tamen funesta principis destinatio, et adulabilis quorundam sententia regiorum, qui ne paene iam partae uictoriae, (ut opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant.

8. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter (ut ipsi appellant), missus a Fritigerno legatus, cum aliis humilibus uenit ad principis castra, susceptusque leniter, eiusdem ductoris optulit scripta, petentis propalam ut sibi suisque, quos extorres patriis laribus, rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederentur et frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. 9. Praeter haec idem Christianus, ut conscius arcanorum et fidus, secretas alias eiusdem regis optulit litteras, qui astu et ludificandi uarietate nimium sollers, docebat Valentem, quasi mox amicus futurus et socius, aliter se popularium saeuitiam mollire non posse, uel ad condiciones rei Romanae profuturas allicere, nisi subinde armatum isdem iuxta monstraret exercitum, et timore imperatorii nominis intentato, eos a pernicioso pugnandi reuocaret ardore. Et legati quidem ut ambigui frustra habiti discesserunt.

10. Exoriente uero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus ostendit annalis, signa praepropere commouentur, inpedimentis et sarcinis prope Hadrianopoleos muros, cum legionum tutela congrua conlocatis. Thesauri enim et principalis fortunae insignia cetera, cum praefecto et consistorianis ambitu moenium tenebantur. 11. Decursis itaque uiarum spatiis confragosis, cum in medium torridus procederet dies, octaua tandem hora hostium carpenta cernuntur, quae ad speciem rotunditatis detornatae digesta, exploratorum relatione adfirmabantur. Atque (ut mos est) ululante barbara plebe ferum et triste, Romani duces aciem struxere : et anteposito dextro cornu equitum primo, peditatus pars maxima subsidebat. 12, Cornu autem equitum laeuum, disiectis adhuc per itinera plurimis, summa diffi-

cultate conductum, properabat passibus citis. Dumque idem cornu nullo etiam tum interturbante, extenditur, horrendo fragore, sibilantibus armis, pulsuque minaci scutorum, territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo et Safrace, procul agens et accita, nondum uenerat, oraturos pacem misere legatos. 13. Eorum dum uilitatem despicit imperator, ut firma fieret paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cunctabantur, ut inter fallacis [1]) indutias, equites sui redirent, quos adfore iam sperabant. Et miles feruore calefactus aestiuo, siccis faucibus conmarceret, relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis subditis, ut hoc fieret idem, hostes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quod homines et iumenta cruciabat inedia grauis.

14. Inter quae Fritigernus, callidus futuri coniector, Martemque partimescens ancipitem, uelut caduceatorem, unum e plebe suo misit arbitrio, petens nobiles quosdam et electos ad se prope diem obsides mitti, inpauidus ipse minimi litare laturus, et necessaria. 15. Laudato probatoque formidati ducis proposito, tribunus Aequitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus lapsusque a Dibalto, uerebatur eorum inrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria, ireque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus, et uiro conuenire existimans forti. Iamque pergebat, indicia dignitatis et natalium... 16. Eo ad uallum hotile tendente, sagittarii et scutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Cassio, auidius impetu calenti progressi, iamque aduersis conexi, ut inmature proruperant, ita inerti discessu, primordia belli foedarunt. 17. Hocque impedimento conatus intempestiui et Richomeris alacritas fracta est, nusquam ire permissi, et equitatus Gothorum cum Alatheo reuersus et Safrace, Halanorum manu permixta, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque adcursu ueloci inuenire comminus potuit, incitata caede turbauit.

XIII

Gothi omnes in unum coniuncti nimirum Theruingi ductu Fritigerni Reg. et Greuthungi ducibus Alatheo et Safrace, cum Romanis acie instructa confligunt, et fuso equitatu, pedites nudatos atque confertos cum maxima strage in fugam conniciunt. Valens occisus nusquam comparuit.

1. Cumque arma ex latere omni concuterentur et tela, lituosque Bellona luctuosos inflaret in clades Romanas, solito inma-

1) Alte manuscrise: fallaces.

nius furens, cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt. et proelium flammarum ritu accrescens, terrebat millitum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculorum et sagittarum. 2. Deinde conlisae in modum rostratarum nauium acies, trudentesque se uicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis iactitatae.

Et quia sinistrum cornu ad usque plaustra ipsa accessit, ultra (siqui tulissent suppetias), processurum: a reliquo equitatu desertum, multitudine hostili urgente, ac si ruina aggeris magni, oppressum atque deiectum est: steterunt inprotecti pedites ita concateruatis manipulis, ut uix mucronem exerere, aut manus reducere, quisquam posset. Nec iam obiectu pulueris caelum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. Qua causa tela undique mortem uibrantia, destinata cadebant et noxia, quod nec prouideri poterant nec caueri. 3. Verum ubi effusi inmensis agminibus barbari, iumenta conterebant et uiros, et neque ad receptum confertis ordinibus, laxari usquam poterat locus, et euadendi copiam constipatio densior adimebat: nostri quoque ultimo cadenti contemptu, occursantes receptis gladiis obtruncabant, et mutuis securium ictibus, galeae perfrigebantur atque loricae. 4. Videreque licebat celsum ferocia barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscisa ferro dextera uel confosso latere inter ipsa quoque mortis confinia, minaciter circumferentem oculos truces: ruinaque confligentium mutua, humi corporibus stratis, campi peremptis impleti sunt, et morientium gemitus, profundisque uulneribus transfixorum, cum timore audiebantur ingenti. 5. In hoc tanto tamque confusae rei tumultu, exhausti labore et periculis pedites, cum deinceps neque uires illis neque mentes suppeterent ad consilium, diffractis hastarum plerisque conlisione adsidua, gladiis contenti destrictis, in confertas hostium turmas se immergebant, salutis inmemores, circumspectantes ademptum esse omne euadendi suffugium. 6. Et quia humus riuis operta sanguineis, gressus labiles euertebat, conabantur modis omnibus uitam inpendere non inultam: adeo magno animorum robore oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, et quocunque se inflexerant oculi, aceruis caesorum adgestis, exanimata cudauera sine parsimonia calcabantur. 7. Solque sublimior, decurso Leone. ad domicilium caelestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inedia, sitique confectos, etiam armorum grauantibus sarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente barbarorum pondere acies inclinatae nostrorum, quod solum pôstremis malis habuere subsidium, incondite qua quisque poterat, uertuntur in pedes.

8. Dumque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, imperator diris pauoribus circumsaeptus, paulatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit et Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant incon-

cussi. Eoque uiso, Traianus exclamat, spem omnem absumptam, ni desertus ab armigeris princeps, saltim aduenticio tegeretur auxilio. 9. Hocque audito, Victor nomine comes, Batauos in subsidiis locatos haut procul, ad imperatoris praesidium raptim cogere properans, cum inuenire neminem posset, gradiens retro discessit. Parique modo Richomeres periculo semet exemit et Saturninus.

10. Sequebantur itaque furore ex oculis elucente, barbari nostros, iam liquente uenarum calore torpentes: quorum aliqui percussoribus cadebant incertis, non nulli ponderibus solis urgentium obruti, ictuque suorum aliqui trucidati: nec enim saepe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quisquam. 11. Super his obstruebant itinera iacentes multi semineces, cruciatus uulnerum inconferentes, cum quibus aggeres quoque equorum constrati, cadaueribus campos implerunt. Diremit haec numquam pensabilia damna, quae magno rebus stetere Romanis, nullo splendore lunari nox fulgens.

12. Primaque caligine tenebrarum, inter gregarios imperator, ut opinari dabatur (neque enim uidisse se quisquam, uel praesto fuisse adseuerauit), sagitta perniciose saucius ruit, spirituque mox consumpto decessit, nec postea repertus est usquam. Hostium enim paucis spoliandi gratia mortuos, per ea loca diu uersatis, nullus fugatorum uel accolarum illuc adire est usus. 13. Simili clade Caesarem accipimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapsu prostratum, quem feruentem retinere non ualuit, abiectumque in paludem, nec emergere potuisse, nec inueniri. 14. Alii dicunt, Valentem animam non exhalasse confestim, sed cum candidatis et spadonibus paucis, prope ad agrestem casam relatum, secunda contignatione fabre munitam, dum fouetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus, qui esset ignorantibus, dedecore captiuitatis exemptum. 15. Cum enim oppessulatas ianuas perrumpere conati qui secuti sunt, a parte pensili domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles, populandi amitterent copiam, congestis stipulae fascibus et lignorum, flammaque supposita, aedificium cum hominibus torruerunt. 16. Unde quidam de candidatis, per fenestram lapsus captusque a barbaris, prodidit factum, et eos maerore adflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanae rei rectorem non cepere superstitem. Is ipse iuuenis, occulte postea reuersus ad nostros, haec ita accidisse narrauit. 17. Pari clade recuperatis Hispaniis, Scipionum alterum cremata turri in quam confugerat, absumptum incendio hostili, conperimus. Illud tamen certum est, nec Scipioni nec Valenti, sepulturam (qui supremitatis honor est) contigisse.

18. In hac multiplici uirorum inlustrium clade, Traiani mors eminuit et Sebastiani, cum quibus triginta quinque oppetiuere, tribuni uacantes, et numerorum rectores, et Valerianus atque Aequitius, quorum alter stabulum alter curabat palatium. Inter

hos etiam Promotorum tribunus, Potentius, cecidit in primaevo aetatis flore, bono cuique spectatus, meritis Vrsicini patris, magistri quondam armorum, suisque commendabilis. Constatque uix tertiam euasisse exercitus partem. 19... annalibus praeter Cannensem pugnam ita ad internicionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquotiens reflante Fortuna fallaciis lusi, bellorum iniquitati cesserunt ad tempus, et certamina multa, fabulosae neniae fleuere Graecorum.

XIV.

Valentis Aug. uirtutes et uitia.

1. Perit autem hoc exitu Valens, quinquagesimo anno contiguus, cum per annos quattuor imperasset et decem, paruo minus. Cuius bona multis cognita dicemus et uitia. 2. Amicus fidelis et firmus, ultor acer ambitionum, seuerus militaris et ciuilis disciplinae corrector, peruigil semper et anxius, ne quis propinquitatem eius praetendens, altius semet efferret, erga deferendas potestates uel adimendas, nimium tardus, prouinciarum aequissimus tutor, quarum singulas ut domum propriam custodibat[1]) indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla uectigalium admittens augmenta, in adaerandis reliquorum debitis non molestus, furibus et in peculatu deprehensis iudicibus, inimicus asper et uehemens. Nec sub alio principe in huius modi negotiis, melius secum actum esse meminit oriens. 3. Super his omnibus liberalis erat cum moderatione, cuius rei licet abundent exempla, unum tamen sufficiet poni. Ut sunt in palatiis non nulli alienarum rerum auidi, siqui caducum uel aliud petisset ex usu, cum magna iustorum iniustorumque distinctione, contradicturis copia seruata, donabat ei qui petierat, tres uel quattuor alios absentes aliquotiens impetratorum participes iungens: ut castigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant, hoc minui commento cernentes. 4. Super aedificiis autem, quae per diuersas urbes et oppida uel instaurauit, uel a primis instruxit auspiciis (ne sim longior) taceo, rebus ipsis id apertius monstrare concedens. Haec bonis omnibus aemulanda sunt, ut existimo: nunc eius uitia percurramus.

5. Magnarum opum intemperans adpetitor, laborum impatiens, duritiamque magis adfectans inmanem, in crudelitatem procliuior, subagrestis ingenii, nec bellicis nec liberalibus studiis eruditus: alienis gemitibus libenter emolumenta fructusque conquirens, tuncque magis intolerabilis, cum incidentia crimina ad contemptam uel laesam principis amplitudinem trahens, in sanguinem saeuiebat et dispendia locupletum. 6. Illud quoque

1) Alte manuscrise: custodiebat.

ferri non poterat, quod cum legibus lites omnes quaestionesque commitere uideri se uellet, destinatisque uelut lectis iudicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur: iniuriosus alia et iracundus, et criminantibus sine differentia ueri uel falsi, facillime patens, quae uitiorum labes etiam in his priuatis cotidianisque rationibus, impendio est formidanda.

7. Cessator et piger: nigri coloris, pupula oculi unius obstructa, sed ita ut non eminus appareret, figura bene conpacta membrorum, staturae nec procerae nec humilis, incuruis cruribus extanteque mediocriter uentre.

8. Haec super Valente dixisse sufficiet, quae uera esse aequalis nobis memoria plene testatur. Illud autem praeteriri non conuenit, quod cum oraculo tripodis, quam mouisse Patricium docuimus et Hilarium, tres uersus illos fatidicos compe- risset, quorum ultimus est

ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀγαιομένοιο Ἄρηος

ut erat inconsummatus et rudis, inter initia contemnebat, processu uero luctuum maximorum, abiecte etiam timidus, eiusdem sortis recordatione Asiae nomen horrebat: ubi Erythraeo oppido superpositum montem Mimanta, et Homerum scripsisse et Tullium, doctis referentibus audiebat. 9. Denique post interitum eius, discessumque hostilem, prope locum in quo cecidisse existimatus est, inuentus dicitur saxeus monumenti suggestus, cui lapis adfixus incisis litteris Graecis, sepultum ibi nobilem quendam Mimanta ueterem indicabat.

XV.

Gothi uictores Hadrianopolim oppugnant, ubi thesauros suos Valens et Imperatoria insignia cum Praefecto et Consistorianis reliquerat; et omnia frustra experti discedunt.

1. Post exitialem pugnam cum iam tenebris nox terras implesset, hi qui superfuere, dextra pars alii laeua, uel quo metus traxerat ferebantur, quisque proximos quaerens: cum praeter se nihil singuli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes haesere. Audiebantur tamen (licet longius) heiulatus miserabiles relictorum, singultusque morientium, et uulneratorum cruciabiles fletus.

2. Luce uero coeptante, uictores, ut bestiae sanguinis inritamento atrocius efferatae, spei inanis inlecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petiuere densetis[1]), eam uel cum discriminibus excisuri postremis: docti per proditores et transfugas, potestatum culmina maximarum, et fortunae principalis insignia,

1) Alte manuscrise: densatis.

thesaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. 3. Et ne interuallatis ardor intepisceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infestissime certabatur, oppugnatoribus genuina ferocia ad praeceps exitium festinantibus, contraque defensorum uigore, ualidis uiribus incitato. 4. Et quia militum calonumque numerus magnus, ciuitatem cum iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus moenium, aedibus continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superaratque rabies inminentium ad usque horam diei nonam, subito pedites nostri trecenti, ex his qui prope ipsas stetere loricas, conferti in cuneum, desciuerunt ad barbaros, eosque illi auide raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidarunt; et ex eo deinceps obseruatum est, neminem huius modi aliquid, uel in desperatione rerum ultima cogitasse. 5. Feruente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore caelesti, imbres nubibus atris effusi dispersere circumfrementium globos, reuersique ad uallum dimensum, tereti figura plaustrorum, inmanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces litteras et legatum . . . . etatem, fide retinendae salutis accepta. 6. Verum introire non auso, qui missus est, per Christianum quendam portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemptis, parandis operibus diei residuum et nox omnis abrumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusae sunt portae, et moenium intuta firmata, et ad emittenda undique tela uel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, adgestaque prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam, siti ad usque ipsa uitae detrimenta uexati sunt.

7. Contra Gothi reputantes difficiles Martis euentus, anxiique cum sterni et sauciari cernerent fortiores, et particulatim uires suas conuelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante iustitia publicatum est. 8. Partis enim nostrae candidatos aliquos qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere, ut simulata fuga uelut ad propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quandam incenderent partem: ut tamquam signo erecto occultius, dum circa extinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, ciuitas perrumperetur inpropugnata. 9. Perrexere (ut statutum est) candidati: cumque prope fossas uenissent, manus tendentes, orantesque ut Romanos semet admitti poscebant. Et recepti quia nulla erat suspicio quae uetaret, interrogatique super consiliis hostium, uariarunt: unde factum est ut cruenta quaestione uexati, ceruicibus perirent abscisis, quid acturi uenerant, aperte confessi.

10. Omni itaque bellandi apparatu praestructo, aduentante uiligia tertia, barbari abolito praeteritorum uulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, et obstinationem repugnatium ...ere. At cum armatis provinciales et palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant, et cuiusce modi tela in multitudine tanta, uel temere missa, cadere

sine noxa non poterant. 11. Animaduersum est a nostris isdem telis barbaros uti, quibus appetebantur. Ideoque mandatum est, ut neruis ferrum lignumque conectentibus, ante iactum incisis, emitterentur arcu sagittae, quae uolitantes uires integras reseruabant. Infixae uero corporibus, nihil uigoris perdebant, aut certe (si cecidissent in uanum), ilico frangebantur. 12. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum, casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem onagrum sermo uulgaris appellat, e regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem, qui licet humo frustra inlisus est, uisus, tamen ita eos metu exanimauit, ut stupore spectaculi noui, cedentes e medio abire temptarent. 13. Sed bucinis optimatum monitu occinentibus, instauratum est proelium, et pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo, uel funditoris amento, in cassum excusso. Agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lacrationibus quaesita cupiditas incendebat, secuti ceteri prae se ferebant, aequiperasse discrimina potiorum: namque semineces aliquot, aut magnis obtriti ponderibus, uel confixi iaculis pectora, uoluebantur, non nulli scalas uehendo, ascensumque in muros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis et columnarum fragmentis et cylindris. 14. Nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum usque diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat, hoc incitante, quod etiam defensorum plurimos cadere diuersis ictibus uidentes, eminus laetabantur. Ita sine requie ulla uel modo, pro moenibus et contra moenia ingentibus animis pugnabantur. 15. Et quia nullo ordine iam sed per procursum pugnabatur et globos, quod desperationis erat signum extremae, flexo in uesperam die, digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non (ut suaserat antea Fritigernus), obsidionales aerumnas ubique declinarunt.

XVI

Gothi, Hunorum Halanorumque copiis auro sibi adiunctis, frustra Constantinopolim tentant. Qua arte Iulius, magister militum trans Taurum, Orientales prouincias Gothis exonerauerit.

1. Conuersi post haec per omne tempus noctis (ut aestiuae) non longum, ad uulnerum curas, artesque medendi gentiles, reddita luce, in uarias consiliorum uias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes, multisque dictatis et controuersis, occupare statuunt Perinthum, exindeque... diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna noscentes. Hanc secuti sententiam, quam utilem existi-

marunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

2. Obsessi uero apud Hadrianopolim, post eorum abitum tempestiuum, cum uacare hoste loca proxima compertae fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte, uitatis aggeribus publicis, per nemorosa et deuia pars Filippopolim, exindeque Serdicam, alia ad Macedoniam, cum intemeratis opibus quas uehebant, omni studio ad properandum excogitato, currebant, uelut in regionibus illis repperiendo Valente. Quem inter medios certaminum turbines oppetisse; uel certe ad tugurium confugisse, ubi aestimatus est ui periisse flammarum, penitus ignorabant.

3. At Gothi Hunis Halanisque permixti, nimium bellicosis et fortibus rerumque asperarum difficultatibus induratis, quos miris praemiorum inlecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladum [1] memores pristinarum, nec adire nec temptare sunt ausi, agros uero fertiles late distentos et longe, ad extremam uastauere paenuriam, cultoribus caesis aut captis, 4. Unde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu seruantes, ire ocius festinabant, multa in exitium urbis inclitae molituri. Quos inferentes sese inmodice, obicesque portarum paene pulsantes, hoc casu caeleste repulit numen. 5. Saracenorum cuneus (super quorum origine moribusque, diuersis in locis rettulimus plura), ad furta magis expeditionalium rerum, quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, congressurus barbarorum globo repente conspecto, a ciuitate fidenter erupit, diuque extento certamine pertinaci, aequis partes discessere momentis. 6. Sed orientalis turma nouo neque ante uiso superauit euentu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pubem, subraucum et lugubre strepens, educto pugione, agmini se medio Gothorum inseruit, et interfecti hostis iugulo labra admouit, effusumque cruorem exuxit. Quo monstruoso miraculo barbari territi, postea non ferocientes ex more, cum agendum adpeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. 7. Processu dein audacia fracta, cum murorum ambitum insularumque spatiis inmensis oblongum, et inaccessas pulchritudines urbis, et incolentium plebem considerarent inmensam, iuxtaque fretum, quod Pontum disterminat et Aegaeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, post accepta maiora funera quam inlata, exinde digressi sunt effusorie per arctoas prouincias, quas peragrauere licenter, ad usque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas.

8. His diebus efficacia Iulii, magistri militiae, trans Taurum enituit salutaris et uelox. Conperta enim fatorum sorte per Thracias, Gothos antea susceptos, dispersosque per uarias

1) Alte manuscrise: cladium.

ciuitates et castra, datis tectioribus litteris ad eorum rectores, Romanos omnes (quod his temporibus raro contingit), uniuersos tamquam uexillo erecto, uno eodemque die, mandauit occidi, exspectatione promissi stipendii securos, ad suburbana productos. Quo consilio prudenti sine strepitu uel mora completo, orientales prouinciae discriminibus ereptae sunt magnis.

6. Haec ut miles quondam et Graecus, a principatu Caesaris Neruae exorsus, ad usque Valentis interitum, pro uirium explicaui mensura: opus ueritatem professum, numquam (ut arbitror), sciens silentio ausus corrumpere, uel mendacio. Scribant reliqua potiores, aetate et doctrinis florentes. Quos id (si libuerit) adgressuros, procudere linguas ad maiores moneo stilos.

TRADUCERE

CARTEA XXVII

IV.

Descrierea celor șase provincii ale Traciei și mențiunea orașelor ce se găsesc în ele.

Pe când cele arătate mai sus se petreceau prin Galia și prin Italia, în Tracia au izbucnit noui războaie. Căci Valens după dorința fratelui său, de care era condus, ridică armele împotriva Goților, determinat de un motiv temeinic, fiindcă aceștia trimiseseră ajutoare lui Procopius care pornise războiul civil. De aceea, se cade să spun câteva cuvinte, într'o scurtă digresiune, despre originea și situația geografică a acestei regiuni.

Descrierea Traciei ar fi ușoară, dacă cărțile celor vechi ar fi de acord, dar ele se contrazic; și fiindcă nu se descoperă adevărul ce ele ni-l făgăduesc, ne mulțumim să arătăm numai cele ce ne aducem aminte că am văzut noi înșine. Homer[2]), de o autoritate eternă, ne spune că această țară a fost odinioară o nemărginită câmpie, plăcută și cu munți înalți, închipuindu-și că este patria Crivățului și a Zefirului. Aceasta sau este o exagerare sau că, înainte vreme, erau socotiți sub numirea de Tracia, toate ținuturile cele foarte întinse și locuite de națiuni sălbatice. Și anume o parte din ea o locuiau Scordiscii[3]) astăzi foarte depărtați de aceste provincii, un popor altădată crud și fioros, cum ne-o arată antichitatea, sacrificând Belonei și lui Marte pe prizonieri și bând cu lăcomie sânge de om în titve de

1) Despre războiul cu Goții Ammian Marcellin ne vorbește în cartea XXVII, cap. V și în întreaga carte a XXXI-a. Capitolul IV din cartea a XXVII servește întrucâtva ca introducere.

2) Homer. *Iliada* IX. 5: Când Boreas și Zefirus suflând din Tracia veneau în sbor neașteptat.

3) Pasagiul acesta este luat după Festus 9, care scrisese cu vr'o 20 ani mai înainte. Vezi Mommsen. *Herm.* XVI 607.

capete omenești. De barbaria acestora statul roman, după multe pierderi, fiind adeseori lovit, în cele din urmă și-a pierdut întreaga sa armată, împreună cu comandant cu tot [1])

Dar, această țară, după cum observăm acum, este de forma unui corn de lună sau mai bine zis ne dă imaginea unui frumos amfiteatru. In vârful de apus, îndesat de munți prăpăstioși, se deschide defileul Succiior ce desparte Tracia de Dacia. Partea stângă însă, cea dela Nord, o închid înălțimile muntelui Haemus, și Istrul, pe unde atinge solul roman, e plin de multe orașe, castre și fortificații. Pe latura dreaptă care este la miază zi se înalță vârfurile munților Rodope; dinspre soare-răsare se termină cu o strâmtoare de mare, în care apele curgând în unde puternice din Marea Neagră și mergând să se lovească cu valurile reciproce din Marea Egee, se deschide o îngustă separațiune de pământ [2]). Din unghiul său de răsărit Tracia se mărginește cu Macedonia, prin niște căi strâmte și cu stânci prăpăstioase care se numesc Acontisma; nu departe de aci este stațiunea de cursă [3]) Arethusa, unde se poate vedea mormântul lui Euripide, celebru prin sublimele sale tragedii și Stagira unde am aflat că s'a născut Aristoteles care, după cum afirmă Cicero, scoate din gura sa un fluviu de aur. Și aceste locuri în vremurile vechi le-au ocupat barbarii, diferiți ca moravuri și graiu; dintre cari, pe lângă alții, erau temuți ca cei mai sălbatici Odrysii, atât de obișnuiți să verse sânge de om, că atunci când nu aveau dușmani, ei înșiși la ospețe, după ce se săturau de mâncare și de băutură, întorceau armele în contra corpurilor alor lor, ca în corpurile unor străini.

Dar, după desvoltarea statului roman, pe când era în vigoare puterea consulară, aceste populațiuni, înainte vreme totdeauna nesupuse și rătăcind de colo până colo, fără civilizație și fără legi, le-a biruit după multă stăruință Marcus Didius; Drusus apoi le-a redus la frontierele lor naturale, iar Minucius supuindu-le într'o luptă, le-a biruit lângă râul Hebru care curge din munții cei înalți ai Odrysilor; după aceștia cei rămași au fost distruși într'o crâncenă luptă de proconsulul Appius Claudius; iar orașele situate lângă Bosfor și Propontida au fost încercuite de flotele romane. A sosit după aceștia generalul Lucullus care cel dintâi s'a ciocnit cu poporul cel voinic al Bessilor și a supus în aceeași expediție și pe Hemimontani care resistară cu înverșunare. Prin vitejia sa, toată Tracia trecu subt puterea strămoșiior noștri și, în acest mod, după cuceriri adesea îndoelnice, s'au adaus șase provincii pe lângă statul roman.

Intre acestea, cea dintâi care se mărginește cu Iliria,

1) C. Porcius Cato.

2) Un istm

3) Unele ediții au *convallis et statio*, adecă Valea Arethusa.

poartă numele special de Tracia pe care o împodobesc două cetăţi mari, Philippopolis, vechia Eumolpias şi Beroe. După aceasta, provincia Aemimontului are ca cetăţi mari Hadrianopolis, ce se numea odată Uscudama şi Anchialon. Apoi Mysia, unde se găseşte Marcianopolis, numită astfel după numele surorii împăratului Traian, şi Durostorus, şi Nicopolis, şi Odessus. Şi alăturea este Scitia în care, între altele, sunt mai celebre cetăţile Dionysopolis şi Tomi şi Calatis. Provincia Europa este cea din urmă dintre toate; ea străluceşte, pe lângă muncipiile sale, prin două cetăţi Apris şi Perinthus, numită mai târziu Heraclea. Lipită de aceasta, provincia Rodope, are ca cetăţi Maximianopolis şi Maronea şi Aenos pe care a fundat-o şi apoi a părăsit-o Aeneas spre a întemeia, subt auspicii mai bune şi după mai multe rătăciri pe mare, domnia eternă a Italiei.

E constatat însă, după cum în general ni-o arată svonurile dese, că aproape toţi ţăranii cari locuesc în amintitele regiuni de munte şi în munţii cei înalţi de acolo ne intrec pe noi şi printr'o constituţie trupească mai sănătoasă şi prin prerogativa unei vieţi mai lungi şi aceasta se crede că provine din aceea că ei se feresc de mâncări murdare şi fierbinţi şi răcorindu-şi trupul cu roua proaspătă ce o calcă necontenit, respiră dulceaţa unui aer mai curat şi se împărtăşesc, ei mai mult decât toţi, de razele de soare dătător de vieaţă, nefiind atinşi până acum de viţiile omeneşti. După această expunere, să ne întoarcem la subiectul nostru.

V.

Războiul de trei ani al împăratului Valens împotriva Goţilor. Incheierea păcii.

După înfrângerea lui Procopius în Frigia, şi după ce au luat sfârşit cauzele luptelor interne, Victor, magister equitum, a fost trimis la Goţi, spre a cunoaşte lămurit din ce motive acest popor, prietin cu Romanii, şi legat printr'un sincer tratat pe pace, dăduse ajutor unui tiran (—lui Procopius—) care a ridicat armele împotriva unor împăraţi legitimi. Aceştia, pentruca să-şi scuze fapta print'o apărare temeinică, aduseră o scrisoare a aceluiaşi Procopius care amintea că a luat imperiul ce i se datora ca unei rude din sângele lui Constantin şi susţineau că greşeala lor este vrednică de a fi iertată.

Aflând toate acestea din raportul lui Victor, împăratul Valens a socotit că această scuza este cu totul neîntemeiată, şi a pornit cu războiu împotriva Goţilor cari au fost preveniţi îndată şi, la începutul primăverii, strângându-şi întreaga armată, a poposit, făcându-şi tabăra, lângă fortăreaţa numită Daphne şi a

trecut peste Dunăre, după ce a făcut un pod de vase, fără să-i se opună cineva. Şi căpătând o mare încredere în sine, fiindcă în drumul său în dreapta şi în stânga, n'a întâlnit pe nimenea pe care să-l poată birui sau măcar să-l gonească dinaintea sa; căci toţi fiind cuprinşi de o teribilă groază de armata ce se apropia cu o mare pregătire şi strălucire, se îndreptară spre munţii cei înalţi ai Serrilor [1], inaccesibili decât doar pentru cei cari îi cunoşteau bine. Pentruca totuş să nu treacă toată vara, fără să nu aibă nici un rezultat, a trimis pe Arintneus, magister peditum, cu cete de oameni de pradă, şi care a putut să prinza o parte din familiile celor ce rătăceau prin întinsul câmpiilor înainte de a fi ajuns la munţii cei înalţi şi cotiţi. Şi astfel, obţinând numai ceea ce-i dăduse întâmplarea, s'a întors cu ai săi acasă, fără să pricinuiască cuiva vr'o mare lovitură şi nici să o primească.

In anul următor, pe când se pregătea să intre cu acelaşi entusiasm în ţara duşmanilor, revărsarea Dunării prin apele sale ieşite din albie împiedecându-l, l-a ţinut nemişcat în apropierea satului Carpilor, rămânând cu trupele sale în tabără de vară, până toamna. De aci, fiindcă n'a putut să facă nimic, din pricina mărimii apelor, a plecat în tabără de iarnă la Marcianopolis.

Şi în al treilea an, cu aceeaşi încăpăţânare, după ce a trecut peste Dunăre, la Noviodunum, pe un pod de corăbii, a năvălit în teritoriul barbarilor [2]) şi continuându-şi înaintarea, după lungi marşuri, a atăcat tribul războinic al Greuthungilor şi, după câteva lupte uşoare, a silit pe Athanaric, — pe acea vreme cel mai puternic şef care îndrăsnise să-i se opună cu trupa ce o credea că-i va fi de ajuns, — să fugă de teama pieirei, şi în urmă împăratul cu toţi ai săi s'a întors la Marcianopolis, loc potrivit, în acele ţinuturi, de a petrece iarna.

După diferitele întâmplări din cei trei ani, s'au ivit motive serioase de a se pune capăt războiului: primul că, din cauza necontenitei rămâneri a împăratului, teama duşmanilor Goţi sporea mereu; apoi comerţul fiind împiedicat, barbarii sufereau de lipsa celor necesare pentru vieaţă; aşa că au trimis adeseori delegaţi cu rugămintea de a cere pace spre a uita trecutul. Imparatul, deşi era un om incult, era însă un drept cumpănitor al situaţiunilor, înainte de epoca în care, prins de mrejele primejdioase ale linguşitorilor, a lovit interesele statului prin necontenite răni, se hotărî, după ce a luat sfatul şi al celorlalţi, că ar fi bine să le acorde pacea cerută. Şi au fost trimişi Victor şi în urmă Arintheus, comandanţii călăreţilor şi ai pedeştrilor. Aceştia, arătându-i prin scrisori autentice că Goţii

1) Unele ediţii au Succorum în loc de Serrorum.

2) *Barbaricum*, era numirea dată ţărilor dela Nordul Dunării ocupate de barbari.

sunt gata să primească condiţiunile ce li s'au propus, n'a mai rămas decât fixarea locului pentru încheerea păcii. Dar, fiindcă Athanaric susţinea că el este legat de teama de a nu-şi călca jurământul şi oprit de porunca tatălui său, de a nu călca niciodată pe pământul roman şi deoarece nu putea să fie constrâns, iar, pe de altă parte, fiindcă ar fi fost necuviincios şi urît ca împăratul să treacă la el, cei ce au tratat afacerea au găsit cu cale ca în mijlocul fluviului, cu ajutorul corăbiilor care ducea de aci pe principe, împreună cu suita sa, de dincolo pe generalul barbar şi cu ai săi, să se închee pacea cum s'a stabilit [1]. După încheerea acesteia, şi după primirea de obstatici, Valens s'a întors la Constantinopol, unde, în urmă Athanaric, gonit din ţara sa de naştere de o răscoală a alor săi, a murit de o soarte fatală şi a fost îngropat după obiceiurile noastre cu o înmormântare măreaţă.

Cartea XXXI.

I.

Prevestirea morţii împăratului Valens şi a invaziei Goţilor.

Intr'aceea roata sorţii schimbătoare ce aduce cu sine pe rând când fericirea când nefericirea a pus armele în mâna Belonei şi, chemând în tovărăşia ei şi pe Furii, a transportat în ţările din răsărit evenimente dureroase pe cari le-au arătat că se vor ivi atât prevestirile cât şi minunile de tot felul. Căci, pe lângă mai multe alte preziceri cu fond de adevăr ale unor profeţi şi ale unor auguri, câinii începură să urle ca lupii, iar cucuvelele de noapte cârâiau cântece de plâns şi de jale; soarele acoperit de nori la auroră întuneca strălucirea zilelor şi în Antiochia [2], în timpul frământărilor şi turburărilor populare, se auzea mereu în gura mulţimii, din partea celor ce se credeau năpăstuiţi, obrăznicia „Viuus ardeat Valens" [3]) şi, imitând pe crainicii publici se auzeau strigăte necurmate din partea celor ce cereau să se aducă lemne spre a se da foc termelor împăratului Valens, construite la stăruinţa sa. Toate acestea erau

1) Râul Padul a fost cândva teatrul tot unei astfel de conferinţe între Carol VIII. regele Franţei şi Ludovic Sforza, duce de Milan.

2) Impăratul Valens se găsea în vremea aceasta în Asia, la Antiochia.

3) Viuus ardeat Valens, să arză de viu Valens, adecă, la moarte cu Valens.

semne ce arătau în mod invederat că i se apropie sfârşitul vieţii. Pe lângă aceasta, fantoma de mort a regelui Armeniei şi nenorocitele umbre mortuale a celor ucişi puţin mai înainte, în afacerea lui Theodor, neliniştesu în tăcerea nopţii pe mulţi inşi şi cântecele lugubre ale neniilor[1]) băgau în ei spaimă şi groază. Şi o juncă cu capul tăiat a fost găsită moartă în stradă, ceea ce prevestea nenorociri publice mari şi mult răspândite[2]). In sfârşit, când s'au dărâmat nişte ziduri vechi din Calcedonia, pentruca să se clădească o baie la Constantinopol, dându-se la o parte şirul de bolovani, pe o piatră de formă pătrată ce s'a aflat în mijlocul construcţiei, s'au găsit săpate următoarele versuri greceşti prevestitoare de viitor:

Când veţi vedea sosind în cetate şi prin cartiere
Nimfe cu braţe de rouă'ncărcate şi prinse în horă
Când veţi vedea ridicându-se zidul ce'nprejmue baia,
Oarde de barbari războinici veni-vor din ţări depărtate,
Istrul trecându-l şi undele-i mândre pe poduri de vase,
Jafuri şi-omor vor face la Sciţi şi'n a Misilor ţară,
Dar în Pannonia ajungând cu nebune nădejdi de prădare
Capăt s'a pune atunci şi vieţii şi luptelor crunte.

II.

Locuinţele şi moravurile Hunilor, Alanilor şi ale altor popoare scitice.

Sămânţa întregului dezastru şi a diferitelor nenorociri pe care furia Războiului le-a provocat învălmăşind totul într'un incendiu ne mai pomenit, am aflat că ar avea următoarea cauză: Poporul Hunilor, puţin cunoscut în vechile monumente istorice, locuia dincolo de bălţile Maeotice, lângă Oceanul îngheţat şi în sălbăticie întrecea orice măsură. Căci băieţilor chiar dela naştere li se tăia adânc cu ferul obrazul pentru ca distrugându-le din vreme rădăcina părului, să li se facă cicatrici şi să ajungă imberbi până la bătrâneţe, având o înfăţişare scârboasă, întocmai ca eunucii. Toţi au trupurile ca trunchiul, cu membre vânjoase, grozav de diformi şi strâmbi, că-ţi vine să crezi că sunt nişte animale cu două picioare şi nişte chipuri de oameni, cum se cioplesc la capătul podurilor. Şi în figură de om, deşi hidoşi, poartă o vieaţă de sălbatic. Ei nu simt nevoia de mâncări gătite la foc, ci se hrănesc cu rădăcini de ierburi sălbatice şi cu carne jumătate crudă de animale de

1) Neniile erau bocetele ce se recitau de femei la înmormântări.

2) Ammian Marcellin credea în superstiţii. Evenimentele sunt, după el, totdeauna rezultatul unor prevestiri.

tot felul şi pe care, pe spatele cailor, o încălzesc puţin între picioarele lor. Ei nu se adăpostesc în case, şi fug de întrebuinţarea zilnică a acestora, ca de nişte morminte. Şi, la ei, nu se poate găsi nici o colibă acoperită chiar măcar numai cu trestie ci, în rătăcirile lor, cutreerând munţii şi pădurile, sunt obicinuiţi din copilărie să rabde de frig, de foame şi de sete. Când sunt în străini, nu intră în casă, decât atunci când i-ar sili o mare nevoie, căci ei nu se socotesc siguri niciodată în case. Ca haine ei se îmbracă cu pânză de in sau cu blăni de şobolani sălbatici, cusute la un loc; şi nu au o altă haină pentru întrebuinţarea de acasă şi întrebuinţarea din public şi, vârându-şi odată capul în tunica lor de o coloare ordinară, nu o mai lapădă şi nu o mai schimbă, decât după ce se va fi rupt în petece prin întrebuinţarea zilnică. Ei îşi acopere capul cu o şapcă îndoită şi-şi înfăşoară cu piele de capră pulpele lor cele păroase şi încălţămintea lor, nefiind potrivită pentru mers, îi împiedică să meargă cu pasul liber; din această cauză ei sunt puţin potriviţi pentru a merge la lupte pe jos, ci aproape legaţi pe caii lor, cari, deşi sunt urîţi, sunt puternici; stau pe ei, uneori, ca femeile, şi-şi fac toate îndeletnicirile lor obişnuite. Fieşte cine din acest popor, călare ziua şi noaptea, cumpără şi vinde, mănâncă şi bea, şi înclinat pe gâtul cel slab al animalului lor, dorm adânc şi visează, în bună voie, tot felul de vise. Şi, în deliberările lor asupra lucrurilor serioase, în această ţinută se consfătuesc cu toţii. Ei nu sunt ţinuţi de nici o autoritate regală severă, ci mulţumiţi de conducerea şefilor gloatelor lor gălăgioase, dau năvală la luptă în orice împrejurare. Şi luptă uneori, când sunt atacaţi, şi merg la bătălie în formă de cete, scoţând din gura lor un sgomot asurzitor. Şi, pe cât sunt ei la iuţeală de uşori şi de repezi: pe atâta apoi iarăşi intenţionat, merg răsfiraţi, încât, din cauza iuţelii lor, nu se văd când luptă, afără de linie de bătaie, alergând la un măcel grozav, neatăcând fortificaţii şi nejefuind tabăra intărită. De aceea, ai putea uşor să spui că ei sunt cei mai buni dintre toţi luptătorii pentrucă, de departe, ei luptă cu siliţi pe cari le aruncă, având în vârf oase ascuţite, legate cu o artă minunată şi distincte[1]... iar de aproape cu ferul lovesc fără deosebire şi, în vreme ce duşmanul observă mişcarea armei, o strânge într'o curea şi, celor ce călăresc sau merg pe jos, le i-au puterea oricărei mişcări. Nimenea la ei nici nu ară nici nu atinge plugul vreodată; toţi umblă de colo până colo, fără de locuri stabile, fără cămin, fără de lege şi sunt lipsiţi de orice fel de stabilitate, îţi dau impresia că totdeauna fug împreună cu carele lor în cari locuesc. In aceste care femeile ţes hainele lor cele urâte, aci se împerechează cu bărbaţii şi aci nasc şi îşi cresc copiii până se fac mari. Şi nimenea la ei fiind între-

1) Pasagiul acesta fiind defectuos înţelesul este nesigur.

bat, nu poate să-ţi răspundă, unde s'a născut, fiind într'un loc conceput, aiurea născut şi în altă parte crescut. In timp de armistiţiu, sunt necredincioşi şi nesiguri, la ori ce suflare de vânt sunt îndată gata să se mişte, făcând toate într'o furie şi într'o pornire. Şi întocmai ca animalele negrăitoare, aproape cu totul nu ştiu ce este onest şi ce este neonest, vorbesc enigmatic şi obscur, nu sunt legaţi de respectul nici unei religii, nici unei superstiţii, ard numai de o neţărmurită lăcomie după aur; sunt aşa de schimbăcioşi şi uşori la mânie că uneori în aceeaşi zi fără de nici un motiv desfac o prietenie şi de asemenea o reînoesc fără să fi intervenit cineva.

Acest neam de oameni totdeauna gata şi fără nici un frâu, arzând de o nemăsurată dorinţă de a prăda pe alţii, pornind să jefuiască pe vecini şi să-i omoare, au ajuns până la Alani, Massageţii de odinioară. Aceştia, de unde sunt ei şi în ce ţari locuesc, fiindcă a venit vorba despre ei, socotesc că este bine să o arăt; lămurind confuzia geografică, care multă vreme... în cele din urmă a găsit adevărul...[1] Istrul, mărit din pricina multor ape ce le primeşte, trece prin ţara Sauromaţilor care se întinde până la fluviul Tanais[2] ce desparte Asia de Europa. Dincolo de acest fluviu, locuesc, în pustietăţile nemăsurat de întinse al Scitiei, Alanii, numiţi după numele munţilor, şi cari supunând încetul cu încetul popoarele vecine, după mai multe victorii, le-au atras, ca şi Perşii, la neamul de numele lor. Intre aceştia, Nervii locuesc în localităţile dinlăuntrul ţării, în vecinătatea unor munţi înalţi cari, fiind prăpăstioşi şi bătuţi de ger, crivăţul îi face de nepătruns. După aceştia vin Gelonii şi Vidini, foarte fioroşi, cari, după ce jupuesc pielea duşmanilor ce au omorît, îşi fac din ea îmbrăcăminte şi oblânci pentru caii lor de luptă. Vecini cu Gelonii sunt Agathyrsii, tatuaţi, remarcabili prin corpurile şi părul lor de o coloare albastră şi, în vreme ce oamenii de jos se deosibesc prin nişte pete mai mici şi mai rare, nobilii au aceste pete mai late şi mai dese. După ei se spune că locuesc nomazii Melanchlaeni şi Antropophagi care mănâncă carne de om şi de cari toţi vecinii lor, fugind din pricina abominabilei lor mâncări, au plecat departe de ei; şi de aceea întreaga regiune aşezată la Nordestul lor până ajungi la Seri a rămas nelocuită. In cealaltă parte, în apropierea lăcaşurilor Amazoanelor, Alanii se învecinesc cu regiunile orientale şi, împărţiţi în populaţiuni numeroase şi mari, se îndreaptă spre ţinuturile aziatice şi despre cari am aflat că se lăţesc până la Gange, un fluviu ce separă ţările Indienilor şi merge de se varsă în Oceanul austral.

Impărţiţi aci în două continente ale lumii, aceşti Alani, ale căror diferite popoare nu găsim cu cale să le enumerăm

1) *Textul fiind defectuos, pasagiul acesta este deasemnea nesigur.*

2) *Tanais.* Bugul de azi.

aci, deşi sunt separaţi de mari depărtări, cutreeră, ca nomazii, regiuni nemărginite; cu trecerea vremii însă, din cauza moravurilor lor şi a felului sălbatic de vieaţă, precum şi din cauza aceluiaşi chip de a se înarma, au ajuns la un singur nume şi s'au numit cu toţii cu numele generic de Alani. Ei n'au nici un fel de case şi nici grija de a trage brazdă, ci se hrănesc cu carne şi mai cu seamă cu lapte, şi şezând în carele lor cu covâltire acoperite cu scoarţe de arbori, pornesc prin singurătăţi nesfârşite. Şi când ajung la locuri cu păşune, îşi aşază carele lor în formă de cerc şi, ca sălbaticii, se apucă să mănânce. Şi, după ce s'a isprăvit păşunea de pe câmp, îşi duc mai departe cetăţile lor, puse oare cum în care; în acestea bărbaţii se culcă cu femeile lor, în acestea se nasc şi cresc copiii; aceste care sunt locuinţa lor obişnuită şi ori încotro s'ar duce, aci îşi au căminul lor familiar. Mânând înaintea lor turmele, le duc la păşune şi cea mai mare grije a lor este grija pentru rasa cailor. Ei caută câmpii pline de iarbă şi localităţi acoperite cu pomi rodi ori; şi astfel, trecând din loc în loc, nu duc lipsă nici de alimente nici de hrană pentru vite, hrană pe care li o procură solul umed şi cursul des al apelor ce ei străbat. Toţi cei mici de vârstă, precum şi femeile nerăzboinice, se ocupă de treburile uşoare din preajma carelor; tineretul însă, deprinzându-se din copilărie cu obiceiul călăriei, socotesc lucru ruşinos să meargă pe jos şi toţi, învăţând arta războiului, devin luptători. Deaceea şi Perşii [1]) cari sunt de origină din Scitia sunt foarte pricepuţi la lupte.

Aproape toţi Alanii sunt înalţi şi frumoşi, cu părul puţin cam bălaiu, inspiră groază, însă n'au ochii înspăimântători; sunt iuţi în mânuirea armelor şi întocmai ca Hunii, dar ceva mai blânzi, şi ca traiu şi ca moravuri; în drumurile lor după jaf şi după vânat ajung până la lacurile Meotide şi până la Bosforul cimerian şi deasemenea până în Armenia şi în Media. Şi, pe cât oamenii liniştiţi şi blânzi caută răpausul cel plăcut, pe atâta pe ei îi încântă primejdiile şi războaiele. La ei acela este socotit ca fericit care şi-a dat vieaţa în luptă; căci cei ce îmbătrânesc şi pleacă din lume de o moarte întâmplătoare sunt încărcaţi de tot felul de ocări urîte, ca fiind degeneraţi şi netrebnici. Şi nimic nu se laudă mai mult la ei decât de a fi omorît un om şi, tăind capetele celor omorîţi şi jupuindu-le pielea de pe cap, ca pradă glorioasă, împodobesc gâtul cailor lor cu aceste falere de războiu. La ei nu se poate vedea nici templu nici altar şi nici măcar un bordei nu se găseşte care să fie acoperit cu trestie, ci, după un obicei barbar, se înfige în pământ o spadă goală, căreia i se închină, ca lui Marte, zeitatea adorată în acele regiuni. Au un mod cu totul deosebit de

1) Aci se face o confuzie între Perşi şi între Parţi; numai aceştia din urmă sunt originari din Scitia.

divinațiune: leagă la un loc nuiele de lemn cât mai drepte și, adăugând niște descântece secrete, le desfac într'o anumită zi, și află astfel viitorul. Ei nu cunosc ce este sclavia, toți sunt născuți liberi și-și aleg de conducători [1], chiar și acum, pe cei mai distinși în armele de războiu. Dar să ne întoarcem la subiectul ce ni-am propus.

III.

Hunii se unesc cu Alanii și împreună invadează țara Goților pe cari îi alungă.

Hunii, după ce au năvălit în ținuturile Alanilor, vecini cu Greutungii și cari de obiceiu se numesc Tanaiți, au omorît pe mai mulți din ei și i-au jefuit, iar pe cei cari au scăpat i-au silit să încheie cu ei alianță. Sprijiniți de aceștia pătrund, plini de încredere, după un atac dat pe neașteptate, în satele deschise și bogate ale lui Ermanric, un rege foarte războinic care, în urma mai multor fapte vitejești, băgase groaza în popoarele vecine. Acest Ermanric surprins, ca de puterea unei furtuni fără de veste, deși a încercat multă vreme să reziste, în cele din urmă totuș, fiindcă faima exagerase grozăvia situației, mai mult decât era ea în realitate, a scăpat, de teama unui dezastru pentru regatul său, printr'o sinucidere [2]. După moartea acestuia și după alegerea ca rege a lui Vithimir, acesta sprijinit deoparte de Hunii pe cari și-i câștigase pentru sine cu bani, a rezistat câtăva vreme Alanilor. Dar, după mai multe înfrângeri pe cari le-a suferit în războiu, a murit în cele din urmă, căzând vitejește pe câmpul de luptă. Tutela fiului minor al acestuia, numit Videric, au luat-o Alatheus și Saphrax, doi generali încercați și cu multă experiență. Aceștia, dându-și seama că în împrejurările nefavorabile de atunci le este cu neputință să înfrunte primejdia, se retraseră încetul cu încetul până pe malurile fluviului Danastrus [3] care își rostogolește valurile prin câmpiile întinse dintre Istru și Boristene [4]. Toate aceste întâmplări neașteptate determinară pe șeful Thervingilor Athanaric — împotriva căruia, după cum s'a spus mai sus, Valens tocmai pornise cu armata sa, fiindcă dăduse ajutor rebelului Procopius — să se pregătească din toate puterile sale spre a rezista, dacă și el ar fi atacat de Huni ca și ceilalți. Și-a ridicat deci cu mare îngrijorare o puternică fortăreață aproape de malurile

1) Șefii barbarilor se numeau judecători.

2) După Iordanes, *Getica*, XXIV 29, a fost omorît de frații Sarus și Ammius.

3) Danastrus este Nistrul.

4) Borysthenes, este Niprul.

Danastrului şi în apropiere de fortificaţiile Greutungilor, şi a trimis pe Munderich, mai apoi „dux limitis per Arabiam", împreună cu Lagariman şi alţi câţiva nobili, până la miliarul al douăzecilea, spre a observa sosirea duşmanilor, în vreme ce el însuşi, neturburat de nimenea, avea să facă pregătir'le de luptă. Dar s'a întâmplat cu totul altfel decât credea el. Căci Hunii, cum sunt ei cu mirosul fin, bănuind că grosul armatei se găseşte ceva mai departe, au trecut în linişte pe lângă cei pe cari îi văzuseră, ca şi când nu li s'ar împotrivi nimenea şi după ce şi-au orânduit şirurile de bătaie, într'o noapte luminată de lună, pătrunseră la ei printr'un vad al fluviului şi urmărindu-şi principala lor preocupare şi temându-se ca nu cumva vr'un spion să denunţe ceeace ei fac, izbiră pe însuşi Athanaric într'un atac pe neaşteptate. Băgând groaza în el dela prima lovitură, l-au silit, după oarecari pierderi, să-şi găsească refugiul în munţii cei înalţi şi prăpăstioşi. In urma acestei prime ciocniri, şi constrâns de o groază şi mai mare pentru viitor, a început să ridice dela malurile cele înalte ale fluviului Gerasus[1]) până la Dunăre, deacurmezişul ţării Taifalilor, un zid înalt: prin acesta ca o platoşe, dacă ar termina lucrarea la timp, socotea el că-şi va asigura securitatea şi mântuirea. Dar, în vreme ce lucrarea se făcea cu zor, Hunii sosesc cu paşi grăbiţi şi l-ar fi sdrobit în înaintarea lor, dacă n'ar fi fost întârziaţi din cauza prăzilor cu cari erau încărcaţi.

In vremea aceasta, s'a lăţit repede şi la celelalte populaţiuni gotice svonul că un neam de oameni, cum până atuncea nimeni n'a mai văzut, întocmai ca un uragan din munţii cei înalţi, ieşind din fundul pământului, s'a năpustit sdrobind şi distrugând totul în calea sa. Cea mai mare parte din popor care părăsise pe Athanaric, din lipsa din ce în ce mai mare de alimente, căutau acum un domiciu retras şi departe de cunoştinţa barbarilor, şi chibzuind multă vreme ce locuri să-şi aleagă ca locuinţe, s'au gândit la o retragere în Tracia, ţinând seamă mai ales de două motive, întâi, fiindcă ţara este foarte bogată în livezi şi al doilea, fiindcă ar fi fost separaţi de mărimea apelor Dunării de regiunile deschise pentru fulgerile streine ale zeului Marte; în urmă şi ceilalţi Goţi primiră această părere comună.

IV.

Thervingii sunt transportaţi, cu consimţământul împăratului Valens, în Tracia, promiţându-i acestuia ajutorul lor. In acelaşi timp trece peste Dunăre, fără voia împăratului, şi tribul Greutungilor.

De aceea Goţii Thervingi, subt conducerea lui Alavivus ocupară malurile Dunării şi trimiseră soli[2]) la împăratul Valens

1) Gerasus, vechiul nume al Siretului.

2) In solia aceasta a Visigoţilor creştini a fost poate şi episcopul Ulfilas.

rugându-l cu umilință să-i primească, făgăduindu-i că vor trăi liniștiți și la nevoie îi vor servi ca trupe auxiliare. Pe când se petreceau toate acestea la frontieră, se răspândiră, în interiorul țării, svonuri grozave despre întâmplări noi și mai mari decât cele obișnuite până atunci: că popoarele dela Nord se frământă, că întregul teritoriu dela marea Neagră și până la Marcomani și la Quazi este invadat de o mulțime de națiuni barbare necunoscute, gonite din teritoriile lor de o putere nebănuită și că rătăcesc împrejurul Istrului împreună cu familiile lor. La început nu li s'a dat de ai noștri acestor svonuri nici o atenție, fiindcă era obiceiul ca, despre războaiele din aceste regiuni, să nu se vorbească decât după ce se isprăveau sau cel puțin se potoleau. Dar, cu înaintarea evenimentelor, cărora li s'a dat confirmarea după sosirea delegaților străini cari cereau prin rugăciuni stăruitoare să fie admis dincoace de Dunăre poporul fără de țară: chestiunea a fost mai mult obiect de bucurie decât de teamă, lingușitorii iscusiți ridicând în slavă pe împăratul căruia un noroc orb i-a adus din țări îndepărtate atâția soldați noui, fără să se fi gândit la asta, așa că unindu-se puterile sale cu cele de din afară, se va forma o armată de neînvins și, în locul suplimentului militar, pe care îl plăteau anual provinciile, s'ar spori considerabil veniturile tezaurului [1]. In această nădejde au fost trimiși mai mulți agenții cari să transporte pe corăbii pe oaspeții barbari. Și-și dădeau toată silința, ca nu cumva să rămână dincolo vre'unul dintre viitorii distrugători ai statului roman [2], chiar dacă s'ar găsi bolnav pe patul de moarte. Deci, cu învoirea împăratului, se luptau cu valurile ziua și noaptea spre a trece mulțimea peste Dunăre, pentru ca să cultive țara ocupând părți din teritoriul Traciei; erau așezați în cete în corăbii și pe plute și în trunchiuri scobite de arbori [3], și pe un fluviu foarte greu de trecut, care pe atunci crescuse din cauza ploilor prea dese. Din pricina îmbulzelii prea mari, luptând împotriva valurilor, unii încercând să înoate, au fost înghițiți de apă.

Așa de mare era zorul celor ce se grăbeau să piarză lumea romană! Fără îndoială, nu este nici lucru necunoscut, nici lucru nesigur că agenții însărcinați cu îndatorirea fatală de a transporta această mulțime de barbari, deși au încercat de mai multe ori să stabilească numărătoarea, au trebuit să renunțe la ea. Era un număr pe care „cine ar vrea să-l cunoască ar trebui,—cum spune celebrul poet,—să numere cât nisip ridică

---

1) Transformat în bani tributul ce provinciile îl plăteau în soldați, tezaurul s'ar mări enorm.

2) Ammian Marcellin ironizează hotărîrea împăratului de a recurge la ajutor străin pentru apărarea fruntariilor imperiului.

3) Trunchiuri scobite de arbori, adecă în monoxile.

vântul de pe întinsa câmpie a Lybiei" [1]) ar trebui să-şi reamintească de armatele persane aduse în Grecia cari au ocupat odinioară Hellespontul şi printr'o transportare meşteşugită le-au dus peste mare la poalele muntelui Athos, trecând trupele în revistă la Doriscos, fapte asupra cărora, deşi antichitatea întreagă este de acord, totuş sunt socotite ca poveşti. Dar, de când mulţimea nenumărată de popoare s'au răspândit prin provincii şi au ocupat întinsele teritorii ale câmpiilor şi au umplut toate ţinuturile şi toate înălţimile munţilor, buna credinţă a antichităţii este întărită prin această dovadă a noastră. Şi cel dintâi a fost primit Fritigern, împreună cu Alavivus, cărora împăratul hotărâse să li se dea la nevoie şi alimente şi să li se distribuie câmpii de cultivat.

In aceste vremuri, când s'au deschis zăvoarele porţilor dela fruntariile imperiului şi când barbaria şi-a revărsat, ca cenuşa Aetnei, cetele sale înarmate[2]) şi în vreme ce în împrejurări militare atât de grele s'ar fi reclamat la postul de comandă cei mai renumiţi şi cei mai experimentaţi generali, ca şi cum o divinitate fatală ar fi dictat alegerea, s'au găsit în fruntea puterii militare, căutaţi la un loc, nişte oameni pătaţi, între cari în primul rând, era Lupicinus şi Maximus, unul comes per Thracias, celălalt dux, om de nimic, amândoi de o egală incapacitate. Neruşinata lor lăcomie a fost sămânţa tuturor nenorocirilor. Căci, ca să trecem cu vederea peste multe altele pe cari, numiţii le-au săvârşit cu întreţinerea unor străini, până atuncea încă nevinovaţi, sau au închis ochii, iar alţii au pierdut socotelile, vom aminti un singur fapt trist şi nemai auzit, căruia nişte judecători, nici în propria lor cauză, n'ar putea să găsească o scuză. Fiindcă barbarii trecuţi erau chinuiţi de lipsa de hrană, ticăloşii de comandanţi se gândiră la cea mai murdară speculă şi câţi câini au putut să strângă de pretutindenea nesăturarea lor, i-au vândut pentru câte un sclav, între cari au fost şi copii de-ai nobililor.

Intr'aceea, în aceleaşi zile, Vitheric, regele Greuthungilor, împreună cu Alatheus şi Safrax, cari aveau regenţa şi, deasemenea, şi Farnobius, apropiindu-se de malurile Istrului, au trimis numai decât o delegaţiune la împărat, conjurându-l să-i primească şi pe ei cu bunăvoinţă. Răspunsul fiind negativ, fiindcă se credea că aşa este în interesul statului, nu ştiau ce atitudine trebuiau să ia; iar Athanaric, fiindcă se temea de un refuz la fel, s'a retras, căci şi-a adus aminte că odinioară, când s'a ivit o neînţelegere, a tratat cu îngâmfare pe Valens, susţinând că este legat prin jurământ să nu calce niciodată pe teritoriul roman şi cu această motivare a constrâns pe împărat să iscă-

1) Vezi. Vergilius. *Georg.* II, 105.

2) Impăratul Valens dăduse ordin ca imigranţii să fie dezarmaţi. Lăcomia generalilor însă a făcut ca această măsură de precauţiune să fie nesocotită şi barbarii şi-au putut păstra armele lor.

lească pacea în mijlocul Dunării. Temându-se de această supărare a împăratului care putea să dăinuiască, s'a retras cu toți ai săi în localitatea Caucaland inaccesibilă din cauza mulțimii de păduri și a munților, gonind de aci pe Sarmați.

V

Thervingii, tratați rău de Romani și, împinși de lipsă și de foame, se răscoală sub conducerea lui Alavivus și a lui Fritigern și biruesc armata lui Lupicinus.

Thervingii, cu toate că li se îngăduise de multă vreme să treacă peste Dunăre, se găseau încă cutreerând pe malurile fluviului, fiind ținuți pe loc de o îndoită piedică, întâi, fiindcă din primejdioasa tactică a comandanților nu erau ajutați cu porția lor de hrană, iar, pe de altă parte, erau opriți intenționat de specula vânzării. Văzând aceasta Goții, începură să murmure că vor pune mâna pe arme față de ticăloșia ce-i amenința, și Lupicinus, temându-se să nu se revolte, aducându-și armata, îi sili să plece mai repede,

Greuthungii însă, găsind momentul potrivit, soldații Romani fiind ocupați în altă parte, observară că năvile romane obișnuite să meargă în sus și în jos ca să le împiedice trecerea, stau pe loc, au trecut pe niște bărci legate la repezeală și-și ridicară o tabără nu departe de cea a lui Fritigern [1].

Fritigern însă, având o înăscută iscusință de a prevedea lucrurile și asigurându-se și pentru întâmplările viitoare, pentru ca să se supună și la porunca împăratului și să se poată uni și cu regii cei puternici ai Goților, înainta încet și ajunse târziu, cu pași nezoriți la Marcianopolis. Aici s'a întâmplat ceva mai grozav, care avea să aprinză scânteia ce urma să ducă la pieirea tuturora. Alavivus și Fritigern au fost poftiți la un ospăț și Lupicinus a pus ca să fie oprită de trupele romane, departe de zidurile orașului, plebea barbarilor, de a nu pătrunde înăuntru spre a-și cumpăra cele necesare. Goții ca unii ce erau supuși stapânirii noastre și erau liniștiți, cereau voie mereu și se rugau și, născându-se între locuitori și cei împiedicați certuri din ce în ce mai mari, s'a ajuns până la nevoia de a se lua la bătaie. Barbarii devenind din ce în ce mai furioși, fiindcă vedeau că rubedeniile lor le sunt răpite, devastară un post militar pe care îl omorîră [2].... Lupicinus fiind informat în secret de cele ce se întâmplaseră, pe când chefuiau cu glume și era

1) Cine putea să procure Goților la repezeală bărcile necesare trecerii lor peste Dunăre, dacă nu autohtonii pe cari istoricul nu-i amintește, dar cari au trebuit să existe pe acolo?

2) Pasagiul acesta este nesigur, textul original fiind alterat.

toropit de prea mult vin şi de somn, gândindu-se la sfârşitul afacerii ce-şi propusese, pe toţi oamenii cari, ca pază sau în semn de cinste aşteptau pe comandanţi în faţa pretoriului, a pus să-i ucidă. Poporul care se găsea afară din oraş, aflând cu durere despre aceasta, adunându-se încetul cu încetul spre a răzbuna pe regii deţinuţi, cum se credea, devenea din ce în ce mai ameninţător şi mai îndârjit. Iar Fritigern cum era el iute în hotărîri, temându-se să nu fie reţinut împreună cu ceilalţi ca ostatic, exclamă că se expun unei mari primejdii, dacă nu-l lasă să plece cu tovarăşii săi spre a potolii mulţimea, fiindcă s'a iscat o răscoală, crezându-se că subt pretextul unui ospăţ şefii lor sunt ucişi. Incuviinţându-i-se aceasta, au ieşit cu toţii şi au fost primiţi cu aplauze şi cu bucurie şi, urcându-se pe cai, plecară ca în zbor să se pregătească de războiu. Când s'a împrăştiat această veste, înveninată de fel de fel de zvonuri, tot poporul Thervingilor se aprinse de dorul de luptă şi, deşi se aflau în faţa atâtor primejdii mari, ridicând după obiceiul lor steagurile, făcură să se auză sunetul lugubru al trompetelor şi începură să alerge în toate părţile cetele de pradă, jefuind şi incendiind satele şi distrugând într'un dezastru enorm tot ce le ieşea în cale.

Impotriva acestora Lupicinus, după ce şi-a strâns în graba unei rezistenţe soldaţii, şi înaintând mai mult orbeşte decât cu prevedere, s'a oprit la miliarul al noulea dela oraş, gata de luptă. Barbarii, când au văzut aceasta, năvăliră fără grije asupra cetelor noastre şi lovindu-şi scuturile lor cele scurte de corpurile ce li se opuneau, străpungeau cu lăncile şi cu pumnalele lor pe cei ce le ieşeau în cale şi, dând zor, cu o furie grozavă, făcură să piară tribunii şi cea mai mare parte dintre soldaţii noştri. Şi ni s'au răpit steagurile, scăpând însă nenorocitul de comandant, care numai la un singur lucru se gândea, cum, în vreme ce se luptau ceilalţi, să scape el cu fuga şi se îndreptă în goană spre oraş. In urma acestora, duşmanii încingând armele romane, fără să li se opună cineva, jefuiră toate.

Şi, fiindcă am ajuns la această parte a istorisirii mele privitoare la multele şi variatele întâmplări, rugăm pe cetitorii noştri, dacă se vor găsi aceştia, să nu pretindă dela noi date exacte despre numărul celor ucişi, pe cari n'am putut nici decum să le aflăm. Deci să ne mulţumim de a raporta lucrurile numai aproximativ, neacoperind adevărul cu minciuna; spre a explica faptele istorice se cere în general numai conştiinţa adevărului [1]. Cei ce nu cunosc antichitatea susţin că niciodată statul n'a fost lovit de o atât de mare nenorăcire, dar ei se înşeală, fiind izbiţi de grozăvia unor nenorociri recente. Căci, dacă s'ar reaminti epocile cele dedemult sau cele mai

1) Din această frază putem vedea concepţia autorului privitor la compunerea istoriei.

de curând întâmplate, s'ar putea arăta că adeseori s'au mai ivit asemenea triste evenimente. Au inundat Italia din părţile cele mai îndepărtate ale Oceanului, pe neaşteptate, Teutonii împreună cu Cimbrii, dar după mai multe dezastre mari aduse statului roman, fiind biruiţi în sfârşit în ultimele lor lupte de generali superiori şi stârpiţi cu totul, au învăţat prin nenorocirile lor ce valoare are forţa războinică întrebuinţată cu prudenţă. De asemenea, subt domnia împăratului Marcus-Aurelius, când nebunia popoarelor de diferite limbi fusese cuprinsă de un singur gând, după nenumărate înfrângeri, după nenumărate nenorociri ale unor oraşe cucerite şi jefuite, după pedeapsa pentru peirea unui şef, puţine părţi au rămas neatinse. Dar, în urmă, după dezastruoase pagube, lucrurile s'au restabilit din nou, din motivul că antichitatea sobră şi nestricată nu avea ca ideal nici moliciunea unei vieţi destrăbălate, nici desfrâul meselor luxoase şi nici câştigurile nepermise, ci într'o dorinţă unanimă, cei mari uniţi cu cei mici, se grăbeau la strălucirea unei morţi pentru patrie, întocmai ca la un liman oarecare liniştit şi plăcut.

Cete de triburi scitice, trecând în năvala lor cu două mii de corăbii peste Bosfor şi ţărmii Propontidei, ne-au produs pierderi dezastruoase pe uscat şi pe mare; dar pierzând o foarte mare parte din ele s'au întors înapoi. Au căzut luptând cu barbarii împăraţii Decii, tatăl şi fiul. Au fost asediate cetăţile Pamfiliei; au fost devastate mai multe insule; întreaga Macedonie a fost incendiată, mulţimea a înconjurat multă vreme Thessalonicul şi deasemenea şi Cyzicul. A fost cucerit Anchialos şi, în acelaşi timp, Nicopolis pe care l-a zidit Traian, ca o amintire a victoriei sale asupra Dacilor. După un dezastru suferit şi după mai multe cruzimi îndurate, a fost dărîmat Filippopolis, fiind ucişi înăuntrul oraşului, dacă analele spun adevărul, o sută de mii de oameni. Au cutreerat în libertate prin Epir şi Thessalia şi prin toată Grecia duşmanii din afară, dar, când au luat conducerea Claudius, glorios comandant, şi după moartea onorabilă a acestuia, Aurelian, un bărbat energic şi foarte sever, pedepsitor al greşelelor, au fost alungaţi şi reduşi la tăcere şi nemişcare secole întregi, şi în urmă n'au mai făcut decât doar ca bande de lotri în regiunile învecinate, incursiuni mai rare, în care nu izbutèau. Dar să reluăm firul istoriei noastre.

VI.

Revolta lui Suerid şi Colias, şefii Goţilor, cari dupăce au fost primiţi de Romani, ucid pe locuitorii din Adrianopol şi se unesc cu Fritigern spre a pustii Tracia.

Deşi această ţesătură de fapte a fost cunoscută prin svonuri dese, totuş Suerid şi Colias, şefii unor Goţi, primiţi cu

mult înainte împreună cu popoarele lor și fiind așezați în tabăra de iarnă lângă Adrianopol, se gândeau înainte de toate la situațiunea lor și priveau cu indeferență toate celelalte întâmplări. Dar, când li s'a adus o scrisoare neașteptată din partea împăratului, prin care scrisoare li se poruncea ca să treacă peste Hellespont, ei cerură, fără să murmure, mijloace de transport, alimente și o amânare de trei zile. Magistratul orașului, socotind aceasta pentru sine ca o insultă — el era supărat pe ei, fiindcă i se jefuise un conac ce avea afară din cetate — a înarmat în contra lor toată plebea de jos, împreună cu lucrătorii din fabrici [1]) cari erau într'o mare mulțime, scoțind-o afară și poruncind să sune de alarmă, dacă nu pleacă mai iute, cum a hotărît, și îi amenința cu toate rigorile. Goții loviți de această nenorocire cu totul neașteptată și îngroziți de atacul mai mult grăbit decât precugetat al cetățenilor, rămaseră nemișcati și răniți adânc de insulte și de ocări și loviți din când în când și de aruncături de săgeți, se revoltară într'o răsvrătire fățișe și ucizând pe mai mulți cari îi atacaseră mai cu îndrăzneală, în vreme ce fugeau ceilalți, și izbiți de fel de fel de arme, dupăce s'au înarmat ca Romanii cu armele luate dela cei căzuți în luptă, s'au unit cu Fritigern care tocmai se apropia și, ca frați de arme, se repeziră să atace orașul încunjurându-l cu tot aparatul de asediu. In această situație găsindu-se mai multă vreme, uneori se năpusteau asupra cetății deavalma și îndrăsneala unora cari își sacrificau vieața rămânea nerăzbunată și piereau mulți de săgețile sau de pietrele aruncate cu prăștiile. Atunci Fritigern, dându-și seama că luptau degeaba și cu atâtea pierderi, că oamenii săi nu se pricepeau la asediu, lăsând o trupă deajuns pentru blocarea cetății, le-a dat sfatul să lase lucrul baltă, spunându-le să facă pace cu zidurile și i-a povățuit să devasteze regiunile bogate și roditoare și să atace fără deosebire toate câte pe atunci erau lipsite de garnizoane. Aprobând sfatul regelui pe care îl cunoșteau ca pe un bun tovarăș pentru această afacere, porniră cu chibzuială, împrăștiindu-se prin întregul ținut al Traciei, satele mai bogate fiindu-le arătate de supușii sau de prizonierii lor, și mai ales acelea unde se spunea că se găsesc alimente mai din belșug. Ei aflau ajutor, pe lângă curajul lor înăscut, în special în faptul că zi de zi alergau la ei o mulțime de inși din neamul lor, vânduți odinioară de negustori, și la care se adăugau forte mulți din cei ce trecuseră mai inainte de foame (dați de părinți lor) pentru puțin vin sau pentru o bucățică de pâine. Se alipiseră de ei nu puțini din cei ce căutau să exploateze minele de aur și cari nu puteau să suporte sarcina cea grea a dărilor; acestia au fost primiți cu o bucurie generală, fiindu-le de mare folos

1) La Adrianopol era o manufactură de arme pusă sub conducerea unui «magister officii».

în cutreerarea unor locuri necunoscute, arătându-le magaziile de cereale ascurse, şi ascunzătorile oamenilor şi locurile de retragere ale acestora. Şi la indicarea lor, în afară de localităţile în care nu puteau merge, n'a rămas nimic neatins. Căci, fără deosebire de vârstă şi de sex, toate ardeau de foc şi de omor; pruncii erau smulşi dala sânul mamelor lor şi ucişi, femeile răpite, soţiile văduvite în faţa bărbaţilor lor ucişi, băeţi tineri şi băeţi în vârstă târâţi peste cadavrele părinţilor lor. In sfârşit, mulţi bătrâni, strigând că au trăit prea mult, după ce şi-au pierdut averile, împreună cu soţiile lor nobile, cu mâinile legate la spate şi plângând cenuşa părinţilor erau duşi departe de căminurile lor.

VII.

Generalii romani Profuturus, Traian şi Richomer au succese în luptele împotriva Goţilor.

Impăratul Valens, aflând cu mare întristare aceste veşti din Tracia, ajunsese în mare încurcătură. De aceea trimise numaidecât pe Victor, magister equitum, in Persia, pentruca, după înprejurările de faţă, să facă pace în chestiunea Armeniei, el însuş având să plece indată din Antiochia, pentru ca să se ducă la Constantinopol şi trimise înaintea sa pe Profuturus şi pe Traian ambii comandanţi, cu pretenţii ce e drept foarte mari, dar nerăzboinici. Ei, ajungând la locurile unde mulţimea de duşmani trebuia să fie înpuţinată, din cauza jefuirilor şi a furturilor cu care se îndeletniceau în special, întorcându-se nebuneşte la ceea ce era mai primejdios, au opus legiunile aduse din Armenia, barbarilor încă îndârjiţi, legiuni adeseori încercate în război, dar neegale unei mulţumiri nenumărate care ocupase vârfurile munţilor celor înalţi şi câmpiile. Generalii romani, necunoscând încă măsura la care poate să ducă, la disperare, o furie nestăpânită, dupăce au bătut pe duşmani, i-au înpins dincolo de stâncile prăpăstioase ale muntelui Haemus, pentruca barbarii, neavând nici o ieşire de aici şi moară de foame, iar ei însişi să aştepte pe Frigerid [1]), generalul ce avea să sosească cu ajutoare din Pannonia şi de peste Alpi, căci la cererea lui Valens, Graţian dăduse ordin să pornească în formaţie militară spre a da sprijin celor ce se găseau într'o mare primejdie. In urma acestuia Richomer, pe atunci comes domesticorum, pornind din Galia, la porunca aceluiaşi se Graţian, se grăbea în drumul său spre Tracia, ducând cu sine câteva cohorte, numai cu numele, căci cea mai mare parte din ele dezertaseră, după cum susţin unii la îndemnul lui Merobaudes care se temea ca un cumva Galia fiind părăsită de trupă, să fie devastată în libertate de ce

1) Frigerid, general roman, era şi el de origine germană. De asemenea poartă nume străin şi Richomer, Merobaudes şi alţii.

cari ar fi trecut de peste Rin. Dar Frigerid, fiind împiedicat de reumatism sau, cel puţin după cum au plăsmuit bârfitorii săi, pretextând cazul de boală, pentruca să nu ia parte în acest războiu grozav, i-a condus pe toţi, după o hotărâre comună, Richomer care s'a unit cu Profuturus şi cu Traian la Salices Salcii[1]. Nu departe de aici, mulţimea nenumărată de barbari se aşezase îndărătul carelor orânduite în formă de cerc, stând închişi ca într'o cetate şi consuma în linişte prada lor cea bogată.

Comandanţii romani, în nădejdia unei reuşite fericite, dacă soarta le-ar fi favorabilă, observau cu luare aminte tot ceeace făceau Goţii, având în vedere o mare faptă de arme; ei aveau anume intenţia că dacă duşmanii ar porni cu tabăra în altă parte, ceea ce adeseori făceau, ei să le atace ariergarda, să ucidă pe mai mulţi cu suliţele şi să le ia o mare parte din prăzi. Inţelegând aceasta duşmanii şi fiind informaţi de denunţările transfugiilor, de cari nimic nu rămânea ascuns, au stat mai multă vreme în acelaşi loc: dar, ţinuţi de teama armatei din faţa lor şi a altor soldaţi cari puteau să mai vie, îşi chemară cetele lor devastatoare împrăştiate în toate părţile. La ordinul şefilor, ca în zbor de pasăre, aceştia intorcându-se îndală, la semnalele de foc, în carrago, — astfel numesc ei burgurile formate de care, — insuflară conaţionaliior lor focul îndrăznelii de fapte mari. Şi, de acum înainte, între cele două părţi, nu putea să mai fie decât un scurt armistiţiu. De fapt, întorcându-se toţi cei pe cari îi chemase nevoia de pradă, întreg poporul fiind strâns în burgul de care şi făcând un freamăt enorm, aţâţau sufletele aprinse să dea lupta decisivă, şefii cari erau de faţă neopunându-se explosiei lor. Şi, fiindă toate acestea se petreceau pe înserate, şi fiindcă noaptea ce sosea îi reţinea liniştiţi şi trişti, fără voia lor, au luat masa în linişte şi au rămas cu ochii deschişi. La rândul lor Romanii, cunoscând şi ei situaţia, făra să doarmă, se temeau de duşmani şi de şefii lor cari ca nişte fiare sălbatice, îşi aveau capul în mână şi aşteptau, fără spaimă, rezultatul îndoelnic al luptei ca unii ce erau inferiori ca număr, dar totuş un rezultat favorabil cauzei lor celei drepte.

Deci, îndată ce s'a luminat de ziuă, dându-se cu trompeta semnalul de ambele părţi de a pune mâna pe arme, barbarii, reînoindu-şi jurământul, după obiceiul lor, încearcă să ocupe locurile cele înalte, pentruca de aci, pornind ca într'un vârtej ce nu se poate opri, să atace pe cei din faţa lor. Văzând aceasta fie care soldat dintr'ai noştri, grăbindu-se la manipulul său şi ocupându-şi locul fixat, nu mai alerga în dreapta şi în stânga şi nici nu-şi mai părăsea şirul. Inaintând deci din ambele părţi cu precauţiune, se opriră şi, stând nemişcaţi, începură

1) Salices, localitate în Moesia Inferioară, pe drumul dintre Noviodunum şi Istrus.

luptătorii să se privească cu ură, și cu amenințare. Atunci Romanii, cântând de odată din toate părțile cântecul lor de războiu, mai întâi cu o voce slabă și apoi pe un ton din ce în ce mai ridicat, cantec pe care îl numesc cu un nume străin de „barritus", însuflară curaj la ai lor. Barbarii însă, la rândul lor, cu strigăte stridente, își ridicau în slavă strămoșii și, în mijlocul unui sgomot de diferite limbi[1], porneau la primele lupte. Apoi începuseră să se atace unii pe altii, aruncând de departe săgeții și sulițî, în urmă pășiră, amenințându-se, la lupta de mână și ridicându-și scuturile în formă de acoperemânt[2], erau unii în picioarele celorlalți. Barbarii, putând să-și reintregească pierderile și fiind mai sprinteni, aruncau asupra soldaților noștri lemne colosale aprinse și, lovind cu înverșunare în pieptul celor ce le rezi tau, înfrâng flancul nostru stâng; acesta cedând, o puternică ceată de ajutor, rupându-se vitejește din trupa din vecinătate, a sprijinit oștirea amenințată cu distrugerea. Aprinzându-se focul ucigător al luptei, cei ce se aruncau vitejește în vălmășeag se expuneau suliților și sabiilor ce sburau din toate părțile, ca grindina, iar călăreții cu brațe puternice urmăreau pe cei fugari, tăindule ceafa și spatele și, pe de altă parte, pedeștrii tăiau picioarele celor pe cari teama îi înpiedica de a se ridica. Și, în vreme ce pământul dispăruse sub cadavrele celor morți, se găsea printre ei câte un muribund, având speranța deșartă de a scàpa cu vieața : unii erau uciși de plumbul din prăștii, alții de fierul din săgeată, alții aveau capetele spintecate prin mijlocul creștetului și al frunții și atârnând oribil pe amândoi umerii. Și lupta înverșunată n'a încetat; ambele partide erau sdrobite într'o luptă nedecisă și, cât timp vioiciunea le mai ațâța puterile, n'a scăzut nimic din vigoarea lor firească. Totuș bătălia ucigătoare a întrerupt-o noaptea ce a sosit și fiecare s'a retras din luptă cum a putut, fără să i se fi dat vre'un ordin, iar cei rămași s'au întors cu toții triști în corturile lor. In sfârșit au fost îngropați, după loc și împrejurări, dându-se onoruri unora dintre cei morți; celelalte leșuri ale celor ce au murit le-au consumat păsările grozave, obișnuite în acele vremuri să se hrănească cu cadavre, după cum o arată până în ziua de astăzi câmpiile pline de oase albe. Se constată totuș că Romanii, deși într'un număr cu mult mai mic, având să dea luptă cu o mulțime numeroasă, au avut mari pierderi ; dar, cu toate aceste pagube însemnate, au înfrânt gloatele barbare.

1) *Varios sermonis dissoni strepitus*, unter den disharmonischen Klängen der verschiedenen Sprachen (Dr. D. Coste, Auszüge aus Ammianus Marcellinus, p. 91); pare că rezultă din acest pasagiu că în armata Goților se găseau mai multe popoare cari luptau împotriva Romanilor.

2. Soldații ridicau scuturile și făceau din ele un acoperemânt ce dedea impresia unei carapace de broască țestoasă : *testudo*.

VIII.

Goţii închişi în regiunea muntelui Haemus, apoi lăsaţi liberi de Romani, devastează Tracia; în urmă ucid pe Barzimeres, tribunul scutierilor.

După ce s'au sfârşit atât de jalnic aceste întâmplări de războiu, ai noştri s'au îndreptat, retrăgându-se spre Marcianopolis, cetatea cea mai apropiată. Goţii, retrăgându-se ei de ei, neurmăriţi, îşi găsiră refugiu înăuntrul burgului lor de care şi, timp de şapte zile, n'au mai încrăznit nici să iasă, nici să se arate: de aceea, ostăşimea noastră a găsit de cuviinţă să închidă celelalte trupe nenumărate de barbari între strâmtorile Haemului, prin ridicarea de întărituri, fără îndoială cu scopul ca mulţimea îngrămădită de duşmani între Istru şi pustietăţile deşerte, în primejdia de a nu găsi nici o ieşire, să piară de foame, fiind transportate toate cele necesare pentru trai în cetăţile fortificate, dintre cari până atuncia n'a încercat pe nici una să-o asedieze, ei nefiind pricepuţi în atari operaţiuni[1]. După aceasta Richomer a plecat în Galia spre a aduce de acolo trupe de ajutor, fiindcă se aşteapta la războaie mai mari. Toate acestea se petreceau în al patrulea consulat a lui Graţian şi al lui Merobaudes, spre toamnă.

In timpul acesta Valens, aflând despre rezultatul trist al războaielor şi despre prădăciuni, a încredinţat vremelnic pe Saturnin cu conducerea cavaleriei şi l-a trimis în ajutor lui Traian şi lui Profuturus. Şi, întâmplător tot in aceleaşi zile, isprăvindu-se în regiunile Sciţiei şi ale Moesiei, tot ce era de mâncat, barbarii împinşi şi de sălbăticia lor şi de foame, ardeau de dorinta de a sparge barierile ce-i închideau; şi încercând aceasta de mai multe ori, dar fiind mereu înfrânţi de energia soldaţilor noştri cari rezistau cu îndârjire, ajutaţi de situaţiunea terenului stâncos, după ce s'au văzut constrânşi de ultima necesitate, atraseră în tovărăşia lor pe mai mulţi Alani şi Huni în nădejdia unor prăzi bogate.

Aflând despre aceasta Saturnin, care tocmai sosise şi aşeza posturi şi gărzi înaintate, strângându-şi încetul cu încetul soldaţii, se pregătea să se retragă, nu fără motive întemeiate: ca nu cumva mulţimea, pe neaşteptate, pornindu-se ca un râu, într'un torent colosal, după ruperea zăgazurilor, să-i smulgă pe toţi fără greutate, pe cei ce păzeau defileurile primejdioase. Apoi, după ce s'au deschis defileurile şi după plecarea la timp a soldaţilor noştri, s'au năpustit, în desordine, fiecare prin deschizătura pe care a putut, să jefuiască totul, ne mai împie-

---

1) Să se observe lipsa de experienţă a Goţilor de a cuceri cetăţile fortificate.

dicându-i nimenea. Şi, devastând nepedepsiţi, s'au răspândit cu toţii pe întinsele câmpii ale Traciei şi începând din ţinuturile, pe unde trece Istrul până la Rodope şi la locul ce desparte cele două mări colosale, au jefuit totul într'un chip ingrozitor, prin furt, omor, sânge şi foc, şi prin pângărirea trupurilor unor oameni născuţi liberi. Ai fi putut vedea atunci fapte grozave şi de spus şi de văzut, femei încremenite de frică, fiind mânate de biciul barbarilor, soţii însărcinate de fii încă neformaţi, suferind înainte de a fi născut, multe bestialităţi: copii mici strângând pe mamele lor, plânsetele băeţilor nevrâstnici şi ale fetelor nobile, duse cu mâinile legate într'o sălbatecă sclavie. După cari fete mari şi soţii cinstite, cu ochi în pământ, fiind târîte, plângând şi voind mai bine o moarte, oricât de chinuitoare, decât profanarea cinstii lor. In mijlocul acestora, când era târât, ca un animal de rând, cetăţenul mai înainte bogat şi liber, se plângea de tine, Soarta nemiloasă şi oarbă, care într'un moment l-ai părăsit unui învingător crud, despoindu-l de averi, lipsindu-l de plăcerea lor, gonindu-l din casa sa pe care a văzut-o căzând în cenuşe şi în ruină, şi având să-i smulgă membrele sau să-i fie rob în bătăi şi chinuri.

Totuş barbarii, ca nişte fiare scăpate din cuşcă, împrăştiindu-se prin câmpiile Traciei, se îndreptară spre oraşul numit Dibaltus[1]), unde găsiră pe Barzimeres, un tribun al scutierilor, împreună cu ai săi şi cu Cornuţii şi cu alte trupe de infanterie, lucrând la formarea unui lagăr şi se reped asupra lui. El era un ofiţer priceput în afaceri militare şi care numai decât, după cum cereau împrejurările critice ce-l ameninţau, a poruncit să se dea semnalul de războiu şi după ce şi-a întărit flancurile, porni cu oamenii săi gata de luptă: şi rezistând vitejeşte ar fi plecat cu sorţi egali din luptă, dacă nu l-ar fi împresurat, în vreme ce gâfâia şi era obosit, o ceată de călăreţi. Şi astfel a căzut, fiind omorîţi nu puţini barbari, al căror dedastru nu se putea vedea din cauza mulţimii trupelor lor.

IX.

Frigerid, un general al lui Graţian, omoară pe Farnobius, unul dintre fruntaşii Goţilor, împreună cu o mulţime de Goţi şi de Taifali. Ceilalţi sunt colonizaţi în regiunea Padului.

După ce s'a dat lupta în acest chip, Goţii, nehotărîţi ce aveau să intreprindă în urmă, începură să caute pe Frigerid, unde ar putea să-l găsească, el fiind singurul lor vrăşmaş pe-

1) Dibaltus, o cetate pe ţărmul trac al mării Negre, atestat de Ptolemeu III, 11, 7, Geogr. Ravennat. IV. 6, Suidas şi de inscripţii.

riculos. După ce se recreară cu o masă mai bună şi un somn mai bogat, se puseră pe urma lui ca nişte fiare. Erau informaţi că, din ordinul lui Graţian, el s'ar fi întors în Tracia şi că, ridicându-şi o tabără lângă Beroe[1]), avea să aştepte aci desfăşurarea evenimentelor. De aceea, ei se grăbiră să-şi aducă repede la îndeplinire planul lor. Frigerid însă ştiea nu numai să comande, dar şi să-şi cruţe şi soldaţii şi bănuind intenţiile lor, sau fiind informat de relatările spionilor pe cari îi trimisese, s'a îndreptat spre Iliria, prin înălţimi de munţi şi prin desimea pădurilor, fiind încurajat şi de un mare succes pe care i l-a dat în palmă o întâmplare neaşteptată. Căci, în retragerea sa, pe când mergea încetişor cu trupele sale aşezate în formă de ichiu, a surprins pe şeful Goţilor, Farnobius, care cu cetele sale devastatoare jefuise în libertate şi târa cu sine şi pe Taifalii pe cari de curând şi-i făcuse aliaţi. Aceştia, întreacât fie zis, pe când ai noştri se găseau împrăştiaţi de groaza năvălirii popoarelor necunoscute, trecură peste fluviu, având să jefuiască locurile lipsite de apărători.

La vederea neaşteptată a cetelor lor, comandantul pregătindu-se cu mare grije să dea lupta, după ce a atăcat avangardele ambelor triburi cari pe atunci erau de temut [2]), i-ar fi ucis pe toţi până la unul, aşa ca să nu rămână nici măcar un vestitor al dezastrului lor, dacă, după moartea lui Farnobius — şi a altora mai mulţi, — înainte vreme un temut aţâţător de cete, nu s'ar fi rugat cu rugăciuni stăruitoare pentru cruţarea celor rămaşi şi pe care în vieaţă i-a colonizat ca lucrători de pământ, pe toţi, lângă Mutina, Regium şi Parma, oraşe din Italia. Acest trib al Taifalilor am aflat că a decăzut până într'atâta ticăloşie că la ei tinerii nevrâstnici sunt pângăriţi de bărbaţi într'o convieţuire scârboasă, prostituându-şi tinereţea şi numai dacă un tânăr a prins singur, fără ajutor, un mistreţ la vânătoare, sau dacă va fi omorât un urs mare, scapă de această murdărie.

X.

Victoria asupra Lentienilor. Moartea lui Priarius. Predarea Lentienilor.

Aceasta era la sfârştitul toamnei [3]) trista înfăţişare a Traciei şi turburarea, ca şi când furiile ar fi răscolit totul, se întindea necontenit, cuprinzând regiunile cele mai îndepărtate. Şi iată că Lentienii, o populaţiune germană, vecină cu ţinuturile Reţiei, în

1) Beroe, Verria de astăzi.

2) Pasagiul fiind alterat, traducerea nu este sigură.

3) Anul 377.

urma unei amăgiri, călcând tratatul ce-l încheiaseră de multă vreme cu noi, încep să ne neliniştească vecinătatea, un adevărat dezastru pentru ei şi care a pornit din următorul motiv: Din acel popor al Lentienilor, un soldat oarecare din garda împăratului, găsindu-se acasă în afaceri particulare, cum era el slobod de gură, fiind întrebat de mai mulţi inşi ce mai este nou pe la palat, a spus că împăratul Graţian, la îndemnul unchiului său Valens, are să pornească cu războiu în orient, pentru ca, cu puteri îndoite, să alunge pe locuitorii vecini din acele ţinuturi cari s'au conjurat pentru pieirea imperiului roman. Această veste lovi şi pe Lentieni cari se considerau şi ei de vecini şi cum ei sunt oameni iuţi şi repezi, formându-se în cete de pradă, trecură, în luna lui Februarie, peste Rinul ce îngheţase [1]... Celţii, ridicându-se împotriva lor împreună cu Petulanţii, nu fără mari pierderi din partea lor, îi goniră, izbindu-i cu forţele lor organizate. Dar Germanii, fiind siliţi să se retragă şi aflând că cea mai mare parte din armata noastră a înaintat până în Iliria, având să fie comandată chiar de împărat, se aprinseră şi mai mult de dorul de a lupta şi făcând planuri mari, au adunat la un loc pe toţi locuitorii satelor, patruzeci de mii de oameni, sau şapte zeci de mii, după cum susţin unii cari vor să ridice meritele împăratului, şi plini de îngâmfare năvăliră încrezători în teritoriul roman.

Graţian, aflând despre toate acestea cu mare groază, şi-a rechemat cohortele ce le trimisese înainte în Pannonia şi, dând ordin să vină la sine şi altele pe cari în prevederea sa dispusese să fie reţinute în Galia, a numit de comandant pe Nannian, un general de o virtute încercată, alipindu-i de coleg, cu o egală putere, pe Mallobaudes, comes domesticorum, şi rege al Francilor, un bărbat războinic şi viteaz. Pe de o parte Nannian, gândindu-se la întâmplările schimbăcioase ale sorţii, era de părere că trebuie să tărăgănească lucrurile, pe de altă parte, Mallobaudes, târît de dorinţa sa de luptă, cum avea obiceiul, şi nesuferind amânarea, era nerăbdător să meargă asupra duşmanului. Dar, după ce s'a ridicat deodată din partea opusă un sgomot îngrozitor, dându-se de trompetişti la Argentaria [2] semnalul de luptă, s'a început atacul şi au căzut la pământ mulţi inşi şi dintr'o parte şi din cealaltă, loviţi de săgeţi, de suliţi şi de o ploaie de pietre. Dar, în focul războiului, văzând soldaţii noştri nesfârşita mulţime de duşmani şi voind să fugă de lupta pe faţă, împrăştiindu-se pe poteci înguste şi acoperite cu arbori, s'au retras fiecare cum a putut; puţin mai târziu, rezistară mai încrezători, şi s'au arătat mai ţanţoşi, iar la sosirea gardei, prin strălucirea armelor împărăteşti, băgară frică în barbari. Aceştia început să întoarcă spatele, rezistând însă din când în când, pen-

---

1) Pasagiul acesta este de asemenea nesigur.

2) Colmar, după unii, Herburg sau Arburg după alţii.

truca să-şi facă datoria şi au fost aşa de măcelăriţi că din numărul amintit mai sus n'au scăpat, după cum se crede, decât cinci mii de inşi, ocrotiţi de desimea pădurilor. Intre mulţi alţi viteji şi eroi a murit şi regele Priarius, promotorul acestui războiu sângeros.

Incurajat şi încrezut în sine după acest succes frumos, Graţian, deşi pornise în regiunile din răsărit, întorcându-şi drumul spre stânga, a trecut pe ascuns peste Rin şi avea intenţia, dacă l-ar ajuta şi norocul, să distrugă întreaga populaţie necredincioasă şi turbulentă. Aflând despre aceasta Lentienii, prin vestitori cari veneau după alţi vestitori, şi prăpădiţi aproape cu totul de cheltuelile lor, şi înspăimântaţi de sosirea neaşteptată a împăratului, erau în nedumerire ce aveau de făcut şi fiindcă, pentru moment, nu puteau găsi nici un mijloc nici de a organiza rezistenţa nici să facă sau să întreprindă ceva, se îndreptară în mare grabă prin poteci neumblate spre colinele asediate şi acăţându-se de stânci prăpăstioase, se luptau din toate puterile pentru averile şi pentru familiile lor pe cari le duseseră cu sine. Examinând această grea situaţie, ca şi când ar avea să ia cu asalt nişte ziduri, au fost aleşi din fiecare legiune câte cinci sute de soldaţi, pricepuţi în meşteşugul asediului. Aceştia aveau o îndrăzneală cu atât mai mare, cu cât principele era văzut luptând vitejeşte în primele rânduri; ei se sileau să escaladeze munţii, ca după nişte prăzi de vânat, pe cari ar pune mâna îndată, fără de nici o luptă, dacă ar fi ajuns în vârf. Războiul, început la amiazi, a dăinuit până noaptea pe întuneric. Lupta era îndârjită din ambele părţi; ucideau şi cădeau mulţi şi dintre ai noştri, iar armele gardei împărăteşti, strălucind de lumina aurului şi a colorilor, erau lovite de aruncăturile dese ale bolovanilor şi proiectilelor.

In urmă Graţian, consfătuindu-se cu generalii săi, au găsit cu cale că este primejdios şi zădarnic ca să lupte cu o încăpăţinare nelalocul ei împotriva unor stânci înalte şi, părerile fiind diferite, ca în astfel de împrejurări, au aflat de cuviinţă ca barbarii să fie blocaţi de soldaţi cari să nu acţioneze, spre a fi biruiţi cu foamea, întrucât duşmanii erau apăraţi de un loc, pentru ei favorabil. Dar, fiindcă Germanii nu erau mai puţin încăpăţînaţi decât noi, şi fiindcă cunoşteau regiunile, s'au îndreptat spre alţi munţi mai înalţi decât cei pe cari îi ocupaseră înainte. Iar împăratul, întorcându-se cu armata sa într'acolo, caută cu aceeaşi îndârjire, ca şi mai înainte, potecile ce duceau la înălţimi. Când Lentienii îl văzură acăţărat de munţii lor cu aceeaşi stăruinţă, s'au predat, care predare împăratul primind-o, la rugăciunile lor, i s'a dat, cum se face deobiceiu, tineret voinic care să se amestece cu recruţii noştri şi li s'a permis ca liberi să se întoarcă în patria lor.

După această victorie norocoasă şi plină de rezultate, fiindcă a pus, cu ajutorul lui Dumnezeu, cu botul pe labe po-

poarele din apus, este de necrezut cu câtă vigoare şi cu câtă iuţeală descătuşată n'a pornit Graţian în grabă în altă direcţie. Tânăr, de o fire deosebită, orator, cumpătat, războinic, îndurător, era asemănător cu cei mai aleşi împăraţi, pe când încă de abia îi mijea mustaţa, dacă, dela fire, n'ar fi fost atras spre lucruri uşuratice şi dacă, încurajat de cei din jurul său, nu s'ar fi apropiat de îndeletnicirile deşarte ale împăratului Commod, fără să fi fost crud ca acesta. Căci, după cum acela, fiindcă obicinuia ca în faţa poporului să omoare mai multe fiare, şi odată o sută de lei sloboziţi în acelaşi timp în amfiteatru, cu diferite feluri de arme, nu din două lovituri, a culcat la pământ şi s'a considerat ca un supra-om, tot astfel Graţian, în îngrăditura ce se numeşte Parcul de vânătoare, cu dese lovituri de săgeţi, omora fiarele sălbatice, nedând atenţie multor întâmplări de seamă şi serioase, într'o vreme când chiar dacă ar fi avut conducerea un Marcus Antoninus, împreună cu colegi tot atât de înţelepţi, nu ştiu dacă, cu marea sa înţelepciune, ar fi putut să vindece toate rănile statului.

După ce a luat toate măsurile ce-i îngăduiau împrejurările pentru siguranţa Galiei şi după ce a pedepsit pe Scutarius care prin trădare denunţase barbarilor că împăratul pleacă în Iliria, Graţian în marş forţat se grăbi să plece de aci prin cetatea ce se numeşte Felix Arbor şi prin Lauriac spre a da ajutor provinciilor în situaţia lor critică.

Tot în zilele acestea Frigerid, care făcuse multe lucruri folositoare pentru securitatea comună a statului şi care tocmai se pregătea să întărească defileul Succilor, pentru ca să împedice bandele uşoare de duşmani de a cutreera în libertate provinciile septentrionale, întocmai ca nişte torenţi ce de obicei ies din matca lor, a fost înlocuit cu un oarecare Maurus, un comite venal şi fioros, gata pentru orice, un om nehotărît: acela de care am spus în cărţile precedente că pe când era soldat în garda împăratului Iulian şi acesta stătea la îndoială, dacă trebuie sau nu să-şi pună pe cap coroana, deşi în viclenia sa o dorea, i-a oferit salba sa pe care şi-a smuls-o dela gât. Şi astfel a fost îndepărtat, într'una din cele mai critice situaţii, un comandant prevăzător şi energic, pe câtă vreme, chiar dacă s'ar fi găsit în retragere ar fi trebuit să fie readus în armată, reclamându-l interesele statului.

XI.

Generalul Sebastian surprinde lângă Veria pe Goţi încărcaţi de prăzi şi îi decimează, scăpând însă numai puţini cu fuga. Graţian aleargă în ajutorul unchiului său Valens împotriva Goţilor.

Din întâmplare, în aceste zile se hotărî, în sfârşit, şi Valens să plece din Antiochia şi după o călătorie grea sosi la

Constantinopol unde, rămânând numai câteva zile, avu năcazul de a potoli o uşoară răscoală populară. La cererea sa, Sebastian fiind trimis puţin mai înainte din Italia, un ofiţer de o capacitate încercată, a fost încredinţat cu conducerea infanteriei pe care mai înainte o avusese Traian; iar el însu-şi se duse în vila împărătească Melanthias, unde a căutat să-şi atragă simpatiile soldaţilor prin soldă, prin hrană abondentă şi prin cuvântări măgulitoare. De aci, dând cu tessera ordin de plecare, ajunse la Nice, un port militar ce se numea astfel, şi unde a aflat din relatările spionilor săi că barbarii, încărcaţi de prăzi, s'au întors din ţinuturile dela Rodope aproape de Adrianopol; dar că aceia, fiind informaţi despre mişcările împăratului şi de mulţimea lui de soldaţi, se grăbesc să se unească cu populaţiunile lor cari îşi aveau cartierele fixate la Beroea şi la Nicopolis. Şi aci numai decât, după cum cereau împrejurările, împăratul a dat ordin ca Sebastian să plece cu câte trei sute de soldaţi de elită din fiecare legiune spre a da, după cum promitea, o lovitură. Ajungând în marş forţat la Adrianopol, a fost împedicat să intre înlăuntru, porţile fiind zăvorîte, căci apărătorii se temeau ca nu cumva el să vie ca prizonier travestit al duşmanilor şi să nu fie vr'o primejdie pentru oraş, cum s'a întâmplat cu comitele Actus care, fiind prins de soldaţii din Magnencia, a deschis prin fraudă defileul Alpilor Julieni. Totuş Sebastian, deşi târziu, a fost recunoscut şi îi s'a îngăduit să intre în cetate. Aci, după ce oamenii pe cari îi conducea, s'au recreat din belşug cu mâncare şi cu repaus, a doua zi, ieşind în mare linişte, când a început să se facă seară a văzut cetele de jaf ale Goţilor lângă fluviul Hebru şi, furişându-se spre a nu fi văzuţi, printre dealuri şi tufişuri, cu paşi uşori, a atacat în întunerecul nopţii pe duşmanii ce dormeau şi aşa i-a măcelărit că în afară de puţini inşi pe cari i-a scăpat iuţeala picoarelor lor, toţi ceilalţi au pierit şi le-a luat o nenumărată pradă care n'a încăput nici în cetate nici în largul şes al câmpurilor. Fritigern a fost atât de îngrozit şi de înspăimântat din această cauză, ca nu cumva comandantul neadormit [1]), după cum auzise adeseori, să-i distrugă trupele sale împrăştiate în libertate şi ocupate cu jaful, atacându-le pe neaşteptate; deaceea chemând pe toţi ai săi lângă oraşul Cabyle [2]) a plecat repede ca având să opereze în regiuni deschise, în cari să nu fie supăraţi nici de foame nici de capcane ascunse.

Pe când se petreceau toate acestea în Tracia, Graţian înştiinţând printr'o scrisoare pe unchiul său Valens, cu câtă iscusinţă a biruit pe Germani, după ce şi-a trimis înainte bagajele şi proviziile, venea pe jos cu trupe uşoare şi trecând Du-

---

1) *Impetrabilis* înseamnează de care nu te poţi apropia.

2) Cabyle oraş în Tracia.

nărea ajunse la Bononia[1]) şi a intrat în Sirmium[2]), unde a rămas patru zile. Tot pe lângă fluviu ajunse până la Martis castra, deşi suferea de friguri intermitente: în acest drum a fost încercat de un atac neaşteptat al Alanilor şi a pierdut câţiva oameni din suita sa.

XII

Valens se hotărăşte să dea lupta, fără să aştepte pe Graţian.

In aceleaşi zile, Valens, turburat din două motive, întâi fiindcă Lentienii au fost biruiţi de Graţian, şi, al doilea, fiindcă Sebastian, scriindu-i despre aceasta, exagera lucrurile, a plecat cu armata dela Melanthias pentruca, printr'o faptă de arme strălucită, să nu rămâie mai prejos decât tânărul fiu al fratelui său, de ale cărui isprăvi era gelos. El avea subt comanda sa multă oaste vitează şi nu de dispreţuit, fiindcă reintraseră în serviciu foarte mulţi veterani şi ofiţeri superiori şi s'a înrolat însuşi Traian, fost magister armorum. Şi, fiindcă, prin cercetaşi ageri, aflase că duşmanii umblă să-i închiză prin gărzi puternice drumurile de aprovizionare prin care se făceau transporturile necesare aprovizionării, a luat măsuri potrivite în contra acestei încercări spre a reţinea acest avantagiu al strâmtorilor cari erau în apropiere, trimiţând în grabă un detaşament de arcaşi pedeştri, sprijinit de escadroane de cavalerie. Trei zile în urmă, fiindcă barbarii înaintau cu pasul încet şi fiindcă ei se temeau de vr'un atac prin surprindere într'o regiune necunoscută, s'au îndreptat spre staţiunea Nice, cinsprezece mii de paşi departe de cetate şi aci posturile înaintate aduseră vestea— şi nu se ştie de unde a provenit greşală, — că toată acea mulţime pe care o văzuseră, nu era mai mare de zece mii de oameni şi atunci împăratul, târât de o dorinţă nebună, a început să alerge cu toată iuţeala spre ei. In urmă, formându-se în falangă în patru unghiuri, a venit aproape de mahalalele Adrianapolului, unde, ridicându-şi o tabără închisă de pari şi şanţ, a primit, aşteptând cu nerăbdare pe Graţian, pe Richomer, comes domesticorum, care fusese trimis înainte de acelaşi împărat cu o scrisoare prin care îi arăta că va veni şi el însu-şi în curând. In textul scrisorii era rugat ca să mai aştepte numai puţin timp pe acela care are să-i fie tovarăş în primejdii şi să nu se expună singur orbeşte într'o situaţie periculoasă. Valens convocând într'un consiliu pe toţi generalii, a început să se sfătuească ce este de făcut. La propunerea lui Sebastian, unii îl îndemnau se pornească numai decât la luptă, un anumit Victor însă, magister

1) Bononia. Banoştor.
2) Sirmium. Mitroviţa.

equitum, un Sarmat, dar general prevăzător și temporizator, de acord cu mai mulți inși, a fost de părere să fie așteptat și celălalt împărat, pentruca, întărindu-se cu armata din Galia, să înfrângă mai ușor furia înflăcărată a barbarilor. A biruit totuș încăpățânarea fatală a împăratului și părerea lingușitoare a curtenilor cari sfătuiau pe împărat să se grăbească cât mai mult, pentru ca să nu fie și Grațian părtaș la gloria unei victorii câștigate deja, după cum socoteau ei.

Pe când se pregăteau cele necesare pentru luptă, sosește în tabăra împăratului un presbyter, cum îl numesc ei, de rituf creștin, fiind trimis ca delegat de Fritigern, împreună cu mai mulți oameni de jos și, fiind primit îndată, i-a arătat o scrisoare a aceluiași rege, cerându-i pentru sine și pentru ai săi, goniți din căminurile părintești de invazia neașteptată a unor neamuri sălbatice, să le permită să locuiască în teritoriile Traciei, împreună cu ce s'ar găsi în ele ca turme și fructe: că dacă ar dobândi aceasta, i-ar promite o pace eternă. Pe lângă aceasta, același creștin, ca om de încredere și ca om cunoscător al tainelor, i-a mai arătat și o altă scrisoare a aceluiași rege, care cu șiretenie și foarte meșter în a păcăli în fel și chip, îndemna pe Valens, ca viitor în curând amic și tovarăș, că numai așa ar putea să înfrângă cruzimea oamenilor săi sau să-i atragă la condițiuni mai profitabile pentru statul roman, dacă li s'ar arăta înarmat lângă armata sa, că, băgând groaza în ei cu numele împăratului, i-ar abate mai ușor de'a dorul lor primejdios de a se bate. Delegații fiind considerați ca neprezentând destulă încredere, au plecat fără rezultat.

In zorii zilei următoare, după calendar la 5 ale idelor lui August[1]) pornesc în mare grabă, lăsând bagajele și proviziile lângă zidurile Adrianopolului, subt paza necesară a legiunilor. Căci tezaurul și celelalte insignii ale imperiului erau ținute înlăuntrul orașului, împreună cu prefectul și cu cons'storianii[2]). După ce au mers un spațiu de drum anevoios, în mijlocul unei zile cu arșiță, zăresc în sfârșit, pe la ora a opta, carele dușmanilor cari, după rapoartele cercetașilor trimiși înainte, erau așezate în formă de cerc rotund, și după cum le era obiceiul, plebea barbară urla sălbatic și lugubru. Comandanții romani își aranjară lin'ile de bătaie: aripa dreaptă a cavaleriei era în față, fiind susținută de cea mai mare parte din pedestrime, aripa stângă însă a cavaleriei, fiind încă împrăștiată pe drum din cauza greutății marșului, se grăbea să vie la linie, iuțindu-și pașii. Și, în vreme ce aceeași aripă se așeza în rând, neturburată de nimenea, barbarii fiind îngroziți de sgomotul înspăimântător, de armele zăngănitoare și de loviturile amenințătoare ale scuturilor și, mai ales, fiindcă o parte a lor, subt comanda

1) La 9 August.

2) Consistorianii erau membrii civili ai Consiliului.

lui Alatheus şi Safrax încă nu sosise, deşi fusese chemată, luptând în altă parte, trimiseră delegaţi cari să ceară pace. Impăratul neprimindu-i, fiind oameni fără importanţă şi cerând ca să i se trimeată, pentru ca pacea să fie o pace temeinică, oameni de vază, barbarii amânau lucrurile intenţionat spre a câştiga răgaz, ca, în timpul armistiţiului, să le sosească şi cavaleria pe care o aşteptau. In vremea aceasta soldaţii noştri în zăduful arşiţei de vară se topeau cu gâturile uscate de sete, iar întinsul câmpiilor lucea de incendiile pe cari duşmanii le aprinseseră cu lemne şi materiale inflamabile. Pe lângă această nenorocire se adauga una şi mai grozavă, că oamenii şi vitele erau chinuite de foame.

In timpul acesta Fritigern, om iscusit şi prevăzător, temându-se de capriţul războiului, a trimis pe răspunderea sa pe cineva din poporul său ca parlamentar, spre a cere să i se trimeaţă în grabă mai mulţi nobili de seamă, având să-şi ia asupră-şi ameninţările soldaţilor şi să ne dea şi cele de trebuinţă. Propunerea aceasta a unui rege ce inspira groază a fost bine primită şi aprobată şi a fost destinat, cu asentimentul tuturora, să se ducă drept obstatic Aequitius, o rudă a lui Valens, căruia îi era încredinţată atunci cura palatii. Acesta a refuzat însărcinarea, fiindcă odinioară, fiind prins de duşmani, şi, fugind dela Dibaltus [1]), se temea de o răzbunare a lor nesocotită. Atunci Richomer se oferi de bună voie, promiţând că va merge bucuros, fiindcă socotea această faptă şi frumoasă şi demnă de un om viteaz şi astfel plecă spre a da dovadă şi de demnitate şi de naşterea sa [2]). Pe când se îndrepta spre lagărul duşmanilor, arcaşii şi scutierii pe cari îi cămanda pe atunci Bacurius din Iberia şi Cassio, mergând in avântul lor aprins prea departe şi ciocnindu-se cu vrăşmaşii lor, pe cât de prematur părea atacul, pe atât de nepotrivită părea retragerea; aceasta era o ruşine pentru un început de războiu. Orice încercare de împăcare fiind zădărnicită, a fost de prisos şi devotamentul lui Richomer care n'a mai putut să înainteze, iar călărimea Goţilor întorcându-se împreună cu Alatheus şi cu Safrax, ajutată şi de o ceată de Alani, sosind ca un fulger din munţii cei înalţi, culca la pământ, omorînd pe ori cine putea să găsească în cale.

1) Vezi nota dela pag. 88.
2) Pasagiul acesta are o lacună şi deci nu este sigur.

XIII

Goţii unindu-se la un loc, Thervingii subt Fritigern, Grunthungii subt Alatheus şi Safrax, dau luptă deschisă cu Romanii. Ei pun pe fugă cavaleria romană şi măcelăresc infanteria. Impăratul Valens îşi pierde vieaţa în această bătălie. Corpul său n'a putut fi găsit.

Şi, în vreme ce armele de apărare şi armele de atac se ciocneau din ambele părţi, şi, în vreme ce zeiţa Bellona mai înfuriată ca de obiceiu făcea să răsune trompela ei cea lugubră pentru pieirea Romanilor, ai noştrii, deşi începură să se retragă puţin, totuş rezistau, şi bătălia, întocmai ca şi o flacără în creştere, băga groaza în sufletele soldaţllor, fiind loviţi mai mulţi inşi de izbiturile ucigătoare ale suliţilor şi ale săgeţilor. Apoi, ciocnindu-se, întocmai ca două excadrile de corăbii rostrate, şi împingându-se unele cu altele, au fost aruncate de izbituri reciproce, ca şi valurile de apă.

Şi, fiindcă flancul nostru stâng înaintase până la carele duşmane, ar fi mers şi mai departe, dacă i s'ar fi dat ajutoare; fiind însă părăsit de cavalerie şi apăsat de mulţimea de barbari, a fost copleşit şi respins, întocmai ca de prăvălirea unui munte de pământ: şi s'au găsit pedestraşii fără apărare în manipulele lor şi aşa de strânşi că nu putea cineva să scoată sabia sau să-şi mişte mâinile. Şi din cauza prafului ce se ridicase nu se mai putea vedea cerul care răsuna de strigătele îngrozitoare. Din această cauză armele aduceau moartea în toate părţile; ele nu dedeau greş şi nu erau neucigătoare, fiindcă nimenea nu se putea apăra sau feri. Dar, deoarece barbarii cari porniseră în cete nenumărate ciopârţiseră la un loc şi vitele şi oamenii şi, de carece nu mai era loc nici pentru desfăşurarea trupei nici pentru retragere, iar îngrămădirea din ce în ce mai mare înlăturase ori ce putinţă de apărare individuală, ai noştri, în ultimul dispreţ pentru moarte, ucideau cu sabia în mână pe oricine le ieşea în cale şi din ambele părţi coifuri şi platoşe erau tăiate de loviturile de securi. Puteai să vezi aci pe barbarul voinic şi fioros, cu faţa crispată, răgind de durere, cu picioarele sau mâinile tăiete de fier ori cu pieptul străpuns şi în prada morţii mai aruncându-şi încă ochii săi cei ameninţători; în urma celor ce s'au izbit între ei, câmpiile erau acoperite de trupurile celor ce căzuseră şi se auzeau cu mare groază gemetele muribunzilor, străpunşi de râni adânci. In această învălmăşeală şi zăpăceală atât de mare, legionarii istoviţi de oboseală şi de primejdii, nemai având nici putere nici minte de a mai lua o hotărire şi cei mai mulţi fiind lipsiţi de lănci cari se rupseseră în mâinile lor şi mulţumindu-se să facă apel numai la săbiile lor, se repezeau în milocul cetelor

compacte ale dușmanilor, fără să se mai gândească la scăpare, văzând că nu au nici un loc de refugiu. Și, fiindcă terenul era acoperit de râuri de sânge și nu-i lăsa să înainteze, căutau în toate chipurile ca cel puțin să nu-și dea vieața nerăzbunată. Și, așa de mare era focul din sufletul celor ce luptau împotriva celor ce le ieșeau în cale, că de multe ori unii cădeau de loviturile camarazilor lor. Moartea neagră într'un cuvânt acoperise totul de sânge și, ori unde-ți întorceai ochii, nu erau decât grămezi de oameni uciși și se călca fără cruțare peste cadavre lipsite de vieață. Iar soarele de sus, străbătând constelațiunea Leului, a trecut în sânul Fecioarei cerești, dogorind mai ales pe Romanii istoviți de foame, prăpădiți de sete și sleiți de povara armelor. In cele din urmă, subt apăsarea greutății dușmanilor, liniile noastre de bătaie s'au înclinat și singurul mijloc ce l-au mai avut în marea lor nenorocire, a fost fuga, pe unde a putut fiecare.

Și în vreme ce, împrăștiindu-se cu toții, au apucat pe poteci necunoscute, împăratul cuprins de groaza morții, sărind cu anevoie printre grămezile de cadavre, s'a refugiat la Lanceari și la Mattiari cari stătuseră nemișcați, țepeni în locurile lor, câtă vreme se desfășura atacul dușmanilor. Văzându-l Traian zise că orice nădejde e pierdută, dacă împăratul părăsit de trupele romane nu găsește ajutor la auxiliari. Când a auzit aceasta comitele Victor, s'a grăbit să adune iute pe Batavi, așezați nu departe ca rezervă a împăratului dar, negăsind pe nimenea, s'a gândit să se scape singur și a fugit. De așișderea, s'au scăpat de primejdie în același fel Richoner și Saturninus.

Și, acum, barbarii cu ochii strălucind de furie, urmăreau pe soldații noștri prăpădiți din cauza sângelui ce pierdeau din vine și dintre cari unii cădeau de loviturile ce le primeau fără să știe de unde, alții de armele celor ce îi goneau și mulți chiar de armele alor noștri. Și nu se retrăgeau nici din fața celor ce uneori rezistau și nici nu cruța cineva pe cel ce se preda. Pe lângă aceasta, drumurile erau închise de corpurile celor ce-și dădeau sufletul în dureri din cauza rănilor primite și cari, împreună cu grămezile de cai morți, umpluseră câmpurile de cadavre. Acestui dezastru ireparabil care avea să apese multă vreme asupra destinelor statului roman nu i-a pus capăt decât noaptea care din întâmplare a fost lipsită de strălucirea lunei.

La prima cădere a întunerecului, împăratul găsindu-se în mijlocul soldaților de rând, după cum se crede, căci nimenea n'a susținut că l'a văzut sau că ar fi fost de față, s'a prăvălit la pământ, fiind grav rănit de o săgeată și a murit apoi dându-și ultima suflare și, în urmă, n'a mai fost găsit nicăirea. Căci câțiva dintre dușmani, stând mai mult timp prin acele locuri spre a jefui pe cei morți, n'a mai îndrăznit nimenea nici dintre fugari nici dintre localnici, să se ducă pe acolo. De o nenorocire

identică ştim că a avut parte şi împăratul Decius, luptând vitejeşte cu barbarii şi căzând când i s'a poticnit calul pe care în goană nu l-a putut să-l reţie şi a fost aruncat într'o baltă, din care n'a mai putut să iasă afară şi nici să mai fie găsit. Alţii susţin că Valens nu şi-a dat sufletul îndată, că s'a dus împreună cu câţiva candidaţi şi câţiva eunuci la o casă ţărănească din apropiere, zidită mai frumos şi având şi etaj şi, în timp ce era bandajat de mâinile unui om nepriceput, a fost înconjurat de duşmani cari nu ştiau cine este şi a scăpat astfel de ruşinea de a ajunge prizonier. Căci, cei ce îi urmăreau încercând să rupă porţile ce erau asediate şi fiind primiţi dela etajul casei cu săgeţi, spre a nu pierde printr'o zăbavă fără folos ocazia de a prăda, au îngrămădit împrejurul casei trosnii de lemne şi de trestii, le-a dat foc şi au ars clădirea cu oameni cu tot. Unul dintre candidaţi [1], scăpând de aci pe o fereastră şi fiind prins de barbari le-a descoperit faptul, umplându-i de amărăciune că au fost lipsiţi de o mare glorie, că n'au putut să prindă de viu pe conducătorul statului roman. Acest tânăr, întorcându-se în urmă într'ascuns la ai noştri, a istorisit cum s'au petrecut faptele. De acelaşi fel de moarte ştim că a pierit şi Scipio al doilea, când a fost cucerită Spania, arzând într'un incendiu al duşmanilor, când s'a retras într'un turn, căruia i s'a dat foc. Este în orice caz neîndoios că nici Scipio nici Valens nu s'au bucurat de suprema onoare a înmormântării.

In acest dezastru enorm al mai multor bărbaţi iluştri, în fruntea cărora iese la iveală mai ales moartea lui Traian şi a lui Sebastian, şi-au găsit sfârşitul treizeci şi cinci de tribuni, cu comandament şi fără comandament, precum şi Valerianus şi Aequitius, unul având cura stabulorum, al doilea cura palatii. Intre ei a căzut şi Potentius, tribunul Promotilor [2], un tânăr în floarea vârstei, preţuit de toţi oamenii de treabă şi pe care îl recomanda atât meritele sale personale cât şi meritele tatălui său Ursicinus, odinioară magister armorum. Şi se constată că de abia a treia parte din armată a scăpat din acest măcel. Din analele istoriei, se vede, că în afară de lupta dela Cannae n'a fost nici un dezastru mai mare, deşi uneori Romanii, păcăliţi de suflul înşelător al soartei, au cedat nedreptăţii războaielor şi deşi bocetele Grecilor au exagerat uneori prăpădul armatelor lor.

XIV.

Caracterizarea împăratului Valens.

Astfel s'a sfâşit Valens, în preajma anului al cincizecilea al vârstei, după o domnie ceva mai puţin de patrusprezece ani.

1) *Candidaţi*, ofiţeri de elită.

2) *Promotus* era ofiţerul însărcinat cu personalul.

Vom vorbi acum despre calităţile şi defectele sale. Era prietin credincios şi statornic, pedepsea repede intrigile, militar sever şi păzitor al disciplinei şi al legilor, veghetor şi necontenit îngrijorat ca nu cumva cineva din rudele sale să aibă pretenţii prea mari din faptul rudeniei, foarte circumspect în oferirea şi retragerea funcţiunilor, administrator echitabil al provinciilor, ale căror interese le păzea întocmai ca şi interesele casei sale, căuta să uşureze cu o grijă deosebită sarcina impozitelor, nu permitea sporirea dărilor, era îngăduitor în recuperarea arieratelor, faţă pe hoţi şi faţă de judecătorii prinşi cu luare de mită era fără milă. Şi în această privinţă provinciile orientale nu-şi amintesc că s'ar fi procedat mai bine subt un alt împărat. Era darnic, dar într'o măsură dreaptă; despre aceasta avem o sumedenie de exemple, totuş este de ajuns să arătăm unul singur. Cum se întâmplă la curţile împărăteşti ca unii să fie lacomi după avere străină, dacă cineva cerea vre un bun fără stăpân sau altceva de acest fel, împăratul cu cea mai mare imparţialitate i-l acorda aceluia care îl ceruse, şi păstrând putinţa contestaţiilor celor interesaţi, dar în acelaşi timp adăuga alţi trei sau patru beneficiari cari câteodată nici nu făcuseră nici o intervenţie, aşa că cei ce erau ahtiaţi după câştig şi lucrau să obţină câştigul, se vedeau micşoraţi în planurile lor. Cât despre edificiile pe care le-a construit sau le-a inaugurat, punându-le temelia în diferite cetăţi şi oraşe, ca să nu fiu prea lung, le trec subt tăcere, ele putând fi văzute cu ochii de toţi. Toate acestea, după părerea mea, sunt vrednice de a fi luate ca model: acum să arătăm şi defectele acestui împărat.

El era de o necumpătată lăcomie după averi, incapabil de muncă, voia să apară de o mare asprime, era aplecat spre cruzime, de o fire grosolană, necultivat nici în îndeletnicirile literare, nici în cele militare, îşi căuta bucuros de interesele şi de avantagiile sale, fără să-i pese de lacrimile celorlalţi şi atunci era mai fără îndurare, când, exagerând o vină întâmplătoare privitor la dispreţul demnităţii sale sau de lèse maiestate, în cruzimea sa mergea până la pedeapsa cu moartea şi la confiscarea averilor celor bogaţi. Şi aceea nu se putea să i se ierte ca atunci când el voia ca toate procesele şi toate anchetele să se facă după legi, nu suferea ca nimic să nu se facă în contra voinţei sale, el însu-şi numind pe judecători. De altcum violent şi furios, dedea uşor ascultare denunţurilor, fie că i se raporta adevărul, fie că i se raporta vr'o minciună, viţiu care este un defect grozav chiar şi în afacerile private şi de toate zilele.

Lăsător şi leneş: de culoare negricoasă, având într'un ochi o albeaţă, dar care nu se vedea de departe, bine şi legat ca membre, de o statură nici mare nici mică, cu picioarele puţin crăcănate, cu pântecele cam mare.

Spunând aceastea despre Valens credem că am spus totul:

că ele sunt adevărate o dovedeşte amintirea generaţiei contemporane. Nu trebuie însă să trecem sub tăcere că atunci când oracolul tripodului pe care l-a consultat, după cum am arătat, Patricius şi Hilarius, a pronunţat cele trei versuri profetice, ultimul vers era:

„In câmpiile lui Mimas ale răzbunătorului Ares“ [1])

şi cum el era încă neexperimentat şi fără educaţie, la început n'a ţinut seama de ele, cu timpul însă, în mijlocul celei mai grele situaţii, devenind grozav de fricos, se îngrozea numai la numele de Asia, amintindu-şi de acea profeţie: căci aflase spunându-i oamenii învăţaţi, că şi Homer şi Tullius Cicero au scris despre muntele Mimas ce se ridică deasupra oraşului Erythrea. In sfârşit după moartea sa şi după retragerea duşmanilor, aproape de locul unde se crede că a căzut el, se spune că s'a descoperit un monument de piatră pe care era scris în caractere greceşti că acolo a fost înmormântat un oarecare vechiu nobil Mimas.

XV.

Asediul Adrianopolului de cătră Goţi. Deblocarea cetăţii.

Când noaptea a acoperit cu întunericul său, după lupta ucigătoare, pământul, cei cari au mai supraveţuit, unii au pornit la dreapta alţii spre stânga, sau încotro îi mâna groaza, fiecare căutând la cei din apropiere; dar cum nimerea nu putea să vadă în afară de sine pe ceilalţi, socotea că o sabie îi atârnă deasupra capului. Se auzeau numai, deşi de departe, urletele grozave ale celor părăsiţi şi sughiţurile muribunzilor şi gemetele sfâşietoare ale celor răniţi.

Când însă a început se se facă de ziuă, biruitorii, întocmai ca fiarele înebunite mai grozav la vederea sângelui, mânaţi şi momiţi de o speranţă deşartă, se îndreptară în cete dese spre Adrianopol, cu gândul de a-l cuceri cu tot preţul, fiind informaţi de trădători şi de transfugi că acolo se găseşte fruntea magistraţilor şi insigniile demnităţii imperiale, şi tezaurele lui Valens, ascunse aci, ca fiind într'o mai mare siguranţă. Şi, pentru ca prin prea marea lor zăbavă să nu slăbească focul din suflete, la ora a patra din zi, înconjurând zidurile, începură lupta cu îndârjire, pe de o parte asediatorii dând zor cu înăscuta lor sălbăticie spre a distruge, iar, pe de altă parte, apărătorii luptând cu toate forţele lor. Şi, fiindcă un mare număr de soldaţi şi de ordonanţe, fiind împiedicaţi să intre în

---

1) Vezi XXIX 1. Sângele tău nu va fi curs nerăzbunat şi Tisifona plină de mânie va pregăti în câmpiile lui Mimas ale lui Ares, răzbunătorul, un destin urît.

oraş cu vitele lor, se luptau vitejeşte, cum puteau, alipindu-se de pereţii întăriturilor şi lângă casele mărginaşe şi învinseseră furia celor ce-i ameninţau până la ora a noua din zi, trei sute dintre aceştia, cari stătuseră chiar lângă ziduri, orânduindu-se în formă de ceată, plecară la barbari. Aceştia, punând mâna pe ei, îi uciseră pe dată cu cruzime, nu se ştie în ce scop; din acest moment s'a observat că nimenea, nici în cea mai critică situaţie nu s'a mai gândit la aşa ceva. După atâtea nenorociri îngrămădite una peste alta, o binecuvântată ploiae torenţială, revărsându-se cu fulgere din norii cei negri, a pus pe goană cetele impresurătorilor şi le-a făcut să se întoarcă la carele lor aşezate în formă de cerc. Ei mai purtau însă în sufletele lor curaj şi îndrăsneală, căci ne-au trimis printr'un sol o scrisoare ca să se predea îndată[1]... Dar, cel ce fusese trimis neîndrăznind să intre înlăuntru, a dat scrisoarea unui creştin oarecare să o aducă şi să o citească. Nefiind primit, după cum era şi natural, tot restul zilei şi noaptea întreagă a fost întrebuinţată cu pregătirea operaţiunilor de apărare. Pe dinăutru, porţile au fost blocate cu bolovani mari; zidurile, în părţile lor neapărate, au fost întărite şi s'au aşezat, în locuri potrivite pentru aruncarea proiectilelor şi a pietrelor, maşini de războiu şi s'a îngrijit de apă de rezervă, căci în ajun unii soldaţi au suferit de o sete de moarte după apă.

La rândul lor, Goţii, gândindu-se la rezultatul anevoios al războiului şi fiind descurajaţi, văzând că cei mai viteji dintre ei sunt doborîţi sau răniţi şi că în particular ei îşi irosesc puterile, au recurs la o stratagemă, plină de viclenie care a fost descoperită numai printr'o dreptate divină. Căci atraseră de partea lor pe câţiva candidaţi, cari cu o zi înainte trecuseră la ei, pentru ca, prefăcându-se că fug spre a se întoare acasă, să ceară să fie primiţi înăuntrul zidurilor şi intrând odată înăutru să pună foc pe furiş unei părţi din cetate. Şi la un semn dat pe ascuns, când mulţimea celor asediaţi s'ar strânge să stingă focul, cetatea, nefiind apărată să fie cucerită. Candidaţii, potrivit învoielii, porniră şi când au venit aproape de şanţuri, întinzând mâinile şi rugându-se au cerut să fie primiţi înăuntru. După ce au fost primiţi, căci nu se ridica nici o bănuială, când au fost întrebaţi despre planurile duşmanilor, s'au contrazis; de aici a urmat că fiind supuşi mei anchete sângeroase, după ce au făcut mărturisiri pe faţă, de ceeace veniseră să facă, au fost omorîţi cu toţi, tăindu-li-se capetele.

Deci, după ce s'a pregătit întregul aparat de luptă, când a sosit veghia a treia, barbarii lăsând la o parte teama de rănile din trecut, dădură năvală şiruri strânse asupra intrărilor de nepătruns ale cetăţii şi..,. încăpăţânarea soldaţilor[2]. Dar lo-

1) Textul fiind defectuos, traducerea este nesigură.

2) Pasagiul fiind deteriorat, traducerea nu este sigură.

cuitorii, împreună cu soldaţii şi oamenii de serviciu ai palatului, se ridicară cu mult curaj spre a-i goni şi într'o mulţime atât de mare de duşmani nici o suliţă de nici un fel, chiar aruncată fără ţintă, nu putea să cadă fără efect. S'a observat însă de ai noştri, că barbarii se foloseau de aceleaşi arme cu cari erau atacaţi. S'a dat atunci ordin ca înainte de aruncare să fie tăiată legătura ce leagă fierul de lemn şi să fie astfel aruncate săgeţile din arc şi cari în zborul lor îşi păstrau toată forţa, dar intipfe în corp nu-şi pierdeau puterea, sau cel puţin dacă cădeau în deşert, se frângeau pe loc. O întâmplare cu totul neaşteptată a adus sfârşitul acestei lupte. O maşină de războiu ce arunca proectile şi pe care poporul de obicei o numeşte onagru [1]), aşezată în faţa şirurilor dese ale duşmanilor, a aruncat o piată colosală, care, deşi a căzut pe pământ fără efect, a băgat totuş atâta groază în ei, că de spaima acestui spectacol, părăsindu-şi locul cu toţii căutau să fugă. Dar la îndemnul şefilor, sunându-se din trompete, lupta s'a restabilit, însă, în acest chip, situaţiunea Romanilor a ajuns mai bună, aproape nici o săgeată şi nici o aruncătură de praştie ne rămânând fără efect. Căci, deşi şefii pe care îi mâna dorinţa de a pune mâna pe tezaurile câştigate pe căi urite ale lui Valens, luptau în primele rânduri, înfruntând primejdiile, cei ce-i urmau nu erau la aceeaşi înălţime cu ei; căci unii se rostogoleau la pământ în ghiarele morţi, fie sdrobiti de pietre enorme sau loviţi în piept de proiectile, iar alţii, ducând scările şi pregătindu-se să se urce pe ziduri, erau aruncaţi din toate părţile, subt propiile lor greutăţi, fiind sdrobiţi în căderea lor de pietre, de bucăţi de coloane său de alte materiale cilindrice. Totuş priveliştea îngrozitoare a sângelui n'a abătut pe nimenea dintre barbarii furioşi până seara dela măcel, mângâindu-se cu aceea că vedeau că şi dintre apărători cădeau mulţi de loviturile lor şi se bucurau din depărtare. Şi astfel se luptau cu curaj fără încetare şi în toate chipurile unii pentru ziduri şi alţii înpotriva zidurilor. Şi fiindcă lupta se dădea fără ordine, pe apucate, şi fără unitate, ceeace era semnul unei deznădejdii de cauză, când s'a făcut seară, s'au întors cu toţi trişti la corturile lor şi învinuindu-se unul pe altul de oarba lor nebunie că n'au părăsit, cum îi sfătuise mai înainte Fritigern, peste tot riscurile unui asediu primejdios.

---

1) *Onager*, măgar sălbatic.

XVI.

Goții, atrăgându-și pe Huni și pe Alani, încearcă să cucerească Constatinopolul. Generalul Julian măcelărește pe Goții din provinciile orientale.

După aceasta, tot timpul nopții, nu prea lung (căci era vară) s'au întors să-și lege rănile după priceperea lor în ale doctoriei, iar, când s'a făcut ziuă, s'au sfătuit în fel și chip, pe ce cale să apuce, neștiind ce să facă; după multe discuții pentru și contra, se hotărăsc în urmă să ocupe și alte cetăți pline de bogății fiindcă, fugarii le arătase toate, ei cunoscând nu numai cele dinăuntrul orașelor, dar și cele din lăuntrul caselor. Incuviințându-se această părere pe care au găsit-o folositoare, au pornit-o în marș domol, distrugând totul în calea lor prin jaf și incendii, fără să li se împotrivească cineva.

Iar cei ce fuseseră asediați la Adrianopol, după plecerea binevenită a Goților, aflând dela iscoade vrednice de credință că dușmanii au evacuat locurile din apropiere, au ieșit în puterea nopții, și ferindu-se de drumurile publice, au alergat prin păduri și prin poteci neumblate, unii spre Filippopol și de aici spre Serdica, alții spre Macedonia, împreună cu bruma de averi ce le mai rămăsese și fiind preocupați numai și numai de fuga lor, în nădejdea că vor găsi prin aceste ținuturi pe împăpăratul Valens. Căci ei nu-și puteau deloc închipui că el ar fi căzut în vârtejiul luptelor sau că cel puțin s'ar fi refugiat la cortul unde precum se crede a pierit în mijlocul flăcărilor.

Iar Goții, uniți cu Hunii și cu Alanii, popoare viteze și foarte războinice și oțelite în tot felul de strapațe, popoare pe cari iscusitul de Fritigern și le apropiase prin tot felul de făgădueli, deși și-au ridicat un lagăr lângă Perinth, n'au îndrăznit, fiindcă își aducea aminte de neizbânda de curând, nici să se apropie de zidurile cetății, nici să o atace, ci devastară până la ultima colibă, în lung și în lat, toate câmpiile cele bogate, ucizând sau robind pe locuitori. De aci, ahtiați după marile averi îngrămădite, se grăbiră să se ducă la Constantinopol, însă păstrând, de teama de vreo capcană, orânduirea de batalioane, în formă de patrat, și rezervându-și toate puterile lor pentru nimicirea acestei vestite cetăți. Când furia lor a început să se deslănțuiască, atingând aproape porțile zăvorite, o divinitate din cer i-a făcut să bată în retragere. Un corp de Saraceni, despre a căror origine și moravuri am spus mai multe în diferite ocazii[1]), fiind chemați acolo de curând, trupă potrivită mai mult pentru lupte de gherila decât de strategie regulată, având să se ciocnească cu o

1) Cf. XIV, 4.

ceată de barbari pe care i-a văzut pe neașteptate, s'a repezit din cetate cu toată încrederea în sine și, luptând multă vreme într'o luptă îndârjită, se retrag în cele din urmă, bătaia rămânând nedecisă. Orientalii însă câștigară printr'o întâmplare până atânci nemai văzută. Căci din ceata lor un om cu plete mari, gol cu totul în afară de brâu, scoțând un sbieret de fiară sălbatică, cu un pumnal în mână se repezi în mijlocul cetei de Goți și, după ce a ucis un dușman, și-a apropiat buzele de gâtul celui omorît și a supt sângele ce curgea. Barbarii îngrozindu-se de această monstruoasă priveliște, de atunci înainte n'au mai fost după obiceiul lor așa de furioși, și când întrepindeau ceva, procedau cu pași mai șovăelnici. Iar, cu trecerea vremii, li s'a frânt și curajul, căci au văzut lungul circuit al zidurilor și al cartierelor nemărginite și frumusețile lor inaccesibile și mulțimea numeroasă de locuitori și alăturea strâmtoarea ce desparte marea Neagră de marea Egee. De aceea, dărâmând atelierele pe care le pregăteau, după ce au suferit mai multe pierderi decât au pricinuit ei, au plecat de aci, împrăștiindu-se prin provinciile nordice pe cari le-au străbătut în libertate până la poalele munților Iuliani, numiți altă dată ai Veneției.

In timpul acesta Iulius, magister militiae trans Taurum, a făcut o strălucită faptă, și sănătoasă și energică. Căci, aflând despre evenimentele ce se petreceau în Tracia, a dat ordin ca toți Goții cari fuseseră primiți mai înainte și cari erau distribuiți în diferitele cetăți și castre, după ce li s'a dat scrisori secrete conducătorilor lor, toți fiind Romani, (ceea ce rar se întâmpla pe acele vremuri) să fie omorîți cu toții, ca la o comandă, în una și aceeași zi, fiind adunați în mahalale, în vederea primirii soldei făgăduite.

Acestea le-am descris eu, vechiu soldat și Grec după măsura puterilor mele, începând cu domnia împăratului Nerva până la moartea lui Valens, operă ce face dovadă de adevăr pe care, nici odată, pe cât socotesc, n'am căutat, cu știință, să-l denaturez prin tăcere sau prin minciună. Restul să descrie alții mai vrednici decât mine ca vârstă și ca învățătură. Dacă se vor găsi cari să voiască să întreprindă aceasta, le dau sfatul să-și modeleze limba pentru un stil mai elegant.

INDICELE NUMELOR PROPRII

CUPRINSUL